

INDEX 339202

NOTATKI

KWARTALNIK TOWARZYSTWA NAUKOWEGO PŁOCKIEGO

PŁOCKIE

Płock

4/221

2009

ISSN 0029-389X

PŁOCK'S NOTES

A QUARTERLY
OF THE PŁOCK
SCIENTIFIC SOCIETY

4/221
OCTOBER – DECEMBER
2009

AN EDITORIAL BODY

WIESŁAW KOŃSKI
(THE EDITOR-IN-CHIEF)

ADAM WRÓBEL
(THE SECRETARY)

MAŁGORZATA DUCH
GRZEGORZ GOŁĘBIEWSKI
ANDRZEJ JERZY PAPIEROWSKI

SCIENCE COUNCIL

ASSOCIATE PROF. DR. ZBIGNIEW KRUSZEWSKI,
ENG.
(THE CHAIRMAN)

DR. MARIAN CHUDZYŃSKI
FATHER PROF. DR. MICHAŁ M. GRZYBOWSKI
PROF. DR. JANUSZ ZIELIŃSKI, ENG.
PROF. DR. DANIELA ŻUK, ENG.

THE ADDRESS OF EDITORIAL OFFICE:

8 Narutowicza Sq.
09-402 Płock

ph. (0-24) 262-26-04, 366-99-50
e-mail: notatkiplockie@interia.pl

NOTATKI PŁOCKIE

KWARTALNIK
TOWARZYSTWA
NAUKOWEGO
PŁOCKIEGO

4/221
PAŹDZIERNIK – GRUDZIEŃ
2009

KOLEGIUM REDAKCYJNE

WIESŁAW KOŃSKI
(REDAKTOR NACZELNY)

ADAM WRÓBEL
(SEKRETARZ REDAKCJI)

MAŁGORZATA DUCH
GRZEGORZ GOŁĘBIEWSKI
ANDRZEJ JERZY PAPIEROWSKI

RADA NAUKOWA

PROF. NDZW. DR HAB. INŻ. ZBIGNIEW KRUSZEWSKI
(PRZEWODNICZĄCY)

DR MARIAN CHUDZYŃSKI
KS. PROF. DR HAB. MICHAŁ M. GRZYBOWSKI
PROF. DR HAB. INŻ. JANUSZ ZIELIŃSKI
PROF. DR HAB. INŻ. DANIELA ŻUK

ADRES REDAKCJI:

pl. Narutowicza 8
09-402 Płock

tel. (0-24) 262-26-04, 366-99-50
e-mail: notatkiplockie@interia.pl

CONTENS

MARCIN SUMOWSKI
BIRTH AND EVOLUTION OF THE CULT
OF VIRGIN MARY IN SIERPC
IN THE 2ND HALF OF THE 15TH
AND AT THE BEGINNING OF THE 16TH
CENTURY 3

KRZYSZTOF KŁODAWSKI
THE HISTORY OF PROTESTANT CHURCH IN
SIERPC (1837–1914) 8

MICHAŁ SOKOLNICKI
CINEMATOGRAPHY IN PŁOCK
IN THE INTERWAR PERIOD 16

JÓZEF BORÓWKA
ORGANISATION OF THE GOVERNMENTAL AD-
MINISTRATION OF THE FIRST INSTANCE IN DI-
STRICTS OF BRZEZINY, KUTNO AND ŁĘCZY-
CA IN 1945. 22

WIESŁAW KOŃSKI
THE GENESIS OF CONSTRUCTION, LOCATION
AND DESIGN OF 6TH RAFINERY (THE MAZO-
RIAN RAFINERY AND PETROCHEMICAL WORKS)
IN PŁOCK 27

BARBARA EWA GIERULA
„IMPRESSMENT”.
A HIDDEN FORM OF REPRESSION OF „SOLI-
DARITY” ACTIVISTS FROM THE PŁOCK REGION
BASED ON THE CASE OF ZYGMUNT GIERULA
AND KAZIMIERZ CIEŚLIK 38

DOROTA DĄDZIK, MARIUSZ PORTALSKI
EXPERIMENT IN A PRIMARY SCHOOL IN PŁOCK
AS AN EXAMPLE OF EDUCATIONAL
MODERNIZATION 49

CHRONICLE
INTERNACIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE:
*SOCIAL RESEARCH AND ITS ROLE IN SHAPING
THE DEVELOPMENT. CONTINUITY AND CHAN-
GE* (Maciej Wróbel) 55

**THE BIBLIOGRAPHY OF PŁOCK MAZOWIA
FROM PERIOD I X – 31 XII 2008 R 57**

SPIS TREŚCI

MARCIN SUMOWSKI
NARODZINY I ROZWÓJ KULTU MARYJNEGO
W SIERPCU W II POŁ. XV
I NA POCZĄTKU XVI WIEKU 3

KRZYSZTOF KŁODAWSKI
Z DZIEJÓW PARAFII EWANGELICKO-AUGS-
BURSKIEGOWYZNANIA
W SIERPCU (1837–1914) 8

MICHAŁ SOKOLNICKI
KINO W MIĘDZYWOJENNYM PŁOCKU 16

JÓZEF BORÓWKA
ORGANIZOWANIE ADMINISTRACJI PAŃSTWO-
WEJ ZESPOLONEJ I INSTANCJI NA TERENACH
POWIATÓW BRZEZIŃSKIEGO, KUTNOWSKIE-
GO I ŁĘCZYCKIEGO W 1945 ROKU 22

WIESŁAW KOŃSKI
GENEZA BUDOWY, LOKALIZACJA I PROJEK-
TOWANIE VI RAFINERII (MAZOWIECKICH ZA-
KŁADÓW RAFINERYJNYCH I PETROCHEMICZ-
NYCH) W PŁOCKU 27

BARBARA EWA GIERULA
BRANKA W KAMASZE.
UKRYTA FORMA REPRESJI DZIAŁACZY „SOLI-
DARNOŚCI” REGIONU PŁOCKIEGO NA PRZY-
KŁADZIE ZYGMUNTA GIERULI I KAZIMIERZA
CIEŚLIKA 38

DOROTA DĄDZIK, MARIUSZ PORTALSKI
EKSPERYMENT W PŁOCKIEJ SZKOLE
PODSTAWOWEJ PRZYKŁADEM MODERNIZACJI
KSZTAŁCENIA 49

KRONIKA
MIĘDZYNARODOWA KONFERENCJA NAUKO-
WA: *BADANIA SPOŁECZNE I ICH ROLA
W KSZTAŁTOWANIU POSTĘPU. CIĄGŁOŚĆ
I ZMIANA* (MACIEJ WRÓBEL) 55

**BIBLIOGRAFIA MAZOWSKA PŁOCKIEGO ZA
OKRES I X – 31 XII 2008 R 57**

NARODZINY I ROZWÓJ KULTU MARYJNEGO W SIERPCU W II POŁ. XV I NA POCZĄTKU XVI WIEKU

Abstrakt

Artykuł dotyczy początków kultu maryjnego w Sierpcu, które sięgają końca XV wieku. Podjęto w nim próbę zwrócenia uwagi na ten temat, jako interesujące zagadnienie badawcze. Wychodząc od przeglądu szczupłej, jak dotychczas, literatury oraz prezentując podstawowe źródło, jakim są *Łaski cudowne przy kościele sierpskim* ks. Łukasza Paprockiego, starano się przedstawić rozwój sierpeckiego kultu i jego oddziaływanie w początkach funkcjonowania.

Słowa kluczowe: Sierpc, kult maryjny, Łukasz Paprocki

Narodziny sierpeckiego kultu maryjnego wygenerowały silny, istniejący i sprawnie działający do dziś, ośrodek dewocyjny na mapie północnego Mazowsza. Jego zasięg i oddziaływanie potwierdza się w kultywowanej od wieków tradycji pielgrzymkowej. Samo miasto niewątpliwie, między innymi temu zawdzięcza swój szybki rozwój w wiekach XVI i XVII. Dlatego początki zjawiska stanowią interesujące zagadnienie badawcze. Jednakże na tym polu zaznacza się ubogość literatury specjalistycznej, dotyczącej kultu bezpośrednio. Lwią część publikacji traktujących o jego początkach i dalszym rozwoju zajmują bowiem wydawnictwa popularne. Główne i w zasadzie dotychczas jedyne naukowe opracowanie stanowi praca zbiorowa pod red. Mariana Chudzyńskiego pt. „Dzieje Sierpca i ziemi sierpeckiej”¹. Jednak jak wskazuje sam tytuł, dotyczy ona całości dziejów miasta, ze zrozumiałych więc względów musi traktować o kulcie maryjnym w ograniczonym zakresie. Istotny jest również artykuł Stanisława Szymańskiego, stanowiący wnikliwą analizę głównego źródła dotyczącego omawianego zagadnienia². Skupia się on jednakże na okresie bezpośrednio przez owo źródło oświetlanym, czyli na I poł. wieku XVII, kiedy to kult maryjny w Sierpcu był już znacznie rozwinięty. Najlepszym istniejącym opracowaniem jest praca magisterska ks. Romualda Jaworskiego o tytule „Kościół Matki Bożej i kolegium mansjonarzy w Sierpcu w latach 1483–1625”. Podjęto niedawno prace nad wydaniem tego opracowania, nie zostały jednakże sfinalizowane. W niniejszym opracowaniu korzystano z wersji elektronicznej, udostępnionej przez wydawcę, co niestety bardzo utrudniło odwołanie się do tego dzieła w postaci przypisów³. Jaworski skupia się wprawdzie na funkcjonowaniu kościoła Najświętszej Maryi Panny i działalności istniejącego przy nim kolegium mansjonarzy, i to w szerszej perspektywie czasowej, bo aż do 1625 roku, ale narodziny i rozwój kultu w pierwszych dziesięcioleciach jego istnienia również zajmują w jego pracy istotne miejsce.

Głównym, a właściwie jedynym źródłem niedokumentowym, dotyczącym sierpeckiego kultu są „Łaski cudowne przy kościele sierpskim” ks. Łukasza Paprockiego, powstałe w połowie wieku XVII⁴. W znacznej mierze dzieło stanowi spis cudów, jakie za pośrednictwem Maryi miały wydarzyć się wokół sierpeckiego kościoła. Właśnie chęć stworzenia owej „listy łask” była motywem przewodnim jego powstania. Autor wspomina, że pomysł dokonania takiego przeglądu nie wyszedł od niego. Inicjatorem miał być jego krewny, niegdyś jeden z sierpeckich mansjonarzy Andrzej Wiadrowski, któremu śmierć przeszkodziła w sfinalizowaniu zamierzeń. Paprocki przedstawia siebie jako kontynuatora projektu wuja⁵. Sam autor „Łask cudownych...” nie jest dla nas postacią anonimową. Urodził się ok. roku 1607, jako wnuk brata Bartosza Paprockiego, autora „Herbów rycerstwa polskiego”(1584). Jeden z jego braci, Jan przez kilkanaście lat sprawował godność sierpeckiego proboszcza (1620–1638). Łukasz uczył się w jezuickim kolegium w Pułtusku, odbył kurs pedagogiczny w Płocku, po czym wyjechał na studium teologii do Wilna. Święcenia kapłańskie przyjął w roku 1634. Podczas pobytu w wileńskim kolegium, w roku 1640 zachorował ciężko na gruźlicę, co miało duże znaczenie dla jego postawy jako autora dzieła o cudach, gdyż własne wyzdrowienie przypisywał on wstawiennictwu Maryi, czemu kilkakrotnie dał w swoim dziele wyraz⁶. Pod koniec życia, w latach 1653–1656 pełnił funkcję rektora kolegium. Zmarł w roku 1657. Miał zamiar uzupełnić i opublikować wspomniane już dzieło Bartosza Paprockiego, ale nie zdołał tego dokonać, a rękopis zaginął⁷. Jak już się rzekło, „Łaski cudowne...” Paprockiego mają charakter rejestru niezwykłych wydarzeń, będących wynikiem maryjnego kultu. To, oraz zawarta w tekście wykładnia kaznodziejska, czynią z dzieła coś w rodzaju moralitetu chrześcijańskiego, co nie umniejsza jednak jego wartości poznawczej. Paprocki, przy całej swej głębokiej wierze w uzdrowienia, zdaje sobie bowiem

sprawę, że przedstawienie stanu faktycznego następcza wielu trudności. Niektóre z rzekomo cudownych wydarzeń mogły bowiem zostać zmyślane, lub niewłaściwie odczytane, albo też zapomniane o czym nie waha się wspomnieć⁸. Stara się więc informować jedynie o takich zdarzeniach, które wydają mi się pewne. Wielokrotnie powołuje się też na źródła z jakich korzystał, co ma podnosić wiarygodność jego przekazu. Są to, jak wynika z jego wypowiedzi, spisy przeprowadzane w kościele NMP⁹. Potwierdza się to w protokole wizytacyjnym z 1609 roku, który wspomina o tablicy, na której miały zostać spisane objawienia, a także mające mieć miejsce cuda¹⁰. Znacznie późniejszy protokół wizytacyjny z 1776 r., wspomina o dziele Paprockiego, ale milczy w sprawie owej tablicy czy spisach¹¹, co pozwala przypuszczać, że zaginęły one do tego czasu, choć mógł je też zniszczyć pożar z 1794 roku. Pozostaje pytanie od kiedy były prowadzone. Analiza dzieła Paprockiego wskazuje dopiero na początki wieku XVII, gdyż zdarzenia, o których autor pisze miały rozgrywać się głównie w pierwszej jego połowie. Oczywiście można przyjąć, że korzystał on przede wszystkim z relacji ustnych, ale przeczyłoby to jego własnym zapewnieniom o źródłach informacji. Ewentualnie istniejące spisy wcześniejsze mogły zaginąć do czasów Paprockiego, bądź po prostu je pominął. O samej tablicy autor nie wspomina. Można więc wnioskować że, bądź dotyczyła ona głównie początków wieku XVII, albo z kolei nie było jej już podczas spisywania dzieła. "Łaski cudowne..." stanowią cenne źródło również dla badań nad życiem codziennym, dotyczących jednakże przede wszystkim wieku XVII¹². W swojej pracy korzystałem z najnowszej edycji tekstu, opatrzonej istotnymi dodatkami, dokonanej w 2004 roku pod redakcją Zdzisława Dumowskiego. Do dodatków tych odwołuję się w przypisach niezależnie od właściwego tekstu źródła.

Praca niniejsza nie rości sobie pretensji do bycia autorytatywną w sprawach początków sierpeckiego kultu. Jej celem jest sygnalizacja zagadnienia badawczego i przedstawienie zarysu narodzin kultu i jego rozwoju w pierwszych dziesięcioleciach istnienia, opartego jednakże nie na prostej kompilacji istniejącej literatury, ale na próbie analizy dostępnych źródeł.

Sierpc¹³ jest położony na północnym Mazowszu, nad rzeką Sierpienicą niedaleko jej ujścia do Skrwy, dzielącej dawną Ziemię Płocką od Dobrzyńskiej. Należy do najstarszych grodów na tych obszarach. Po raz pierwszy pojawia się w tzw. falsyfikacie mogileńskim z 1065 r. w którym Bolesław Śmiały miał nadać dziesięcinę z książęcych dochodów z rozwijającego się grodu klasztorowi benedyktynów w Mogilnie. W latach 40. XIV w. utworzono nowy okręg administracyjno-sądowy zwany kasztelanią sierpską, której ośrodkiem był wybudowany zapewne za Kazimierza Wielkiego zamek. W roku 1322

miasto otrzymało prawo średzkie, a w 1356 magdeburskie. Sierpc w tych czasach podlegał wraz z płockim Mazowszem królowi, a po jego śmierci powrócił pod panowanie książąt płockich by wraz z całym Księstwem Płockim zostać w 1495 r. wcielonym do Korony¹⁴.

Analiza zjawiska kultowego, takiego jak wiara w objawienia sierpeckie, niesie częstokroć pewne zagrożenia, wynikające z postawy religijnej badacza. Mianowicie uznanie ponadnaturalnych zjawisk za prawdziwe, bądź stanowcze ich odrzucenie, może rzutować na kształt dokonywanej przez niego oceny zjawiska. Dlatego, niezależnie od własnych odczuć, należałoby porzucić podświadomą pokusę zabrania głosu w sprawie prawdziwości objawienia, a skupić uwagę na bezsprzecznie poświadczonym źródłowo fakcie wiary pewnej zbiorowości ludzkiej.

Paprocki, pisząc o narodzinach kultu, przytacza funkcjonującą zapewne w jego czasach od lat legendę. W 1483 roku mianowicie, podczas panującej na Mazowszu zarazy, Maryja miała ukazać się sierpeckiemu klerykowi o imieniu Andrzej. Miał on otrzymać od niej polecenie wybudowania kościoła ku jej czci, jako warunek ustania trawiącego miasto „morowego powietrza”. Władze Sierpca nie były jednak skore do dania wiary relacji kleryka. Możliwe również, że oczekiwały na potwierdzenie objawienia przez władze duchowne, o czym Paprocki pośrednio wspomina¹⁵. Potwierdzenie takie miało jednak przyjść ostatecznie ze strony sił nadprzyrodzonych. Autor podaje, że w roku 1484 zjawiła się w Sierpcu kobieta ze wsi Brzozie, twierdząc że Maryja przywróciła jej życie w celu ponaglenia do budowy kościoła. Wydarzenie to miało stanowić dowód na prawdziwość objawienia i jednocześnie być pierwszym przypadkiem cudownego uzdrowienia¹⁶. Podane przez Paprockiego daty narodzin kultu znajdują potwierdzenie w źródłach dokumentowych z tamtego okresu. Najstarszą wzmianką dotyczącą interesującego nas zagadnienia jest notatka w aktach kapituły płockiej z 3 lutego 1484 roku, mówiąca o wystaniu dwóch kanoników: Derstawa z Karnic doktora obojga praw i scholastyka płockiego, z Rafałem opatem czerwińskim celem zbadania zdarzeń mających miejsce w Sierpcu¹⁷. W tym samym roku kapituła uchwaliła erygowanie tam kościoła i utworzenie kolegium sześciu mąsjonarzy¹⁸. W roku 1488, nadając mąsjonarzom tereny na gruntach parafialnych kościoła św. Wita, sierpecki pleban, Jan z Parzniewa potwierdził rozwój młodego jeszcze kultu, wspominając o darach składanych przez pielgrzymów¹⁹ o których będzie jeszcze mowa.

Bezpośrednio z zagadnieniem początków maryjnego kultu w Sierpcu wiąże się budowa kościoła Wniebowzięcia NMP oraz kreowanie kolegium mąsjonarzy, będące właściwym tematem pracy ks. Jaworskiego. Według Paprockiego, sprawa budowy

kościół pojawia się już u zarania kultu, a nawet staje się motywem przewodnim samego objawienia. Autor wspomina także o zatwierdzeniu dla nowo zbudowanej kaplicy odpustów w Rzymie przez Mikołaja Lekowskiego, którego mylnie uważa za sierpeckiego proboszcza kościoła św. Wita (w rzeczywistości był on bowiem proboszczem w Lekowie). Powołuje się na zapiski Kościoła NMP, co pozwala wysnuć wniosek, iż już w roku 1484, powstała kaplica kultu NMP. Dementuje też opinię, wg której sierpecki kościół NMP miał być założony przez księcia Witolda, podczas jego odwiedzin w księstwie mazowieckim²⁰. Hipotezę powstania kaplicy w 1484 roku potwierdza wspomniany już dokument Jana z Parzniewa²¹, a także dwa dokumenty poświadczające pożyczki, jakich dokonał od owej kaplicy książę mazowiecki Janusz z września tego roku²². Dodatkowo obecność mansjonarzy musi być równoznaczna z istnieniem miejsca w którym mogliby wypełniać swoje powinności związane z odprawianiem nabożeństw²³. Wszystko to przemawia za istnieniem kaplicy już w początkach kultu. Nie znamy jednakże dokładnej daty wybudowania kościoła murowanego. Według księdza Tadeusza Żebrowskiego konsekracja miała miejsce 12 VIII 1488 roku. Dokonał jej zapewne biskup Piotr z Chodkowa. Przemawiać ma za tym fakt, iż pleban Jan z Parzniewa w swoim dokumencie dla mansjonarzy, z 13 VIII 1488 r. powołuje się na obecność biskupa i innych dostojników kapituły²⁴. Wybudowanie natomiast i oddanie świątyni do użytku należałoby datować na pierwszą połowę tego samego roku. W tym bowiem okresie odnotowany został spór między właścicielami miasta Sieprskimi, a rodem Bobrowskich, o zbudowanie kościoła na terenach tych ostatnich. Konflikt rozstrzygnięto polubownie w marcu 1488 roku, nadając Bobrowskim prawo do ławek i bezpłatnych pogrzebów w kościele parafialnym i NMP²⁵, a ugodę potwierdził biskup Piotr 12 IX w Płocku²⁶. Spór dotyczył już wybudowanego lub będącego na ukończeniu kościoła, należy więc przypuszczać, że został on oddany do użytku już w marcu bądź kwietniu roku 1488.

O mansjonarzach sierpeckich ks. Jaworski pisze dość szeroko²⁷, a poza tym zagadnienie to ma pośrednie znaczenie dla naszych rozważań. Pozostaną więc przy nakreśleniu jedynie podstawowego zarysu informacji o kolegium. Mansjonarze byli duchownymi, którzy na czele z prepozytem tworzyli kolegia zwane prepozyturami lub kolegiami mansjonarzy. Do ich zadań należało spełnianie określonych przez fundatora funkcji liturgicznych oraz udział w pracy duszpasterskiej kościoła, przy którym kolegium było fundowane. Mieszkali oni wspólnie i posiadali wspólny majątek, a wielkość kolegium wynosiła najczęściej 4 do 6 osób. Mansjonarze sierpeccy są obecni w kulcie maryjnym już od samego początku. Przytaczane tu już kilkakrotnie dokumenty wskazują wyraźnie, że pojawiają się równolegle z uznaniem objawień za praw-

dziwe i wybudowaniem kaplicy. Jan z Parzniewa w 1488 roku nadał im uposażenie w postaci sześciu placów na gruntach parafialnych, na których sami mieli zbudować swoje domy z prawem ich odsprzedania, po ustąpieniu, lub śmierci, ich spadkobiercy. Jednakże brakowało nadal dokumentu, który jasno precyzowałby prawa i obowiązki plebana, mansjonarzy, oraz patronów kościoła, Sieprskich, a także określił zasady prezentacji na opróżnione mansjonarie. Nadania dla mansjonarzy pojawiają się jeszcze w 1497 r., gdy kościół NMP otrzymuje od Sieprskich dwa łany ziemi, zwolnione od wszelkich obciążeń na rzecz miasta²⁸ oraz w 1504, kiedy Michał biskup margaryteński, sufragan, wikariusz generalny i oficjał płocki biskupa Erazma Ciołka i kanonik katedralny płocki, zatwierdza donację sześciu placów przez Jana z Parzniewa i przyjmuje je pod opiekę kościelną²⁹. Dokument ustalający wzajemne relacje między plebanem, mansjonarzami i Sieprskimi zostaje wystawiony dopiero w roku 1517 przez biskupa Erazma Ciołka. Ustanawia on formalnie kolegium mansjonarzy w Sierpcu, zatwierdzając ich uposażenie w postaci dwóch łanów w mieście i trzech wsi: Gorze i Golejewa w powiecie bielskim i Nową Wieś koło Mławy. Prawo patronatu i prezentacji na mansjonarie zostało zastrzeżone dla Sieprskich i ich potomków. Pleban sierpecki, który dotychczas powoływał mansjonarzy na stanowiska, zachował tytuł prepozyta kościoła NMP i zwierzchnictwo nad kolegium. Ustalono również szczegółowe obowiązki liturgiczne mansjonarzy, oraz uregulowano zasady utraty mansjonarii³⁰. W sprawach nieobjętych dokumentem należało stosować się do statutów kolegium mansjonarskiego w Płocku³¹. Na tym dokumencie w zasadzie należy skończyć ten zarys dziejów sierpeckiej mansjonarii, gdyż późniejsze jej losy nie wchodzą już w obręb tych rozważań, a jak się rzekło, zostały już one opracowane.

Kult maryjny w Sierpcu rozwijał się niezwykle szybko, rosnąc w siłę dzięki rodzącej się tradycji pielgrzymkowej. Świadczą o tym niewątpliwie znaczne dochody, będące udziałem najpierw kaplicy, a potem kościoła NMP. Jak była wcześniej mowa, już w roku 1484 zasób materialny pozwalał na udzielanie pożyczek, co miało miejsce w przypadku księcia Janusza. Napływ środków musiał rzeczywiście być spory, skoro w roku 1487 kapituła w Płocku postanowiła wysłać do Sierpca komisję złożoną z czterech prałatów i kanoników w celu kontroli sum składowanych przez pielgrzymów i ich wydatkowania³². Dowodzi to pojawienia się w tym okresie znacznej liczby ofiarodawców, jak również braku przygotowania miejscowego kleru na przyjmowanie i gospodarowanie znaczną ilością środków materialnych, co musiało powodować nadużycia. Pozwala to przypuszczać, że sierpecki kult maryjny powstał raczej nagle, niż drogą powolnej ewolucji. Pojawienie się gwałtownego napływu dochodów pozwoliło na wybudo-

wanie kościoła w stosunkowo krótkim czasie³³. Paprocki wymienia liczne fundacje na rzecz kościoła NMP, począwszy od nadania księcia Janusza z 1494 roku³⁴. O zasobie materialnym nowo powstałego ośrodka świadczy także choćby samo istnienie przy nim mansjonarskiego kolegium³⁵. Coraz liczniejsze dochody, a także pojawiające się tabliczki wotywnne, mające stanowić dziękczynienie za uzdrowienia, rosną wprost proporcjonalnie do rozszerzania się zasięgu kultu. Większość wspomnianych przez Paprockiego tabliczek pochodzi głównie z XVII w., ale autor sam zaznacza, iż wiele wotów opuszcza, niektórych nie potrafi umieścić w czasie. Można więc przypuszczać, że mówi głównie o darach niedawnych sobie, nie wspominając szeregu wcześniejszych. Mówi jednakże o ich okazałej liczbie³⁶. Dodać trzeba, że wg wizytacji z lat 1597 i 1598 część wotów została przetopiona³⁷. Nie mamy zatem ścisłych danych określających ich liczbę, ale sam fakt przetopienia pośrednio może świadczyć o ich znacznej ilości, co musi wiązać się z dużym oddziaływaniem kultowego zjawiska w Sierpcu. Paprocki kilkakrotnie podkreśla szeroki zasięg sierpeckiego kultu³⁸. Wymienia też główne ośrodki kultowe w ówczesnej Polsce, wśród których z terenu Mazowsza wzmiankuje tylko o Sierpcu i Czerwińsku³⁹. Należy tu zwrócić uwagę, że czerwiński ośrodek pojawia się dopiero w 1647 roku. Zatem u zarania swoich dziejów, kult maryjny w Sierpcu zyskuje swego rodzaju pierwszeństwo na północnym Mazowszu, w czym można dopatrywać się jego sukcesu.

Przedmiotem kultu w Sierpcu stała się figura Maryi, pochodząca prawdopodobnie z lat 1360–1380⁴⁰. Nie udało się ustalić, kiedy została sprowadzona do kościoła NMP, ale możliwe, że znajdowała się w nim już od początku jego istnienia⁴¹. Podaje to wspomniany już protokół wizytacyjny z 1609 roku, który informuje też, iż statua była przechowywana w zamkniętej skrzyni trzymanej w zakrystii, a wynoszona jedynie w największe święta⁴². Jednakże w omawianym okresie znajdowała się ona najprawdopodobniej w ołtarzu głównym, na co wskazują wcześniejsze protokoły z lat 1597 i 1598⁴³.

Lata późniejsze, nie obejmujące już interesującego nas okresu, to dalszy rozwój sierpeckiego kultu, czego wyrazem jest chociażby samo powstanie dzieła Paprockiego, a pośrednio także lokowanie w 1581 r. nowego miasta, pod nazwą Loretu, które wg autora „Łask cudownych...” posiadało pieczęć z wyobrażeniem Maryi⁴⁴. Lokacja ta nie utrwaliła się jednak a przyjęto nazwę Nowe Miasto, uważane za część Sierpca⁴⁵. W tym okresie pojawiają się nowe elementy kultowe, jak studzienka z której woda posiadać miała cudowne właściwości lecznicze⁴⁶. Ta forma kultu, początkowo zwalczana przez Kościół jako zabobonna, została uznana w roku 1609⁴⁷. W tych czasach powstaje też zapewne „Pieśń o najświętszej Pannie Sieprskiej”, którą Paprocki w całości przytacza⁴⁸. Ważnym elementem organizacyjnym jest sprowadzenie do kościoła NMP w roku 1625 benedyktynek, które z przerwami w XIX i XX w., pozostają tam do dziś.

Sierpecki kult maryjny już od swego początku odgrywał dużą rolę w życiu miasta i regionu. Warto zwrócić uwagę, iż w jego wypadku to przekonanie ogółu mieszkańców o objawieniu stało się katalizatorem zjawiska, a nie odwrotnie, to miejscu kultowemu niejako „dorobiono” legendę. Przez to kult maryjny w Sierpcu tkwi głęboko w świecie wyobrażeń człowieka późnego średniowiecza, jakkolwiek jego zasadniczy rozwój należy już do innej epoki. Sierpecki system wierzeń stanowi więc swego rodzaju spoiwo mentalności tych dwóch okresów.

Zadaniem niniejszej pracy było przedstawienie zarysu początków kultu maryjnego w Sierpcu i znaczenie jego roli jako zagadnienia badawczego. Realizując te zamierzenia udało się, wychodząc od przeglądu podstawowej literatury, ukazać rodziny i rozwój kultu wraz z jego formami organizacyjnymi. Warto by badania w tym zakresie nadal się rozwijały. Interesujące wydaje się, wzmiankowane już w pracy Szymańskiego, zanalizowanie maryjnego kultu w Sierpcu jako przeciwwagi dla reformacji⁴⁹, co należy już jednak do innej rzeczywistości historycznej.

Przypisy

¹ *Dzieje Sierpca i ziemi sierpeckiej*, pod red. M. Chudzyńskiego, Sierpc 2003.

² S. Szymański, *Mazowiecki ośrodek dewocyjny w pierwszej połowie XVII wieku w Sierpcu*, „Rocznik Mazowiecki”, t. VIII, 1984, s. 217–234.

³ R. Jaworski, *Kościół Matki Bożej i kolegium mansjonarzy w Sierpcu w latach 1483–1625*, Lublin 1978 (maszynopis); w pracy niniejszej przyjęto następujący sposób odwołań w przypisach: podaje się numer rozdziału, a następnie podrozdziału.

⁴ Ł. Paprocki, *Łaski cudowne przy kościele sieprskim*, Warszawa 1652 (edycja: pod red. Z. Dumowskiego, Sierpc 2004; wszystkie odwołania w pracy dotyczą tej właśnie edycji).

⁵ Ibidem, s. 62–63.

⁶ Ibidem, s. 134–135; Jeszcze dwukrotnie, w 1647 i 1650 Paprocki znajdował się w trudnym stanie zdrowia, a wyzdrowienie w obu przypadkach przypisuje również działaniom Matki Bożej:

s. 146–149.

⁷ Trzy biogramy, opr. T. Żebrowski, w: Ł. Paprocki, op. cit., s. 20–23.

⁸ Ł. Paprocki, op. cit., s. 120–121: „... ludzie biorą obfite duszne i cielesne pomocy dość częste i wielkie, które albo prostota ludzi wspomozonych upała, albo niedostatek Pisarzów w zapomnieniu zostawił...”.

⁹ Ibidem, s. 54–55: „... łaski Cudowne przy Kościele Sieprskim krótko spisane, a z starych listów na pergaminach, i z ksiąg przy tym Kościele będących zebrane...”; s. 74–75: „... Bogarodzica nowym zjawieniem swoim, o którym taka zdawna wiadomość z starych listów na pergaminie i z ksiąg przy tym Kościele będących...”; s. 86–87: „...jako to wszystko dawne przy tym Kościele chowane Przywileje wyraźne, i autentyczne (tekst łac.) po dziś dzień pokazują...”; s. 96–97: „Wszystkich tych Fundacyj wieczne obowiązki (tekst łac.) i porządek spisany dla lepszej pamięci, aby im się dosyć dziato, w Zakrystie Sieprskiej jest publicznie

(tekst łac.) zawieszony.”

- ¹³ Odnaleziony dokument, w: Ł. Paprocki, op. cit., s. 15: „Objawienia mające początek swój w roku 1483 są opisane na tablicy, która przechowywana jest z zakrytą, na której także są zapisane cuda mające miejsce przy tym wizerunku. Obok ołtarza, na którym zwykle wystawia się rzeźbę, są zawieszone niektóre tabliczki wotywny.” – tłumaczenie z łaciny: T. Żebrowski.
- ¹⁴ M. M. Grzybowski, *Materiały do dziejów Ziemi Płockiej*, cz. 1, *Dekanat bieżuński i sierpecki*, Płock 1981, s. 85.
- ¹⁵ Paprocki podaje 64 przypadki cudownych uzdrowień, z których większość staje się krótkimi biogramami beneficjentów łask, co pozwala prześledzić strukturę społeczną: Ł. Paprocki, op. cit., s. 118–149.
- ¹⁶ Nazwa miasta występuje w dziejach w kilku formach: Sęprch, Scheprcz, Szeprcz, Sieprcz, Syeprcz; T. Żebrowski, *Sierpc w średniowieczu i XVI wieku*, [w:] *Dzieje Sierpca...*, s. 83.
- ¹⁷ Ibidem, s. 83–123.
- ¹⁸ Ł. Paprocki, op. cit., s. 74–77: „Przy Farze miasta Sieprskiego (...) mieszkał Kleryk na imię Andrzej, rodem z Sierpca: ten gdy zachwyconej morowej zarazy zbywał na wolniejszym powietrzu za miastem w polu, na górze, gdzie teraz Kościół i Nowemiasto, które się pieczętuje Najświętszą Panną, obaczył zdumiałej piękności niezwykająną Pannę: ta spytana coby zacz była i coby pod ten czas tak niebezpieczny w polu czyniła, odpowiedziała: Jestem Rodzicielka Zbawiciela wszytkiego świata, która mam liłość nad upadkiem grzesznych i utrapionych ludzi: a przeto rozkazuje tobie, abyś szedł i opowiedział Duchownym i Świeckim tego Miasta Przełożonym, aby ku czci mojej tu nieodwłocznie Kościół był zbudowany, jeżeli chcą, aby to powietrze ustało. Dość uczynił rozkazowi posłuszny młodzieniec, ale Przełożeni miasta, lubo mu wiary nie dając, lubo się na wyższą zwierzchność oglądając, zjawienia tego zaniechali...”
- ¹⁹ Ibidem, s. 78–81.
- ²⁰ R. Jaworski, op. cit., rozdz. II, §1.
- ²¹ T. Żebrowski, *Kościół sierpecki*, [w:] *Dzieje Sierpca...*, s. 135.
- ²² Wybór dokumentów miasta Sierpca z końca XV–XVI wieku, zebrane przez ks. T. Żebrowskiego, [w:] *Dzieje Sierpca...*, s. 717.
- ²³ Ł. Paprocki, op. cit., s. 76–77.
- ²⁴ W dokumencie czytamy: „...wymierzamy i zapisujemy w pobliżu kościoła, albo w kaplicy wspomnianego objawienia w do-
brach naszego kościoła parafialnego.” – tłum. T. Żebrowskiego.
- ²⁵ Wybór dokumentów..., s. 713.
- ²⁶ R. Jaworski, op. cit., rozdz. II, §1.
- ²⁷ T. Żebrowski, *Kościół...*, s. 136–137.
- ²⁸ Wybór dokumentów..., s. 714.
- ²⁹ Ibidem, s. 715.
- ³⁰ R. Jaworski, op. cit., rozdz. III.
- ³¹ Wybór dokumentów..., s. 719.
- ³² Ibidem, s. 720.
- ³³ R. Jaworski, op. cit., rozdz. III: „Mansjonarze mieli obowiązek

śpiewać codziennie mszę o Matce Bożej: w dni powszednie, poza sobotą, o Wniebowzięciu NMP, w sobotę „Salve Sancta Parens”, w niedzielę zaś i w święta według formularza danego dnia, zgodnie z kalendarzem kościoła parafialnego. Drugim ich obowiązkiem było śpiewać codziennie godziny kanoniczne. W odpowiedniej porze, siedząc na swoich miejscach, mieli melodyjnie, zgodnie i pobożnie śpiewać psalmy. Ordynacja zobowiązywała mansjonarzy do stałej i osobistej rezydencji. Dlatego pod groźbą utraty mansjonarii mieli zabronione przyjmować inne beneficja. Jeśli któryś z mansjonarzy musiał oddalić się na jakiś czas, miał obowiązek prosić o zgodę dwóch starszych współkolegów. Jeśli zaś bez uzyskania ich zgody byłby nieobecny ponad miesiąc, tym samym tracił prawo do mansjonarii, a patronowie mogli na jego miejsce prezentować innego. Podobnie tracił prawo do mansjonarii ten, kto upomniał się za występki, nie wykazując poprawy w czasie określonym przez biskupa”.

- ³⁴ Wybór dokumentów..., s. 722.
- ³⁵ T. Żebrowski, *Kościół...*, s. 143, przyp. 55.
- ³⁶ Ł. Paprocki, op. cit., s. 84–85: „... dla uproszenia potrzebnych dobrodziejstw miejsce to święte, nie tylko modlitwami i ofiarami czcąc, ale też ślubnymi tabliczkami zdobiąc i hojnymi jałmużnami nadając, z których potem nie mały i ozdobny Kościół zmurowano...”
- ³⁷ Ibidem, s. 84–85: „...Janusz Xiążę Mazowieckie w Roku Pańskim 1494 Kościołowi Sieprskiemu Najświętszej Panny na dobrach swych Xiążęcych na Białym Dziarnowie i na Przewozie Płockim trzy tysiące zamiast czynszu (tekst łac.) zapisał. Tenże Wójtostwo w Nowejwsi w Powiecie Mławskim do tegoż Kościoła przyłączył.”
- ³⁸ R. Jaworski, op. cit., rozdz. III, § 1.
- ³⁹ Ł. Paprocki, op. cit., s. 154–181.
- ⁴⁰ S. Szymański, op. cit., s. 222.
- ⁴¹ Ł. Paprocki, op. cit., s. 72–73, 84–85.
- ⁴² Ibidem, s. 64–73: Paprocki wymienia, poza sierpeckim, m. in. podobny do niego kult w Skępem odległym od Sierpca zaledwie o 25 km, gdzie także przekonanie o prywatnym objawieniu w 1495 roku stało się początkiem kultu figury Maryi.
- ⁴³ I. Galicka, H. Sygietyńska, *Powiat sierpecki*, Katalog zabytków sztuki w Polsce, t. X, 1971, s. 23.
- ⁴⁴ M. M. Grzybowski, *Obiekty sakralne Sierpca*, [w:] *Dzieje Sierpca...*, s. 653–654.
- ⁴⁵ Odnaleziony dokument..., s. 15.
- ⁴⁶ R. Jaworski, op. cit., rozdz. IV, § 1.
- ⁴⁷ Ł. Paprocki, op. cit., s. 74–75.
- ⁴⁸ T. Żebrowski, *Sierpc w średniowieczu...*, s. 95.
- ⁴⁹ Ł. Paprocki, op. cit., s. 180–187.
- ⁵⁰ R. Jaworski, op. cit., rozdz. IV, § 2.
- ⁵¹ Ł. Paprocki, op. cit., s. 190–193.
- ⁵² S. Szymański, op. cit., s. 225.

BIRTH AND EVOLUTION OF THE CULT OF VIRGIN MARY IN SIERPC IN THE 2ND HALF OF THE 15TH AND AT THE BEGINNING OF THE 16TH CENTURY

Summary

This article is devoted to an issue of the cult of Saint Mary the Virgin in the late medieval Sierpc. Article presents literature and main source called Łaski cudowne przy kościele sieprskim wrote in 1652. Author attempt to show the birth and evolution of this cult in first decades of existence. An important question is building the church of Saint Mary the Virgin and faith in extraordinary events, including miraculous healings.

Z DZIEJÓW PARAFII EWANGELICKO-AUGSBURSKIEGO WYZNANIA W SIERPCU (1837-1914)

Abstrakt

Parafia ewangelicko-augsburskiego wyznania w Sierpcu to jeden z ważniejszych systematów kościelnych ewangelickich na Mazowszu Północnym a zarazem pograniczu mazowiecko-dobrzyńskim. Początki zboru sierpeckiego sięgają przełomu lat 30. i 40. XIX wieku i stanowiły konsekwencję napływu kolonistów, początkowo olędrów a następnie osadników niemieckich, w zdecydowanej mierze luteran. Pod koniec tegoż stulecia swoje wyznanie wiary krzewili zwolennicy baptyzmu, którzy swoją działalność kontynuowali również po I wojnie światowej.

Kluczowe słowa: Sierpc, zbor ewangelicki, pastor, baptyści

Śladową wręcz obecność protestantów na omawianym obszarze odnotowują protokoły z wizytacji zarządzonej przez ówczesnego biskupa płockiego Michała Jerzego Poniatowskiego, odbytej w latach 1775-1776. „Akatolicy” odnotowani zostali w parafii sierpeckiej, gdzie czytamy: „[...] **akatolik 1**[...]”¹. Także na obszarze parafii bieżuńskiej, w samym mieście oraz Karnyszynie tamtejszy proboszcz informował o obecności 56 luteran – łącznie z dziećmi². W parafii Rościszewo był także „[...] **akatolik jeden w Kośkach** [...]”³. „**Dysydentów gospodarzy 3, niewiast dysydenckich 4, dzieci dysydenckich pięcioro**, [...]” pojawiło się także na obszarze parafii skrwileńskiej⁴. Sam proces celowego kolonizowania Sierpca i okolic rozpoczęty został wraz z włączeniem tej ziemi do Prus Południowych. Osadnictwo – to początkowo „olęderskie” – podyktowane było względami natury politycznej oraz ekonomicznej. Pierwsze fale kolonizacyjne przypadły na początek lat 90. XVIII wieku (1793 r.). W samym Sierpcu, wedle pruskiego spisu urzędowego z 1793 roku odnotowano 15 luteran, co stanowiło znikomy ułamek udziału w strukturze wyznaniowej miasta⁵. Kolejne fale napływu kolonistów, o większym lub mniejszym natężeniu pojawiały się aż do 1807 r., które ograniczone zostało poprzez utworzenie Księstwa Warszawskiego. Z 1817 r. pochodzi spis, zarządzony przez biskupa Adama Michała Prażmowskiego, gdy Sierpc znalazł się w zaborze rosyjskim. Obecność ewangelików odnotowano w następujących parafiach rzymsko-katolickich: Borkowo (24 osoby), Borzewo (78), Chamsk (36), Gozdowo (5), Gójsk (252), Jeżewo (15), Kurowo (21), Łukomie (14), Mochowo (30), Rościszewo (25), Sadłowo (104), Sierpc (142), Zawidz (41). Pod względem udziału w stosunku do ogółu ludności poszczególnych parafii najwyższy procent stanowili w parafii Gójsk⁶. Jak podaje M. Chudzyński, w 1909 roku w samym Sierpcu pro-

testanci byli najmniej licznie reprezentowani, gdyż 42 luteranom odpowiadała liczba 3.888 katolików, 3.949 żydów oraz 130 prawosławnych. W poszczególnych gminach relacje te przedstawiały się następująco: na terenie gminy Gradzanowo dziewięć wsi było zamieszkałych wyłącznie przez Niemców oraz dwie wsie w gminie Gójsk. Na obszarze gmin: Bieżuń i Raciąż odnotowano po jednej wiosce. Licznie przez kolonistów zamieszkiwane były wioski: Gozdy oraz jej okolice; Biały (gm. Szczutowo), Wola Łaszewska, Łaszewo (gm. Siemiątkowo)⁷. Obliczenia procentowego udziału ludności protestanckiej w stosunku do ogółu ludności podsierpeckich gmin w oparciu o dane za 1906 rok dokonał H. Wiercieński. Wedle jego analiz na obszarze gminy Borkowo ludność protestancka stanowiła 3,4% ogółu, Szczutowo (10,5%), Gójsk (26,5%), Skrwilno (4,5%), Kosemin (1,5%), Osiek (14,9%), Gradzanowo (33,1%), Stawiszyn (1,8%), Raciąż (8,3%)⁸.

Jedną z pierwszych informacji z okresu, gdy systemat sierpecki nie był jeszcze utworzony, było pismo ówczesnego superintendenta płockiej diecezji - pastora płockiego, Johana Hevelke do Komisji Województwa Płockiego, w którym informował: „**W mieście Sierpcu y w okolicy znajduje się niemało Ewangelików**”. Pastor płocki przybywał zaledwie dwa razy w roku do Sierpca w celu odprawienia nabożeństwa⁹. Parafii powstałej w 1837 r. do skwieriał w pierwszych latach istnienia brak pastora. W większych koloniach należących do systematu powstawały domy modlitwy (kantoraty), w których nabożeństwa odprawiali najzamożniejsi lub najbardziej roztropni przedstawiciele danej społeczności. Jeszcze w latach 40. nabożeństwa odbywały się w prywatnym domu, co powodowało ograniczoną liczbę wiernych mogących w nich uczestniczyć. W związku z powyższym wierni zwrócili się z prośbą o przekazanie pozostałości po kościele św. Ducha (częścio-

wo zniszczonego przez pożar w 1794 r.). Petycja wysłana do Komisji Województwa Płockiego poparta została przez komisarza obwodu mławskiego, który zasugerował przekazanie dodatkowo na uposażenie pastora gruntów przylegających do kościoła. Odmowną decyzję wnioskodawcy otrzymali po upływie roku zarówno od KRSW i D oraz biskupa płockiego¹⁰. W tym czasie (1823 r.), zapisu na rzecz parafii ewangelicko-augsburskiej wyznania w Sierpcu dokonało małżeństwo Doniców. W rok później ów zapis zaakceptowała Dyrekcja Religijna (kwiecień 1824 r.). Jednak na przeszkodzie stanęła kwestia dziedziczenia terenów przez osoby trzecie, stanowiąca jedną z klauzul Dyrekcji Religijnej. Wykorzystał tę możliwość Paweł Węgierski, który wraz z Maciejem Karwowskim złożyli wniosek o unieważnienie testamentu, do czego upoważniła ich siostra zmarłej. Negatywna odpowiedź zawarta w wyroku sądowym, skutkowałą w dalszym ciągu brakiem kościoła. Jeszcze dwukrotnie ponawiane próby wydzierżawienia kościoła św. Ducha spęły na niczym¹¹.

Pierwszym pastorem urzędującym w Sierpcu od 1837 r. był Gotlieb Rosenthal, który wcześniej był pastorem w Węgrowie. Swoją funkcję pełnił do 1864 r., kiedy to decyzją Konsystorza z 24 XI tegoż roku został zwolniony z pełnienia obowiązków¹². Tymczasowym administratorem parafii ogłoszono pastora Kattein z Michałek (24 XI 1864 r.)¹³. Mimo to, przeszło trzydzieści na urządzie pastora widniał wakat. Posługę spełniali pastory: m.in. ks. A. Orrtapp, Rontaler oraz Genrich Barcz¹⁴.

Tabela 1 Wykaz miast, wsi, osad należących do parafii ewangelicko-augsburskiej w Sierpcu (dane za rok 1840)

Gmina	Miejscowość	Liczba rodzin	Luteranie	Kalwiński	
1	2	3	4	5	
Miasto Sierpc	Sierpc	30	74	–	
	Włóki Sierpc	15	64	–	
	Ekonomia Sierpc	Studzieniec	2	11	–
		Dwa Młyny	2	7	–
	Dąbrowko	2	12	–	
	Suski	1	4	–	
Rościszewo	Puszcza	2	4	–	
Poniatowo	Sadłowo	1	2	–	
	Karolewo	6	21	–	
				–	
Miasto Biezuń	Pałac Biezuń	1	2	–	
	miasto Biezuń	28	134	–	
Proszkowo	Sokołowy Kąt	56	241	–	
	Nowa Wieś	3	16	–	
	Siemiątkowo	2	7	–	
	Rogalne				
	Dąbki	10	46	–	
Łaszewo	Solaczyn	1	4	–	
Smoszewo	Zglenice Małe	1	6	–	
	Zglenice Wielkie	1	5	–	
Piastowo	Piastowo	7	28	–	
	Kurowo	2	9	–	
Miłobędzyn	Miłobędzyn	18	70	–	
	Kwaszno	1	6	–	
	Budy Miłobędzkie	1	4	–	
Węgrzanowo	Ważyno Skory	1	2	–	
Białyszewo	Ważyno Kmiece	1	3	–	
Zgliczyno Glinki	Zgliczyno Glinki	14	55	–	
Rozważyno	Tadeuszewko	1	3	–	
Borkowo kościelne	Borkowo Kościelne	4	15	–	
Zgagowo	Kosomim	3	18	–	
	Budy Kossomińskie	7	50	–	
Mieszczk.	Rydzewo	1	3	–	
Bledzewo	Bledzewo	5	25	–	
Gozdowo	Gozdowo	2	10	–	
Rękawczyn	Rękawczyno	1	6	–	
Bożewo	Bożewo	4	23	–	
Mochowo	Mochowo	1	4	–	
	Liszyce	15	77	–	
	Żurawin	2	9	–	
Kolczyno	Kolczyno Małe	1	4	–	

1	2	3	4	5
	Orszulewo	1	3	-
	Cisse	1	2	-
	Soleniec	1	6	-
Gójsk	Gójsk	1	7	-
	Czartownia	15	17	15
Kamień kmiecie	Koziróg Leśny	6	29	-
Kamień kotowy	Wyc(cz?)jałkowo	2	12	-
	Suminek	1	4	-
Łokieć	Orłowski	4	20	-
	Blinno	1	1	-
Osiek	Osiek	1	3	-
	Rokicie	1	3	-
	Rumunek Malanowski	1	6	-
	Koziróg Rzeczny	1	2	-
	Tłuchowo	1	2	-
	Tłuchowo Rumunek	2	10	-
	Mysłakówko	5	31	-
	Malanowko	1	4	-
	Mysłakowo	1	8	-
	Źródło	4	18	-
	Gozdy	13	69	-
	Maluszyn	19	99	-
	Osovko	2	10	-
Paprotki	Paprotki Gugoly	1	5	-
Podlesie	Podlesie	1	5	-
	Grądy Stare	11	54	-
	Grądy Nowe	3	69	-
Sudragi	Sudragi	44	227	-
	Pawtowo	1	2	-
	Żochowo	5	14	-
Turza Wilcza	Turza Wilcza	14	75	-
Tłuchowko	Tłuchowko	1	3	-
	Michałkowo	6	35	-
	Jeżewo	1	4	-
	Maryanki	7	38	-
Trzcianka Wielka	Trzcianka Wielka	1	7	-
Wola Stara	Malanowo	3	16	-
Skrwilno	Zambrzyca	9	48	-
Łukomie	Łukomie Budy	2	9	-
	Czumsk	1	3	-
Wola	Wola	1	4	-
Sosnowo	Sosnowo	1	4	-
Zawidz	Zawidzek	1	4	-
SUMA	85	469	2132	15

Źródło: AGAD CWW KP, Akta dotyczące się Gminy Ewangelicko-Augsburskiego wyznania w Sierpcu województwie płockim, sygn.1214, k. 374-385.

*nazwy miejscowości zapisywane zostały w formie pojawiającej się w tekście źródłowym

Dopiero w 1897 r. nowym pastorem wybrany został Gustaw Tochtermann, absolwent Wydziału Teologicznego Uniwersytetu w Dorpacie. Urząd w Sierpcu pełnił w latach 1897-1904¹⁵. Począwszy od tegoż roku aż do 1925 r. na parafii ponownie widniał wakat¹⁶. W tym czasie obowiązki administratora pełnił Robert Gundlach (1904-1911 oraz do 1925 r., po krótkiej przerwie).

1840 r. przy ulicy Szpitalnej, już wówczas nieczynny oraz drugi, położony przy drodze do Lipna, funkcjonujący do chwili obecnej²¹. W 1870 r. kolegium kościelne wysunęło pomysł sprzedaży placu, który do 1840 r. służył do grzebania ciał zmarłych. Wówczas nie stanowił dla parafii żadnego pożytku, gdyż od strony ulicy Szpitalnej znajdowało się wąskie przejście, uniemożliwiające wystawienie nowej świą-

W 1837 r., gdy ziściły się marzenia tamtejszych ewangelików o własnym zborze, jedną z pierwszych czynności było precyzyjne określenie jej zasięgu terytorialnego.

W granicach 42 gmin i 85 miejscowości mieszkało 469 rodzin (2.132 osoby) należących do systematu sierpeckiego, w tym 15 osób wyznania ewangelicko-reformowanego – czyli kalwinistów (w miejscowości Czartownia gm. Gójsk)¹⁷. W porównaniu z 1820 rokiem, kiedy to ewangelicy mieszkający w Sierpcu i okolicach zabiegali o przekazanie im kościoła św. Ducha wraz z przyległym placem do odprawiania nabożeństw, była to dwukrotnie większa liczba rodzin. Wówczas potwierdzono obecność 208 rodzin¹⁸. W zachowanych kolejnych rozkładach składek kościelnych przypadających na drugą połowę lat 40. XIX stulecia liczba rodzin płacących składki przekroczyła granicę 500, co jednak nie znalazło odzwierciedlenia we wzroście liczby parafian, gdyż w 1849 r. odnotowano 2.072 osoby zaś trzy lata wcześniej 1.509¹⁹. W porównaniu z połową XIX wieku, u jego schyłku – w 1897 roku – nastąpiła progresja w liczebności zboru sierpeckiego, gdyż liczył on wówczas 3.483 wiernych²⁰.

Dziesięć lat po założeniu parafii zakupiono plac wraz z domem przeznaczonym na kantorat oraz mieszkanie dla kantora. Parafia posiadała dwa cmentarze, jeden istniejący jeszcze przed

Tabela 2 Członkowie kolegium kościelnego, dozoru cmentarnego i sołtysi należący do parafii ewangelicko-augsburskiej w Sierpcu w latach 1839–1882

ROK	KOLEGIUM KOŚCIELNE	SOŁTYSI I DOZÓR CMENAR.
1	2	3
1839	Frydrych Kiersz Marcin Ross Jan Krauze Jakub Bobrowski Jakub Zemroch	
1840	Fryderyk Kiersz Marcin Ross Jan Krause	
1849	Frydrych Kiersz M.Ley Frydrych Beke Fridrik Chill Jan Blenk.	
1853–55	Jan Wittermann z Dąbek Christian Homm z Ossówki A.Hannemann Johan Krenze J.G.Preuss z Sokotowego Kąta Adam Kolisz z Gozd Jan Blank Paweł Bejdel z Lisic Kristyan Neymann Marcin Zirke	
1856–58	Michał Winter Chistian Neumann z Lisic Jan Gramza Christian Homm Piotr Jahnke z Białasów Jan Lembkie Paweł Gramza z Czartowni Marcin Richter z Miłobędzina A.Henmann A. Pruss J.G.Pruss	
1859–61	A.Henemann Karol Schoewer	Heinrich Krol M.Lëy Heinrich Schiltz Maciej Mitz Michał Schmitz
1862–64	Marcin Dier W.Rau A.Henmann Karol Schawe	J.A.P. Marcyn Frojdrych August Werner Jan Radecki
1865–67	A. Henneman	Kryštof Renn

tyni oraz budynków przykościelnych. Z opinią powyższą zgodziły się władze duchowne i świeckie. Jednocześnie kolegium zwróciło się do Warszawskiego Konsystorza Ewangelicko-Augsburskiego z prośbą o akceptację zamiaru kupna nieruchomości znajdującej się w Sierpcu, oznaczonej Nr 49 od małżeństwa Zdradzińskich. Budynek ów miał służyć za dom modlitwy do czasu wybudowania kościoła. Wartość tej transakcji oszacowano na kwotę 1.850 r. Parafia środki na zakup budynku miała pozyskać z depozytu bankowego w wysokości 850 r. Na piśmie w tej sprawie dnia 17 V 1874 roku pozytywnej odpowiedzi udzielił Departament Spraw Duchownych Obcych Wyznań MSW²².

W 1886 r. dobudowano salę szkolną, stanowiącą uzupełnienie pobudowanego wcześniej budynku kantoratu. Miała ona cztery sążnie długości, tyleż szerokości oraz 11 sążni wysokości. Ściany miały być pobudowane z desek czterocalowych oraz drewnianych belek 10/10 calowych i grubości poniżej futa. Dach miał być pokryty żłobioną dachówką, na którym zaprojektowany miał być dzwon o rozmiarach: 21 futów; takiej samej szerokości oraz 5 futów wysokości nad dachem²³. Począwszy od 1905 roku rozpoczęto działania w celu budowy nowego zboru. Pierwszym etapem było podjęcie specjalnej uchwały podczas zgromadzenia parafian, w myśl której zdecydowano się na sporządzenie planów i przygotowanie kosztorysu inwestycji. Pierwszego czerwca tegoż roku podjęto ostateczną decyzję o budowie kościoła²⁴. Kamień węgielny został oficjalnie wmurowany w maju 1911 roku, gdzie pod fundament zamurowano puszkę z dokumentem pamiątkowym spisany na pergaminie, kilka gazet oraz bieżący numer „Zwiastuna Ewangelicznego”, a także kilka srebrnych monet i miedzianych a także jedną złotą. Wstępny koszt budowy miał wynieść 26.600 rubli. Na

1	2	3
	W. Rau Karol Schawe Jakub Gorning	Michał Daj Krzysztof Rolaff Jan Lembke Henryk Scherb
1868–70	A. Hennmann W. Rau Daniel Czarnecki Jakub Gorning	Krzysztof Renn Michał Dej Krzysztof Rolff Jan Lembke Krzysztof Mallex Marcin Pankonin
1871–73	Jan Brauer Jakub Gorning Daniel Czarnecki	Michał Komke Christian Gnutke Michał Kal Marcin Soniewski Marcin Pankonin
1874–76	A. Hennmann Daniel Czarnecki August Werner	Michał Konke Christian Bonkowski Andrzej Buchholz Marcin Pankonin Christian Tober
1877–79	A. Hennmann F. Hein Jan Brauer A. Werner D. Czarnecki	Iwan Gogolin Michał Konke Michał? Christian Pankonin Andreas Buchholz
1880–82	Karol Krauze Karol Schultz Ferdynand Jelz Dawid Werner Goffryd Czepieusz	Jan Depner Jan Barcz Andreas Buchholtz Johann Gotowski

Źródło: AGAD, CWW KP, sygn. 1214, passim, k.242-262; 387-408; 504-525; sygn. 1215, passim, 38-52; 59-75; 81-94; 100-108; 122-128; 141-149; 154-158; 165-173; 176-184; 208-219; 224-232.

kwotę tę miały się składać środki od parafian (11.000 r.), w ramach których część miała być pokryta z testamentu właściciela dóbr Krzeczanowo (1.000 r.). Pozostałymi składnikami miały być kwoty z remanentu kasy posiłkowej (500 r.) oraz dobrowolnych składek na kwotę 3.936 r. 92 kop., co pozwoliło uzyskać łączną kwotę 18.000 r. Po wprowadzeniu pewnych zmian w projekcie przez Bolesława Zienkiewicza, koszty budowy wzrosły o 8.000 rubli. Dodatkowe pieniądze miały być pozyskane z „podatku” nałożonego na siebie przez parafian, które miano zbierać w ciągu dwóch lat²⁵. Środki pozyskał również Konsystorz w postaci zapomogi budowlanej w wysokości 4.100 rubli²⁶. Budowę kościoła zakończono w połowie 1913 roku. Do użytku oddany został 15 V 1913 roku, co poprzedziła uroczystość, w której uczestniczył ówczesny superintendent generalny – Juliusz Bursche. Wręczył

on: „[...] miejscowemu ks. Pastorowi Biblię, księżom asystującym agendy i naczyńca do komunji św., poczem w uroczystym pochodzie wyruszono do nowego kościoła”²⁷. Przemowę przy głównym wejściu do świątyni wygłosił w języku polskim ks. Edmund Bursche z Łowicza. Po śpiewie chóru głos zabrał superintendent generalny, oddając kościół do użytku parafii i polecając go opiece kolegium kościelnego i pastora. Następnie kazanie w języku niemieckim wygłosił były administrator sierpeckiej parafii – ks. Robert Gundlach z Rypina, natomiast ks. Adolf Süss przemówił do zebranych w języku polskim. Organy, w posiadanie których wszedł nowo wybudowany kościół, pochodziły z Seminarium Nauczycielskiego, przeniesionego z Warszawy do Łodzi, które przekazał parafii w Sierpcu kurator okręgu szkolnego. Obowiązki organisty pełnił wówczas Teodor Bachmann²⁸.

Po wybuchu I wojny światowej rozpoczęto usuwanie ludności niemieckiej. W lutym 1915 r., podpisane zostały przez cara Mikołaja II ustawy likwidacyjne, w oparciu o które zamierzano wywłaszczyć cudzoziemców i kolonistów narodowości niemieckiej a zarazem rosyjskich poddanych,

a ich ziemie przekazać rosyjskim rolnikom. Wsielzenia, które objęły parafie ewangelickie, dotknęły również zbor sierpecki, którego stan liczebny zmniejszył się od 4.000 do 2.200²⁹.

Na obszarze sierpeckiej parafii ewangelicko-augsburskiej pojawiły się jeszcze w XIX wieku zbory baptystów. Pierwszy powstał w wyniku parcelacji majątku Unieńskich, dokonanej w 1843 r. Wówczas to wyodrębniła się grupa osób zainteresowanych nową wiarą. Na ich czele stanął Michał Schultz. Początkowo, od 1882 r. nabożeństwa odbywały się w budynku szkolnym w Kondrajcu (wcześniej modlili się tam ewangelicy). W 1886 r. poświęcono wybudowaną kaplicę przez baptystów. Dziesięć lat później, 12 X 1896 r., ów zbor baptystów usamodzielniał się. Liczył wówczas 148 członków. Kaplica została zniszczona podczas wojny, a większość jego członków została wywieziona w głąb Rosji, na-

tomiast ci, którzy powrócili, ponownie zorganizowali gminę w 1918 r. Obowiązki duszpasterza zboru pełnił do roku 1925 Edmund Eichorst³⁰. O zborze baptystów w Siemiątkowie dowiadujemy się w 1886 r., kiedy to odnotowano pierwszy chrzest (w miesiącu marcu). Od 1896 r. stanowiła ona placówkę zboru w Kondrajcu, a jej usamodzielnienie nastąpiło dopiero w 1928 r. (wówczas to oszacowano liczbę wiernych na 93 osoby). Stanowisko duchownego sprawował Fryderyk Mielke, przeniesiony do Siemiątkowa w 1932 r.³¹ Głównym powodem odejścia od wyznania ewangelicko-augsburskiego były zbyt duże obciążenia nakładane na członków zboru przez pastora³². W odpowiedzi na zaistniałą sytuację, Konsystorz Ewangelicko-Augsburski w Warszawie przydzielił parafii w Siemiątkowie wikariusza – Edwarda Triebego. Spowodowało to powrót do kościoła ewangelicko-augsburskiego wielu z „odszczepieńców”. Ostatecznie w 1936 r. powstała oddzielna gmina wyznania ewangelicko-augsburskiego wyznania w Siemiątkowie, do której należało około 200 rodzin, co spowodowało uszczuplenie parafii sierpeckiej do około 500 rodzin³³.

Spółeczność tamtejszych ewangelików stanowiła zróżnicowaną grupę pod względem zawodowym oraz majątkowym. Dominującym sposobem utrzymania się była uprawa ziemi, bądź praca zarobkowa na roli oraz rzemiosło. Bazując na wspomnianym wykazie z 1840 r. można stwierdzić, iż do najuboższych należeli wyrobnicy, komornicy, posiadający niewielki areal ziemi gospodarze ale również sporadycznie rzemieślnicy. Stanowili oni 323 na wykazanych 469 osób, czyli 69%. Za najzamożniejszych uchodziło kilku młynarzy oraz pojedynczy przedstawiciele innych rzemiosł: farbiarz, cieśla, stolarz, cukiernik oraz właściciele domów, aptekarz i dzierżawca majątku. Ich odsetek w stosunku do ogółu był zgoła znikomy i wynosił 17 (469) osób, czyli 3,6% zarobkujących. Pozostałą grupę 133 osób, czyli 27% tworzyli średniozamożni gospodarze, rzemieślnicy (stolarze, garbarze, młynarze, ślusarze, szewcy, tracze, kapelusznicy i inni)³⁴. Parafia sierpecka podlegała tym samym procesom ekonomicznym – lub ujmując ściślej finansowym – co pozostałe zbory ewangelickie na interesującym nas obszarze. Poza darowiznami, pomocą finansową i organizacyjną udzielaną przez władze Królestwa Polskiego, opłatami wpływającymi za posługi kapłańskie, ważnym elementem kształtującym budżet systematu były etaty rocznych dochodów i wydatków, przesyłanych do KRSW i D, w celu ich zatwierdzenia. Zawierały one dokładne informacje o wysokościach wpływów i wydatków z rozbiorem na poszczególne składniki³⁵. Pensja pastora kształtowała się w granicach 300 rubli; organisty i kantora – 60 rubli; kościelnego (i jednocześnie grabarza) – 12 r.; kasjera za prowadzenie rachunków; na mieszkanie pastora 30 r.; dom

modlitwy i opłacenie organisty – 60 rubli. Roczne wydatki w latach 50. kształtowały się w granicach 600 rubli, zaś 60. – 700 rubli. Lata 80. to wzrost zaledwie o 100 rubli³⁶.

Członkowie każdego systematu ewangelickiego dbali o rozwój sieci szkół wyznaniowych, zwanych kantoratami. O stanie szkolnictwa w parafii sierpeckiej informuje nas w swoim opracowaniu E.H. Busch. Wynika z niego, iż na obszarze parafii funkcjonowało 11 szkół, które mieściły się w: Sierpcu, Sokołowym Kącie, Lisicach, Wojciechowie, Józefowie, Białasach, Gozdach, Czartowni, Osieku Ossówce, Michałkowie. Łącznie naukę pobierało 211 uczniów, w tym 125 chłopców i 86 dziewcząt. Sam budynek szkolny były drewniane i najczęściej służyły do odprawiania nabożeństw przez miejscową ludność.³⁷ Wraz z upływem lat liczba kantoratów malała, co potwierdza sprawozdanie Naczelnika Płockiej Dyrekcji Naukowej za 1842 rok, gdzie w statystykach dotyczących szkół, kantoraty odnotowano w: Wojciechowie, Józefowie, Kondrajcu, Czartowni, Ossówce, przy czym liczbę uczących się – 57 dzieci (36 chł. i 21 dz.) – podano zaledwie w trzech: Kondrajcu, Czartowni i Ossówce³⁸. Ze sporządzonego pięć lat później statystycznego opracowania, opublikowanego w „Zwiastunie Ewangelicznym” wiadomo, że na obszarze parafii sierpeckiej funkcjonowało 11 szkół, w tym 4 miały status kantoratów³⁹. Natomiast w ostatnim – przed wybuchem I wojny światowej – szczegółowym raporcie o stanie szkolnictwa w Królestwie Polskim za 1910 rok, odnotowano 3 kantoraty, w: Czartowni, Ossówce oraz Józefowie.

Tabela 3 Wysokość dochodów i wydatków etatów parafii ewangelicko-augsburskiej w Sierpcu w latach 1838–1882

ROK	DOCHÓD	WYDATKI
1838-39	2794 zł.	2794 zł.
1840	2943 zł.	3443 zł.
1841-42	3243 zł.	3243 zł.
1843	439 r.35 kop.	440 r.25 kop.
1844-45	484 r.35 kop.	484 r.35 kop.
1846-48	526 r. 91 kop.	526 r.91 kop.
1850-52	571 r. 67 kop.	571 r.67 kop.
1853-55	542 r. 76 kop.	542 r.76 kop.
1856-58	542 r.	542 r.
1859-61	542 r.	542 r.
1862-64	649 r. 50 kop.	649 r.50 kop.
1865-67	643 r. 77 1 kop.	643 r. 771kop.
1868-70	669 r. 30 kop.	669 r.30 kop.
1871-73	669 r. 20 kop.	669 r.20 kop.
1874-76	785 r.	785 r.
1877-79	783 r.	783 r.
1880-82	784 r.	784 r.

Źródło: AGAD, CWW KP, sygn.1214, passim,s.236–238; 368–370; 422; 448–450; 451–453; 467–469; sygn.1215, passim,s. 3–20; 38–52; 59–75; 81–94; 100–108; 122–128;141–149;165–173;176–184;208–219;224–232.

Jednak ograniczono się w nim tylko do podania nazw miejscowości⁴⁰, co świadczyć mogło o skłanianiu się

ku przekształcaniu ich w szkoły elementarne (powszechne).

Przypisy

- ¹ *Materiały do dziejów ziemi płockiej. Z archiwaliów diecezjalnych płockich XVIII wieku. Część I. Zebrał i do druku przygotował Michał Marian Grzybowski, Płock 1981, s.70.*
- ² *Ibidem, passim, s.126,136: „[...]Lutrów zaś tak w Bieżuniu, jako też w Karnyszynie liczy się wszystkich z dziećmi 56 [...]. „[...] Zboru swego nie mają, prywatnie tylko do domu jednego na swoje idą nabożeństwo.[...]”*
- ³ *Ibidem, passim, s. 176,187.*
- ⁴ *Ibidem, passim, s. 188, 194. Proboszcz informuje precyzyjnie o obecności ewangelików dodając: „[...] Dysydenci też nie słychać gdzieby swoje odprawiali nabożeństwa, chowają się tylko dysydenci we wsi Kotowo nazwanej, która należy do parafii adłowskiej [...]”. J. Wąsicki, *Opisy miast polskich, cz.* II, Poznań 1962, s. 1072. W 1858 roku odnotowano w mieście 358 ewangelików. Patrz: M. Krajewski, *Sierpc w XVIII i połowie XIX stulecia [w:] Dzieje Sierpca. Praca zbiorowa pod redakcją M. Chudzyńskiego, Sierpc 2003, s.188. Tym niemniej obszar powiatu sierpeckiego w 1897 roku zamieszkiwało 2.534 Niemców (3,73%); powiat lipnowski 16652 (18,8%), zaś rypiński 7645 (10,93%) - M. Chudzyński, *Demografia powiatu sierpeckiego [w:] Dzieje Sierpca...*, s.296.**
- ⁶ *M.M.Grzybowski, Struktura wyznaniowa ludności diecezji płockiej według spisu Adama Michała Prażmowskiego z 1817 r., „Notatki Płockie”, 1981, nr 1, s.15-19.*
- ⁷ *M. Chudzyński, Demografia powiatu sierpeckiego [w:] Dzieje Sierpca..., s.296.*
- ⁸ *Osiadłości niemieckie w Królestwie Polskim w dniu 1 stycznia 1907 r., na podstawie danych statystycznych zestawili Henryk Wiercieński (mapa).*
- ⁹ *Cyt. za A. Makowską, Parafia ewangelicko-augsburska w Sierpcu w latach 1837-1968. Sytuacja prawna, organizacyjna i stosunki międzywyznaniowe. Praca magisterska napisana pod kierunkiem prof.dr hab. Tadeusza Stegnera w Zakładzie Historii Myśli i Kultury Politycznej, Gdańsk 2001, s.16.*
- ¹⁰ *Archiwum Główne Akt Dawnych, Centralne Władze Wyznaniowe Królestwa Polskiego, Akta dotyczące się Gminy Ewangelicko-Augsburskiego wyznania w Sierpcu województwie płockim, sygn. 1214, s.5; A. Makowska, op. cit., s.16-17.*
- ¹¹ *Inną sprawą o charakterze spadkowym była kwestia zapisu zmarłego właściciela dóbr Leja w kwocie 10.000 rubli, co stało się przedmiotem procesu sądowego, przegranego przez parafię (koszta w wysokości 668 r.50 kop.). Jednak po upływie sześciu lat Bronisław Lej zrzekł się przyznanych mu sądownie kosztów na sumę 446 r. 75 kop., które ofiarował na budowę kościoła - A. Makowska, op. cit., s.23-24.*
- ¹² *Wcześniej był aresztowany i osadzony w płockim więzieniu. Jako powód tej decyzji - w piśmie Konsystorza Ewangelicko-Augsburskiego w Królestwie Polskim do KRSWD i OP - wskazano na działalność polityczną mającą miejsce podczas powstania styczniowego-AGAD, CWW KP, Akta dotyczące się Gminy Ewangelicko-Augsburskiego Wyznania w Sierpcu Gubernii Płockiej, sygn.1215,passim,k.115;118-119. Patrz również: E. Kneifel, *Die Pastoren der Evangelisch-Augsburgischen Kirche in Polen, Eging 1967,s. 156; E. H. Busch, Beiträge zur Geschichte und Statistik des Kirchen und Schulwesens der evangelisch-augsburgischen Gemeinden im Königreich Polen, Petersburg-Lipsk 1967, s.187.**
- ¹³ *AGAD, CWW KP, sygn. 1215, k.122-128. Podpis Kattaina widnieje w etacie parafii sierpeckiej na lata 1865-1867.*
- ¹⁴ *Podpis pastora Orttapp widnieje na etacie na lata 1868-70 - ibidem, passim, s.141-149;154-158. Ksiądz Rondtaler przy dokumencie etatu na lata: 1871-73r.;1874-76r. i 1877-79r. -ibidem,passim, s. 165-173; 176-184; 208-219. Pastor Genrich Barcz w etacie na lata 1880-82-ibidem,s.224-232.*
- ¹⁵ *Syn proboszcza Hainricha Leo Tochtermanna, po pobyciu w Sierpcu objął pastorały w Pilicach i Kielcach. Po wybuchu II wojny światowej przyjął niemiecką listę narodową, w 1945 roku ewakuowany z Kielc. Począwszy od 1945 roku przebywał w Szwerin (Skwierzyna nad Wartą), tam zmarł 22 stycznia 1947 roku - E. Kneifel, *Die Pastoren...*, s.174; teńże: *Die evangelisch-augsburgischen Gemeinden in Polen 1555-1939, Vierkirchen 1971, s. 71; A. Makowska, op. cit.,34.**
- ¹⁶ *Za lata 1916-1917 odnotowano zaś obecność na urzędzie pastora Ludolfa Müllera: A. Makowska, op. cit., s.34.*
- ¹⁷ *AGAD, CWWKP, sygn.1215, s.18-19.*
- ¹⁸ *AGAD, CWW KP, sygn.1214, s.5-7. W pierwszym sporządzonym przez kolegium kościelne rozkładzie składki na rok 1838 odnotowano 470 rodzin i 2.118 osób, zamieszkujących 35 miejscowości na obszarze 35 gmin - ibidem,k.242-262. Identyczny rozkład liczebny jak w „Wykazie...” odnośnie liczby rodzin i osób pochodzi z 1840 roku - ibidem, k.387-408.*
- ¹⁹ *Ibidem, passim,k. 470-489; 504-525.*
- ²⁰ *„Zwiastun Ewangeliczny”,1898, Nr 6, s. 133-134.*
- ²¹ *A. Makowska, op. cit., s.24; E. Kneifel, *Die evangelisch-augsburgischen...*,s.70.*
- ²² *AGAD,CWW KP, sygn.1215, passim,k. 189-192; 193-194; 197-198; 199-201.*
- ²³ *A. Makowska, op. cit., s.24; AP-P, Płocki Rząd Gubernialny 1867-1914, O postrojke modlitvonnogo zala k. ewangelicejskiej skole v gor. Serpce, sygn.50, passim, s.4-8v, 23.*
- ²⁴ *A. Makowska, op. cit., s.33.*
- ²⁵ *A. Makowska, op. cit., s.33.*
- ²⁶ *Ibidem, op. cit., s.33.*
- ²⁷ *Ibidem, op. cit., s.33; M. Chudzyński, op. cit., s. 289. Kościół projektował architekt J. Zienkiewicz.*
- ²⁸ *A. Makowska, op. cit., s. 34; E. Kneifel, *Die evangelisch-augsburgischen...*, s.71.*
- ²⁹ *E. Kneifel, *Die evangelisch-augsburgischen...*, s. 71; A. Makowska, op. cit., s.37.*
- ³⁰ *A. Makowska, op. cit., s.46.*
- ³¹ *Ibidem, op. cit., s.46.*
- ³² *Ibidem, op. cit., s.47.*
- ³³ *Ibidem, op. cit., s.47.*
- ³⁴ *Analiza dokonana na podstawie rozkładu składki za 1840 rok. Patrz: AGAD, CWWKP, sygn.1214, k. 374-385.*
- ³⁵ *A. Makowska, op. cit.,s.22.*
- ³⁶ *Ibidem, s.23.*
- ³⁷ *E.H. Busch, s.187.*
- ³⁸ *AP-P, Naczelnik Płockej Dyrekcji Naukowej, Sprawozdania roczne. Rok 1892, sygn.76 (b.p.)*
- ³⁹ *„Zwiastun Ewangeliczny”, 1898, Warszawa, nr 6, s.133-134.*
- ⁴⁰ *AP-P, NPDN, Ob. otcete po Płockoj Ucebnoj Direkcji za 1910 god, sygn. 94 (b.p.).*

THE HISTORY OF PROTESTANT CHURCH IN SIERPC (1837-1914)

Summary

The Evangelical and Augsburg Parish in Sierpc was found in 1837. The pastors of Protestant Church were: Gotlieb Rosenthal (1837-1864); Gustaw Tochtermann (1897-1904). During years 1864-1897 and 1904-1925 there was a vacant post. Temporarily the Protestant Church was led by priest Kattein from Michałki (1864); priest Ortapp, Rontaler and Genrich Barcz and also priest Robert Gundlach (1904-1911 and after a short break till 1925). Development of colonization on this area led to the growth of Protestants from 2. 000 in 19th century to 4.000 in the years before an outbreak of the First World War. On this area at the end of 19th century Baptist sect had developed and functioned till 1914 and restored its activity in 1918 just like the the evangelical and Augsburg Parish.

KINO W MIĘDZYWOJENNYM PŁOCKU

Abstrakt

Kino było w latach 1918–1939 najbardziej masową i demokratyczną formą uczestnictwa w kulturze. W tym okresie działały w Płocku cztery kina. Prezentowały one aktualny repertuar filmowy, zarówno produkcji krajowej, jak i zagranicznej.

Słowa kluczowe: kino, Płock, 1918–1939.

Artykuł niniejszy powstał z okazji stulecia kina polskiego. Użyty w tytule termin kino rozumiemy w szerszym znaczeniu, jako kinematografię, nie jako konkretny obiekt, w którym wyświetlane były filmy. Spróbujemy więc pokrótce przypomnieć działające w latach 1918–1939 kina w Płocku, ich repertuar, właścicieli oraz obecność w miejscowej prasie.

W dotychczas wydanych opracowaniach dziejów miasta brak jest omówienia tego elementu życia kulturalnego miasta, jakim było kino. W pierwszej edycji „Dziejów Płocka” (zarówno jej pierwszym, jak i drugim wydaniu) autor odpowiedniego artykułu¹ wspomina jedynie, iż w II Rzeczypospolitej działały w Płocku trzy kina. W nowym wydaniu historii miasta² nie ma na ten temat ani słowa. Po kilka zdań poświęciły temu zagadnieniu Barbara Konarska-Pabiniak i Bożenna Ostrowska. Pierwsza, przy okazji omawiania dziejów płockiego teatru³, druga w informatorze wystawy w Muzeum Mazowieckim pt. „Płock od przelomu do przelomu stuleci”⁴. Innych opracowań czy przyczynków historycznych brak. A przecież kino w omawianym okresie (1918–1939), poprzez swoją popularność oraz powszechną dostępność (wynikającą ze względnej taniości) było najbardziej powszechną formą uczestnictwa w życiu kulturalnym.

O wyświetlaniu obrazów kinematograficznych dla miejscowej publiczności informowały „Echa Płockie i Łomżyńskie” w lipcu 1902 r.⁵ Pod koniec pierwszej dekady XX wieku istniały w mieście już trzy kinoteatry (tak właśnie, lub terminem iluzjon określane było wówczas kino)⁶.

Wybuch pierwszej wojny światowej nie przerwał działalności płockich przybytków dziesiątej muzy. Wciąż działały trzy kina: SFINKS – który znajdował się w sali głównej ówczesnego Hotelu Warszawskiego przy ul. Kolegialnej 20⁷, NOWOŚCI – które znajdowały się na jednej posesji (ul. Kościuszki 5) z elektrownią Górnickich oraz CORSO zlokalizowane przy ul. Tumskiej (posesja Hotelu Angielskiego). Np. w styczniu 1917 r. wyświetlany był w kinie SFINKS obraz pt. „Zona”⁸, w którym główną rolę zagrała ówczesna aktorka warszawska, za kilka lat gwiazda kina światowego – Pola Negri (wówczas nazwana „polską Astą Nielsen”)⁹. „Zona” była jej dopiero

drugim filmem w karierze, nakręconym w Warszawie. Jeszcze raz w latach wojny płocczanie mieli okazję oglądać Polę Negri w „pięcioaktowym dramacie” o soczystym tytule: „Za pocałunek wieczystych nocy męki”¹⁰. Inne tytuły filmów: „Białe niewolnice w Ameryce” (reklamowany jako „obraz pierwszorzędną sensacji Warszawy”), „Dziennik kobiety uwiedzionej”, „Niewolnica Maharadży” czy „Wróg kobiet”¹¹ nic nam już nie mówią. Ich brzmienie, użyte w nich określenia: „pocałunek”, „białe niewolnice” czy „kobieta uwiedziona” miały w ówczesnych, pruderyjnych jeszcze czasach, wyraźny podtekst seksualny, nastawione były na przyciągnięcie publiczności.

W dziejowym momencie zrzucania kajdanów niewoli i wybijania się na niepodległość, w dniu 11 listopada 1918 r. chętni, nie zajmujący się akurat rozbrajaniem Niemców lub powoływaniem rad robotniczych, mogli zobaczyć film „Carska faworyta”¹², antyrosyjski obraz nakręcony pod okupacją niemiecką.

Trzy kina działały w Płocku do 1922 r. kiedy to zamknięte zostało CORSO. Przez następne siedemnaście lat płocczanie chodzili oglądać filmy do NOWOŚCI lub SFINKSA.

Według wpisu do rejestru handlowego płockiego sądu z października 1921 roku¹³, właścicielem SFINKSA był Marian Gumiński. Natomiast CORSO było własnością spółki utworzonej przez Stefana Kieffera, Zygmunta Paprockiego i Stefana Kuhna¹⁴. W obliczu kryzysu gospodarczego w 1925 r. właściciele SFINKSA i NOWOŚCI zawiązali spółkę. „Dziennik Płocki” informował, że „połączenie się kinematografów daje dobre wyniki zarówno dla ich właścicieli, jak i dla publiczności”¹⁵. Wpis do rejestru handlowego z sierpnia 1927 r. informował, iż SFINKS był wówczas własnością Bolesława Rufina Lepperta, mieszkańca Warszawy oraz Brunona Ekerta zamieszkałego w Płocku przy ul. Kolegialnej 20 (adres kina SFINKS)¹⁶. Pod koniec 1927 r. Natomiast NOWOŚCI należały do spółki „Anna Kaczmarska i s-ka”, której współnikami byli: A. Kaczmarska, Alina Puternicka, Janina Rogulska, Kamila Adamska, Janina Staniszevska, Henryk Puternicki. Upoważnionym do występowania w imieniu spółki był Wojciech

Rogulski¹⁷. Sytuacja nie zmieniła się do końca lat 20¹⁸. Czy więc NOWOŚCI były firmą feministyczną (prawie)? Nie. Wszystkie te kobiety były żonami urzędników państwowych pracujących w Płocku, firmowały swymi nazwiskami działalność mężów.

Prowadzenie kina w ówczesnych warunkach nie było bardzo dochodowym interesem. Daria Natęcz w *Kulturze Drugiej Rzeczypospolitej*¹⁹ cytuje pamiętnik Aleksandra Jasielskiego, który pisał, iż „(...) kiniarze utrzymywali się na powierzchni li tylko dzięki nieprawdopodobnym kombinacjom (...), przede wszystkim zaś omijali krzywdzące ich przepisy prawne i administracyjne. W kraju, w którym magistrat ściągał 50% podatku widowiskowego od kasy brutto nie mieli innego wyjścia. (...) Właściciel kina, który nie organizował tzw. dzikich seansów, nie wyprowadzał w pole magistrackich inkasentów i kontrolerów, nie odpowiadał na nowe sposoby magistrackiej kontroli nowymi sztuczkami paraliżującymi tę kontrolę, taki właściciel kina był skazany na niechybne bankructwo²⁰.

Zgodnie z danymi znajdującymi się w aktach płockiego magistratu (urzędu miejskiego), podatek pobierany przezeń od ceny biletu wynosił w Płocku niewiele mniej, bo 40%²¹. Dla filmów o szczególnej wartości artystycznej, właściciel kina mógł wnosić o zmniejszenie wymiaru podatku do 20%²², co skutkowało z pewnością obniżeniem ceny biletu.

O ciężkiej sytuacji właścicieli kin władze Płocka informowały wojewodę warszawskiego tymi słowami: „W Płocku jako mieście o ograniczonym handlu i nieistniejącym przemyśle istnienie kin zależne jest od popierania wyłącznie przez miejscowe społeczeństwo, którego stan zamożności nie zwiększa się, a tym samym nie stwarza plusu dla tego rodzaju, choć może najprzystępniejszych dla szerokich mas, rozrywek²³. Na niskie dochody kiniarzy zwracali uwagę właściciele NOWOŚCI w piśmie do magistratu, wnosząc o obniżenie podatku i tłumacząc prośbę niską rentownością, zaś wobec „otwarcia drugiego kina” ich działalność miała być „deficytowa²⁴.

Kina działały jednak nieprzerwanie do końca Drugiej Rzeczypospolitej i trudno wyobrazić sobie żeby ich właściciele ponosili z tego tytułu tylko straty. Ostatecznie więc prowadzenie tego typu placówek musiało się opłacać.

Dbając o zainteresowanie publiczności, co jakiś czas kina były remontowane²⁵, odświeżane, przebudowywane. Po jednym z takich remontów prasa

pisła: „Nareszcie, po paromiesięcznej przerwie otwierają się podwoje dziesiątej muzy, do której szerokie rzesze naszej publiczności tak się stęskniły²⁶.

Repertuar płockich kin w latach 20., a więc w okresie filmu niemego, był zróżnicowany. Na ekranie można było obejrzeć ówczesne przeboje, z udziałem największych gwiazd, jak i filmy oraz aktorów, których nikt już nie pamięta. Jeśli chodzi o te pierwsze, to płocczanie mogli zobaczyć filmy z Polką Negri (już wówczas gwiazdą Hollywood): „Awanturnicę” (anonsowaną w prasie jako „wspaniały dramat życiowy na tle dziewiczej przyrody meksykańskiej”), „Vendettę – zemstę krwi”, „Cesarzową”, „W szponach kokietki”, „Kolczasty drut”, „Miłostki aktorki” czy „Podwójne życie²⁷, z największym amantem ówczesnego kina światowego Rudolfem Valentino: „Złodziej miłości” (komentarz prasy: „ach, ten kobieciarz Valentino²⁸), „Kobieta z przeszłością”, „Ten, za którym szaleją kobiety” (wg „Dziennika Płockiego” film ten miał być wyświetlany już wcześniej, ale „gdziekolwiek go wyświetlano, zdobywał takie powodzenie, że na usilne domaganie się publiczności, dyrekcje kin przetrzymywały obraz nadprogramowo²⁹), „Książę krwi” (anons: „najpiękniejszy mężczyzna świata Rudolf Valentino³⁰), „Czarny orzeł”, „Trujący czar – Cobra” czy „Syn szejka³¹, Charlie Chaplinem: „Charlie piecze chleb” („najgenialniejszy dzisiaj artysta o wszechświatowej sławie”, „seans

cieszył się ogromnym powodzeniem³²), „Brzdąc”, „Gorączka złota³³, Glorią Swanson: „Ośma żona Sinobrodego”, „Zaza”, „Skandal”, „Z rąk do rąk”, „Precz z aktorkami³⁴, Haroldem Lloydem: „Jeszcze wyżej³⁵, Gretą Garbo: „Kusicielka”, „Władczyni miłości”, „Pocatunek³⁶, Douglasem Fairbanksem: „Robin Hood” czy „Złodziej z Bagdadu³⁷.

Większość stanowiły jednak bezwartościowe produkcje. Np. w CORSO wyświetlany był cykl filmów o Judexie, jednym z pierwszych bohaterów filmów kryminalnych zaś w NOWOŚCIACH „Władczyni Świata” – seria z aktorką Mią May w roli głównej³⁸. Publiczność próbowano ściągnąć do kin wciąż odwołując się do zainteresowania tematami seksu lub sensacji, prezentując filmy o charakterystycznych tytułach: „Skorpion czyli wróg mój wieczny”, „Oskarżam”, „Szaleniec w masce”, „Mimowolne morderstwo”, „Walka o skarby”, „Czego oczy nie widzą”, „Szansonistki”, „Nowoczesny harem” czy „Panna do wszystkiego³⁹, anonsując prezentowane obrazy komentarzami: „Dramat z życia

Tabela 1. Sprzedaż biletów w 1927 r.⁵⁰

Kino	Ilość sprzedanych biletów	Przebiegiem dziennie	Sprzedano biletów na sumę rocznie	Przebiegiem dziennie
NOWOŚCI	129 949	356	140 959 zł	386, 20
SFINKS	54 149	207	62 325, 70 zł	301 zł
Łącznie	184 098			

podkasanej muzy. Olśniewająca wystawa. Urocze girlsy", „wielki erotyczno-sensacyjny dramat", „dramat życiowo-erotyczny", „tylko dla dorosłych"⁴⁰.

Wyświetlano również polskie produkcje np. głośną „Trędowatą" z Jadwigą Smosarską w roli głównej (również „Iwonkę", inny film z jej udziałem), jak i zapomnianą „D'Elmoro – walkę o skarby"⁴¹.

Rzadziej docierały do Płocka filmy o szczególnych ambicjach artystycznych. Nie należy się temu dziwić. Prowincjonalna publiczność nie była przygotowana do odbioru tego typu obrazów⁴². Dotarły jednak do Płocka trzy produkcje wybitnego niemieckiego reżysera Fritza Langa, wizjonerskie dzieła: „Dr. Mabuse", „Nibelungi" i „Metropolis"⁴³. Bardziej wyrobiony odbiorca pisał w „Dzienniku Płockim" po projekcji „Dr. Mabuse": „Nie wierzyłem osobiście by Dr. Mabuse był dany do Płocka – ale verbum caro factum est – i tylko nadzwyczajnej energii dyrektora kina NOWOŚCI zawdzięczać – że można Dr. Mabuse też w Płocku oglądać"⁴⁴.

Przedstawiano również obrazy dokumentalne, np. wizytę Naczelnika Państwa Józefa Piłsudskiego w Płocku, podczas której udekorował on szereg mieszkańców oraz samo miasto odznaczeniami wojskowymi za bohaterską obronę w 1920 roku⁴⁵.

Pisząc o okresie filmu niemego nie sposób pominąć instytucji tzw. taperów, tj. osób akompaniujących na pianinie podczas trwania seansów. Już w latach pierwszej wojny światowej w NOWOŚCIACH grał St. Grabowski, później Wasilenko, również duety i tria. Wieloletnim taperem był w tym kinie Aleksander Chmurowski⁴⁶.

Kino było tak popularne, że gdy NOWOŚCI ogłosiły bezpłatne seanse „tłumy publiczności zaległy widownię i ilość widzów (...) przekraczała 1500 osób"⁴⁷.

NOWOŚCI posiadały salę na 373 miejsca, natomiast SFINKS mógł pomieścić 195 osób. Jedno miejsce przypadało więc na nieco ponad 45 osób - mieszkańców Płocka (wg spisu z 1921 r.⁴⁸). W 1925 r. oba kina sprzedały 93 172 bilety, przez pierwszych 11 miesięcy następnego roku liczba ta wyniosła 78 969⁴⁹.

Z liczb tych wynika, że w 1925 r. przeciętny mieszkaniec Płocka był 3,6 razy w kinie, zaś dwa lata później 7,1 razy. W grupie wiekowej powyżej 10 roku życia (można przyjąć, że młodszy bardzo rzadko bywali w kinie), przyjmując dane ze spisu z 1921 r., liczby te wynoszą odpowiednio dla 1925 roku – 4,4, a dla 1927 roku – odsetek ten wynosił 8,7.

Ceny biletów wynosiły od 49 groszy do 2 zł za najlepsze miejsca⁵¹. Dla porównania bilety do teatru kosztowały w różnym okresie od 99 groszy do 8 zł⁵², bułka pszenna – 5 gr, mendel jaj – od 80 gr do 2,10 zł, para skarpetek od 60 gr do 7,50 zł, zaś pończoch bawełnianych od 0,90 do 4 zł⁵³.

Historycznym dniem dla płockiego kina był 27 maja 1930 roku. Tego dnia w SFINKSIE wyświetlany był pierwszy w Płocku film dźwiękowy pt. „Upadły Anioł". Notatka prasowa informowała, że dyrektora kina została zmuszona do zainstalowania aparatury dźwiękowej wobec produkcji tylko tego rodzaju filmów. Przez kilka dni technicy dźwiękowi montowali w SFINKSIE odpowiednie urządzenia⁵⁴.

Odtąd do Płocka docierały kolejne produkcje Hollywood, kinematografii europejskiej i polskiej. Miejscowi widzowie mogli śledzić schyłek kariery Poli Negri w filmach dźwiękowych: „Biała Księżna", „Ulica potępionych dusz"⁵⁵. Kina wyświetlały obrazy z nowymi gwiazdami: Marleną Dietrich – „Błękitny Anioł" (w polskich kinach ze względów cenzuralnych tytuł zmieniony na „Niebieski Motyl"), „Maroko", „X – 27", „Szanghaj Express", „Imperatorowa"⁵⁶, Shirley Temple – „Mały buntownik", „Stżelec z Benghali"⁵⁷, Katherine Hepburn – „Maria Stuart"⁵⁸, Joan Crawford – „Grzesznica bez winy"⁵⁹, jak i wciąż jaśniejącymi na firmamencie: Gretą Garbo – „Pani Walewska"⁶⁰, Charlie Chaplinem – „Dzisiejsze czasy"⁶¹. W polskich filmach, m.in. „Dziesięciu z Pawiaka", „Głos pustyni" („pierwszy polski film afrykański (...) na tle walk z Arabami"⁶²), „Legion ulicy", „Czy Lucyna to dziewczyna", „Młody las", „Rapsodia Batyku", „Tajemnica panny Brinx", „Trędowata" („film zrealizowany na miarę arcydzieł zagranicznych"⁶³), „Znachor" („najlepszy film polskiej produkcji ostatnich kilku lat", oglądany w Płocku „przy wypełnionej publicznością sali"⁶⁴), „Dziewczęta z Nowolipek", „Kobiety nad przepaścią" („film należy do najlepszych wyczynów naszej kinematografii"⁶⁵), „Róża", „Wrzos"⁶⁶, a więc filmach o różnej wartości, zarówno typowo rozrywkowych, jak i ambitniejszych (jak „Legion ulicy" czy „Młody las"), można było zobaczyć polskie gwiazdy kina: Jadwigę Smosarską („królową polskiego ekranu i sceny"⁶⁷), Kazimierza Junoszę-Stępowskiego, Aleksandra Zabczyńskiego, Franciszka Brodniewicza, Adama Brodzisza, Zulę Pogorzelską, Norę Ney, Tamarę Wiszniewską, Adolfa Dymkę czy Eugeniusza Bodo.

Kino europejskie reprezentowane było m.in. przez francuskie produkcje Rene Claire – „Upiór na sprzedaż" czy Jeana Renoira „Towarzysze broni", ale również kolejne dzieła F. Langa „Testament Dr Mabuse"⁶⁸.

W repertuarze znalazły się pierwsze filmy grozy: „Frankenstein” z Borisem Karloffem w roli głównej (najbardziej emocjonujący, niesamowity i osobliwy film, jaki dotychczas stworzyła kinematografia⁶⁹) i „King Kong”⁷⁰.

W czerwcu 1932 r. NOWOŚCI wyświetlały sowiecki film „Błękitny ekspres” w reżyserii Ilii Trauberga. Film został okrojony przez cenzurę „ze względu na treści o charakterze propagandy bolszewickiej”⁷¹, choć prezentował – zdaniem gazety – wysoki poziom artystyczny. Tymczasem dziwnym trafem do NOWOŚCI trafiła nienaruszona kopia, szybko skonfiskowana przez starostwo. Inny sowiecki film, komedia „Świat się śmieje”, zdaniem „Głosu Mazowieckiego” nie była „na szczęście poradnią świadomej propagandy”⁷².

W marcu 1939 r. płocka publiczność mogła obejrzeć w NOWOŚCIACH „Królową Śnieżkę”⁷³, zapoznając się w ten sposób z kreskówką Włalda Disneya.

Specjalnie dla ludności żydowskiej wyświetlane były filmy produkowane w języku jidysz⁷⁴.

Podobnie jak dziś, projekcje filmów poprzedzane były reklamami, których, jak pisał „Głos Mazowiecki”, „trzeba było obejrzeć kilkadziesiąt”⁷⁵.

W latach 30. nastąpił podział repertuaru między oba płockie kina. W NOWOŚCIACH wyświetlane były najnowsze produkcje krajowe i zagraniczne, zaś w SFINKSIE filmy starsze. W tym okresie oba kina zaczęły występować pod firmą „Zjednoczone Kinoteatry Nowości i Sfinks”⁷⁶.

W 1932 roku, na terenie koszar woskowych zlokalizowanych w alejach Kilińskiego uruchomiono kino CZWARTAK, dysponujące niemyim aparatem projekcyjnym⁷⁷. Nazwa nawiązywała do popularnego określenia „czwartaków”, tj. 4 pułku artylerii lekkiej, tam właśnie stacjonującego. Istniało prawdopodobnie kilka miesięcy⁷⁸, o repertuarze informowała miejscowa prasa. Początkowo dostępne tylko dla wojskowych, w późniejszym okresie było ogólnodostępne⁷⁹.

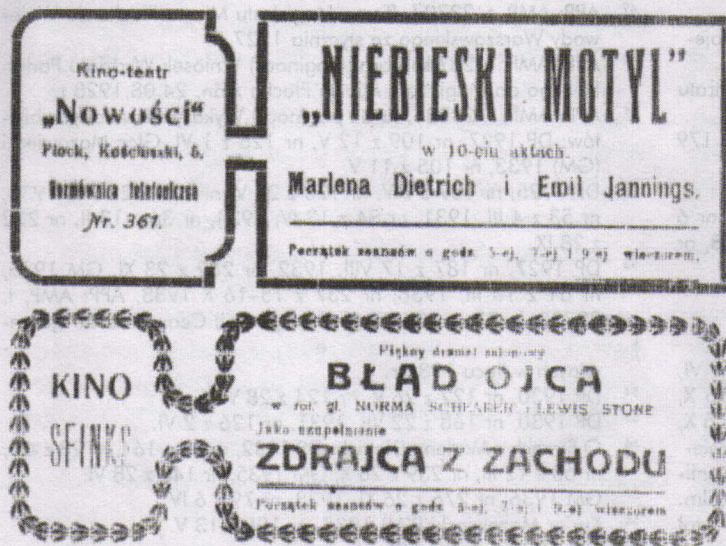
Kryzys gospodarczy spowodował obniżenie frekwencji w kinach (patrz: liczba sprzedanych biletów w 1932 r.) wynikający z zubożenia ludności. Dodatkowo wzrosły koszty zakupu filmów. Spadek dochodów właścicieli spowodował, że kina uciekały się w tym okresie często do powtórzeń i wyświetlania starych filmów niemych⁸⁰.

W 1932 r. sprzedano 29 224 bilety do SFINKSA i 77 314 do NOWOŚCI⁸¹. Przeciętny płoczanin (wg spisu z 1931 r.⁸²) był w kinie 3,2 razy w ciągu roku (w grupie wiekowej powyżej 10 lat – 4 razy). W 1937 r. sprzedanych zostało z kolei 184 641 biletów⁸³, co oznaczało 5,6 krotną wizytę płoczanina w kinie (7-krotną dla osoby powyżej 10 lat).

W miejscowej prasie kino obecne było w postaci reklam aktualnie wyświetlanych filmów oraz redakcyjnych notek o kolejnych nowościach. Wszystkie cytaty dotyczące filmów wykorzystane w niniejszym artykule pochodzą z płockich gazet. W 1932 r. w „Dzienniku Płockim” pojawił się kącik: „To i owo ze świata filmowego”⁸⁴, zawierający plotki i informacje dotyczące środowiska aktorskiego. W jednym z numerów pisano na temat Eugeniusz Bodo: „jest chyba najpracowitszy ze wszystkich artystów: występuje w teatrze, filmie, jest reżyserem, scenarjopisarzem, a obecnie szykuje się do napisania scenariusza powieści” i Marlenie Dietrich: „pokaże nam się wkrótce w swoim najnowszym filmie „Złotowłosa Wenus”. Marlena będzie w ogromnej, jasnej peruce, która podobno jej zbyt nie ... ozdobi”⁸⁵. Cykl ten jednak szybko znikł z tam gazety.

W lutym 1939 r. jako wkładka do jednego z numerów „Kuriera Mazowieckiego” ukazał się „Głos Kina”⁸⁶. Okazał się on jednak wydarzeniem jednostkowym, materiałem promocyjnym wydanym z okazji projekcji w NOWOŚCIACH francuskiego filmu pt. „Więzienie bez krat”. Obraz ten nie zapisał się niczym szczególnym w dziejach kina. Skąd więc taka bezprecedensowa akcja promocyjna? Nie wiadomo.

Wspomnieliśmy już na początku, że kino było najbardziej powszechną formą uczestnictwa w kulturze. Lata 1918–1939 potwierdziły ten trend również w Płocku. Dla porównania, w 1937 r. wobec 184 641 biletów kinowych, sprzedano 18 562 bilety do teatru, 2026 na koncerty i 16 354 do cyrku⁸⁷. Świadczy to wyraźnie o popularności kina. Było jednak kino i najbardziej demokratyczną formą, oglądali filmy zarówno przedstawiciele inteligencji, właściciele zakładów przemysłowych, jak i warstwy niższe. Oglądali starsi i młodszy. Kino dawało możliwość zapamiętania o codzienności, dostarczało iluzji bardziej wyrazistej niż teatr, upowszechniało wzorce zachowań, ubiorów itp. Czy rodzący się już wówczas kult gwiazd filmowych (Poli Negri, Rudolfa Valentino, Marle-

ny Dietrich, Greta Garbo) dotarł do Płocka, czy próbowano tworzyć jakieś środowisko miłośników kina? Nie wiemy.

Co wydaje się oczywiste, gros repertuaru stanowiły filmy rozrywkowe, godne jednak podkreślenia, że zainteresowany i myślący widz mógł zobaczyć również przedsięwzięcia ambitniejsze lub wręcz wy-

bitne, jak filmy Fritza Langa, reżyserów francuskich czy np. polskie: „Legion ulicy” lub „Młody las”. Warto wspomnieć o wykorzystaniu kina do celów edukacyjnych. Temu służyły np. projekcje filmu o wizycie marszałka Piłsudskiego w Płocku czy obniżka cen na seanse filmu o strajku młodzieży w 1905 roku („Młody las”).

Przypisy

- 1 B. Dymek, *W latach II Rzeczypospolitej*, [w]: *Dzieje Płocka*, Płock 1978, s. 427.
- 2 *Dzieje Płocka*, t. II, praca zbiorowa pod redakcją Mirosława Krajewskiego Płock 2006.
- 3 B. Konarska-Pabiniak, *Płocka Melpomena. Teatr zawodowy i amatorski 1808–1975*, Płock 1998, s. 107, 141.
- 4 B. Ostrowska, E. Popiołek, B. Rydzewska, *Płock. Od przełomu do przełomu stuleci. Informator wystawy*, Płock 2000, s. 41.
- 5 *Echa Płockie i Łomżyńskie* 1902, nr 54 z 5 VII, nr 56 z 12 VII.
- 6 *Głos Płocki* 1908, nr 78 z 13 X, 1910, nr 36 z 16 IV.
- 7 przez wiele lat po II wojnie światowej była to siedziba pogotowia ratunkowego, dziś Państwowa Stacja Sanitarno-Epidemiologiczna.
- 8 *Kurier Płocki* (dalej: KP) 1917, nr 9 z 12 I, nr 16 z 20 I.
- 9 Asta Nielsen – duńska aktorka, uznawana za pierwszą światową gwiazdę kina.
- 10 KP 1918, nr 127 z 9 VI.
- 11 KP 1916, nr 18 z 23 I, 1917, nr 9 z 12 I, 1918, nr 108 z 14 III, nr 192 z 25 VIII.
- 12 KP 1918, nr 256 z 10 XI, nr 257 z 12 XI.
- 13 KP 1921, nr 236 z 29 X.
- 14 KP 1922, nr 19 z 24 I.
- 15 *Dziennik Płocki* (dalej: DP) 1925, nr 165 z 18 VII, nr 178 z 3 VIII.
- 16 DP 1927, nr 189 z 19 VIII.
- 17 DP 1927, nr 291 z 19 XII.
- 18 *Księga Adresowa Polski wraz z W. M. Gdańskiem dla handlu, przemysłu, rzemiosł i rolnictwa*, Warszawa 1929.
- 19 D. Nałęcz, *Kultura Drugiej Rzeczypospolitej*, Warszawa 1991.
- 20 *Tamże*, s. 51.
- 21 Archiwum Państwowe w Płocku (APP): Akta Miasta Płocka (AMP), t. 23707, (brak paginacji) uchwała Magistratu z 28.12.1926 r., pismo Kinoteatru „Sfinks” do Magistratu z 17.04.1927 r.; w porównaniu ze standardami warszawskimi, które wynosiły początkowo 100%, by ustabilizować się ostatecznie na poziomie do 60%, było to jednak dużo mniej – J. Toeplitz, *Z dziejów filmu warszawskiego 1918–1939*, [w]: *Warszawa II Rzeczypospolitej*, zeszyt II, Warszawa 1970, s. 263.
- 22 APP: AMP, t. 23707, pismo do Magistratu z dn. 10.05.1927 o 20% podatek na obraz „Ben Hur”; podobnie w Warszawie, J. Toeplitz, op.cit., s. 264.
- 23 APP: AMP, t. 23707, Pismo Magistratu Miasta Płocka do Wojewody Warszawskiego ze stycznia 1927 r.
- 24 APP: AMP, t. 23707, Pismo Kinoteatru „Nowości” do Magistratu Miasta Płocka z 22.04.1927 r.
- 25 KP 1922, nr 4 z 5 I, DP 1922, nr 193 z 27 VIII, 1930, nr 179 z 4 VIII - 185 z 11 VIII.
- 26 DP 1926, nr 199 z 30 VIII.
- 27 O filmach z Polą Negri: KP 1919, nr 217 z 26 IX, 1920, nr 6 z 9 I, DP 1926, nr 108 z 11 V, 1927, nr 120 z 25 V, 1928, nr 77 z 31 III, 1929, nr 131 z 11 VII, 1929, nr 190 z 19 IX.
- 28 DP 1924, nr 136 z 14 VI.
- 29 DP 1926, nr 215 z 17 IX.
- 30 DP 1926, nr 239 z 16 X.
- 31 O filmach z Rudolfem Valentino: DP 1924, nr 136 z 14 VI, 1925, nr 279 z 3 XII, 1926, nr 215 z 17 IX, nr 239 z 16 X, 1927, nr 50 z 2 III, nr 95 z 25 IV, nr 208 z 10 IX, nr 230 z 6 X; co do kolejnych tytułów filmów to „Złodziej miłości” był wyświetlany pod tym tytułem w Płocku, w oficjalnej filmografii Valentino nie ma takiego tytułu, trudno dziś powiedzieć, który to film. Podobnie: „Ten, za którym szaleją kobiety”. Oryginalny tytuł filmu „Kobieta z przeszłością” to „Kamelia”, zaś „Księżca krwi” – „Monsieur Beaucaire”.
- 32 DP 1924, nr 13 z 15 I, nr 14 z 16 I.
- 33 O filmach z Charlie Chaplinem: DP 1924, nr 13 z 15 I, 1926, nr 220 z 23 IX, nr 272 z 24 XI.
- 34 O filmach z Glorią Swanson: DP 1926, nr 42 z 19 II, nr 97 z 27 IV, nr 98 z 28 IV, nr 128 z 6 VI, nr 278 z 2 XII, 1927, nr 109 z 12 V.
- 35 DP 1925, nr 272 z 25 XI.
- 36 O filmach z Gretą Garbo: ABC Płockie 1927, nr 237 z 29 VIII, DP 1930, nr 220 z 22 IX, nr 238 z 13 X.
- 37 O filmach z Douglasem Fairbanksem: DP 1926, nr 199 z 30 VIII, 1927, nr 77 z 2 IV.
- 38 KP 1921, nr 26 z 2 II, nr 83 z 13 IV, nr 31 z 9 II, nr 33 z 11 II; O „Władczyni świata” zob: A. Słonimski, *Romans z X Muzą. Teksty filmowe z lat 1917–1976*. Wybór, wstęp i opracowanie naukowe Małgorzata Hendrykowska i Marek Hendrykowski, Warszawa 2007, s. 54, 58.
- 39 Kolejno w: KP 1920, nr 61 z 14 III, nr 299 z 22 XII, KP 1921, nr 109 z 15 V, DP 1923, nr 170 z 28 VII, 1924, nr 78 z 2 IV, 1928, nr 84 z 10 IV, 1926, nr 104 z 6 V, 1927, nr 178 z 5 VIII.
- 40 DP 1928, nr 84 z 10 IV, nr 119 z 23 V, nr 234 z 9 X, 1930, nr 229 z 2 X; bardzo pomyliłby się ten, kto myślałby, że to filmy erotyczne w dzisiejszym znaczeniu tego słowa.
- 41 DP 1927, nr 129 z 7 VI, 1926, nr 88 z 16 IV, 1923, nr 170 z 28 VII; o wszystkich tych filmach pisał Słonimski, dz.cyt.
- 42 Zresztą, dziś jest tak samo. Na ambitniejszych filmach kino świeci przeważnie pustkami. Hity przyciągają publiczność.
- 43 DP 1923, nr 74 z 29 III, nr 78 z 4 IV, 1927, nr 259 z 10 XI, 1928, nr 104 z 4 V.
- 44 DP 1923, nr 78 z 4 IV.
- 45 KP 1921, nr 109 z 15 V.
- 46 KP 1918, nr 127 z 9 VI, nr 256 z 10 XI, 1922, nr 4 z 5 I, nr 193 z 27 VIII, KP 1921, nr 15 z 20 I, nr 83 z 13 IV, DP 1924, nr 79 z 3 IV, nr 81 z 5 IV.
- 47 DP 1923, nr 162 z 19 VII.
- 48 *Statystyka Polski*, seria A, t. XV, Warszawa 1927. Pierwszy powszechny spis Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 30 IX 1921 r. Województwo warszawskie, s. 48.
- 49 APP: AMP, t. 23707, Pismo Magistratu Miasta Płocka do Wojewody Warszawskiego ze stycznia 1927 r.
- 50 APP: AMP, t. 23746, (brak paginacji) Wniosek Wydziału Podatkowego do Magistratu Miasta Płocka z dn. 24.08.1928 r.
- 51 APP: AMP, t. 23985, (brak paginacji) Wykazy sprzedanych biletów; DP 1927, nr 109 z 12 V, nr 126 z 1 VI, *Głos Mazowiecki* (GM) 1933, nr 105 z 11 V.
- 52 DP 1925, nr 109 z 9 V, nr 120 z 23 V, nr 194 z 22 VIII, 1930, nr 53 z 4 III, 1931, nr 84 z 13 IV, 1934, nr 36 z 13 II, nr 222 z 28 IX.
- 53 DP 1927, nr 187 z 17 VIII, 1932, nr 262 z 23 XI, GM 1935, nr 61 z 13 III, 1938, nr 237 z 15–16 X 1938, APP: AMP, t. 22733, k. 82, t. 22745, (brak paginacji) Ceny towarów galan-
- t ryjnych w lipcu 1932 r.
- 54 DP 1930, nr 122 z 26 V, nr 124 z 28 V.
- 55 DP 1930, nr 168 z 22 VII, 1931, nr 126 z 2 VI.
- 56 O filmach z Marleną Dietrich: DP 1932, nr 13 z 16 I, nr 28 z 4 II, nr 60 z 12 III, nr 239 z 26 X, GM 1935, nr 148 z 28 VI.
- 57 GM 1936, nr 276 z 26 XI, 1938, nr 79 z 6 IV.
- 58 *Kurier Mazowiecki* (KM) 1937, nr 108 z 13 V.
- 59 GM 19033, nr 92 z 25 IV.

- ⁶⁴ KM 1938, nr 239 z 19 X.
⁶⁵ GM 1937, nr 13 z 16 I.
⁶⁶ DP 1933, nr 126 z 1 VI.
⁶⁷ KM 1937, nr 50 z 2 III.
⁶⁸ GM 1938, nr 2 z 4 I, nr 3 z 5 I; część zdjęć zrealizowano w Srebrnej i Radotkach pod Płockiem.
⁶⁹ KM 1938, nr 102, 6 V.
⁷⁰ O filmach kolejno w: DP 1932, nr 31 z 8 II, 1933, nr 126 z 1 VI, GM 1933, nr 121 z 31 V, DP 1932, nr 252 z 11 XI, GM 1934, nr 273 z 27 XI, DP 1935, nr 16 z 20 I, GM 1935, nr 31 z 5 II, KM 1935, nr 146 z 22 XI, 1936, nr 298 z 24 XII, 1937, nr 50 z 2 III, GM 1938, nr 2 z 4 I, nr 3 z 5 I, KM 1938, nr 35 z 11 II, nr 102 z 6 V, nr 257 z 10 XI, nr 195 z 29 VIII.
⁷¹ DP 1931, nr 287 z 11 XII.
⁷² KM 1937, nr 36 z 15 II, 1938, nr 90 z 21 IV, GM 1934, nr 188 z 18 VIII.
⁷³ GM 1933, nr 34 z 15 II.
⁷⁴ KM 1938, nr 183 z 13 VIII.
⁷⁵ DP 1932, nr 138 z 28 VI; gazety anonsowały film jako dzieło Siergieja Eisensteina, chyba po to, aby przyciągnąć publiczność. Patrz spostrzeżenia na ten temat A. Słonimskiego, dz.cyt., s. 189–190.
⁷⁶ GM 1935, nr 189 z 17 VIII.
⁷⁷ GM 1939, nr 61 z 15 III.
⁷⁸ KM 1937, nr 34 z 12 II.
⁷⁹ GM 1939, nr 170 z 27 VII.
⁸⁰ APP: AMP, t. 26568, k. 201201v.; również t. 27077.
⁸¹ M. Trubas, *Płocki garnizon Wojska Polskiego w latach 1918–1939*, Warszawa 2008, s. 262.
⁸² Głos Mazowiecki przestał informować o programie seansów w CZWARTAKU w numerze 86 z 18 IV 1933 (informacja o repertuarze ukazywała się od nr 30 z 10 II 1933).
⁸³ M. Trubas, dz.cyt., s. 262.
⁸⁴ DP 1931, nr 134 z 12 VI.
⁸⁵ APP: AMP, t. 23985, Wykaz biletów sprzedanych w kinie „Sfinks” i „Nowości” w 1932 roku.
⁸⁶ *Statystyka Polski*, seria B, z. 54, Warszawa 1937. Drugi powszechny spis ludności z dnia 9 XII 1931 r. Województwo warszawskie, s. 40, 76.
⁸⁷ APP: AMP, t. 27077, (brak paginacji) Kwestionariusz – zestawienie liczby sprzedanych biletów wstępu na widowiska w 1937 r. np. DP 1932, nr 205 z 16 IX, nr 211 z 23 IX, nr 218 z 1 X, nr 223 z 10 X.
⁸⁸ DP 1932, nr 223 z 10 X.
⁸⁹ „Głos Kina” – dodatek specjalny do KM nr 44, 23 II 1939.
⁹⁰ APP: AMP, t. 27077, Kwestionariusz – zestawienie liczby sprzedanych biletów wstępu na widowiska w 1937 r.

CINEMATOGRAPHY IN PŁOCK IN THE INTERWAR PERIOD.

Summary

In 1918–1939 cinema was the most democratic and mass form of participating in culture. There were four cinemas in Plock at that time. They presented current films, both domestic and foreign ones.

ORGANIZOWANIE ADMINISTRACJI PAŃSTWOWEJ ZESPOLONEJ I INSTANCJI NA TERENACH POWIATÓW BRZEZIŃSKIEGO, KUTNOWSKIEGO I ŁĘCZYCKIEGO W 1945 ROKU

Abstrakt

U podstawy sposobu sprawowania władzy w Polsce przez komunistów, tkwił jej totalny charakter. Zgodnie z tym, także administrowanie terenem przekazali w 1944 roku powoływanym przez siebie radom narodowym, których genezy można poszukiwać w radach robotniczych i chłopskich z okresu Rosji bolszewickiej. Jednakże, ze względu na trudności, na jakie napotykali komuniści przy ich organizowaniu, zmuszeni byli odwołać się do wzorców przedwojennych i reaktywować administrację państwową I i II instancji. Tutaj z kolei, poprzez obsadzanie znaczących stanowisk działaczami partyjnymi, zdobywali i tak decydujący wpływ na podejmowane decyzje administracyjne.

Słowa kluczowe: administracja państwowa, burmistrzowie miast, komendanci wojsni, pełnomocnicy rządowi, powiaty: łęczycki, kutnowski, brzeziński, wójtowie, zarządy miejskie.

Stopniowe uwalnianie spod okupacji niemieckiej terenów Polski przez Armię Czerwoną, postawiło przed komunistami problem zorganizowania na nich administracji rządowej. Sprawę tą poruszono w manifestie programowym PKWN nadanym przez radio moskiewskie w ramach audycji Związku Patriotów Polskich, a następnie ogłoszonym w Chełmie 22 lipca 1944r.¹

W odniesieniu do administracji zapisano w nim: „... Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego sprawuje władzę poprzez wojewódzkie, powiatowe, miejskie i gminne rady narodowe [...]. Tam, gdzie rady narodowe nie istnieją, demokratyczne organizacje obowiązane są natychmiast powołać je do życia...”². Stwierdzenie to świadczyło o braku chęci do restytucji przedwojennej struktury administracji państwowej i oparcia się w tym względzie wyłącznie na radach narodowych. Jednak ze względu na to, że komuniści napotykali zewsząd na postawy nieufności i rezerwy, co powodowało duże trudności przy organizowaniu rad, PKWN dekretem z dnia 21 sierpnia 1944r.³ powołał organy administracji ogólnej I i II instancji, wracając w tym względzie do sytuacji sprzed wojny⁴. Jak jednak wyżej wskazano funkcje administracyjne pełniły również, w miarę ich organizowania, rady narodowe poprzez swoje organy wykonawcze. Istniał więc dualizm administracyjny, który został zlikwidowany ustawą z 20 marca 1950 r. o terenowych organach jednolitej władzy państwowej⁵. Na jego mocy zreorganizowane rady narodowe przejęły pełnię władzy w terenie, a administracja państwowa uległa likwidacji.

Organizowanie administracji państwowej na obszarze omawianych powiatów rozpoczęło się wraz z ucieczką Niemców, czyli w drugiej połowie stycznia 1945r.⁶ Zadanie to realizowali pełnomocnicy powiatowi Tymczasowego Rządu Polskiego. I tak na teren powiatu łęczyckiego, w ostatniej dekadzie stycznia, przybyła Delegatka RP Anna Jesse⁷. Zastąpiła ona, mianowanego przez komendanta wojennego miasta Łęczycy Paramonowa⁸ na tymczasowego starostę, Józefa Wawrzyniaka. Już 29 stycznia 1945 r.⁹ uruchomił on starostwo, a 13 lutego, wraz z Zygmuntem Pawłowskim, zorganizowali Tymczasowy Zarząd Miasta Łęczycy¹⁰. Dnia 2 lutego, na wniosek Anny Jesse, Józef Wawrzyniak przekazał funkcję tymczasowego starosty Zacheuszowi Wojciechowskiemu¹¹. Nie był to jednak koniec zmian na tym stanowisku. W ciągu krótkiego czasu, od lutego do października 1945 roku funkcję tę sprawowali kolejno: Józef Wawrzyniak, Zacheusz Wojciechowski, Bolesław Geraga, Anna Jesse, Stanisław Kwapisz i Paweł Walicki¹². Częste zmiany na stanowisku starosty były spowodowane zarówno brakiem wykwalifikowanej kadry do sprawowania takiej funkcji, niejasną sytuacją polityczną Polski, a przede wszystkim dążeniem władz komunistycznych do obsadzenia ważniejszych stanowisk ludźmi akceptującymi i wspierającymi zachodzące zmiany. Dobrym przykładem nieodpowiedniego człowieka był właśnie Zacheusz Wojciechowski, w okresie przedwojennym jeden z prowadzących rolników w powiecie łęczyckim. Prowadził wówczas „przykładowe” gospodarstwo rolne, uruchomił deszczownię i zbudował chłodnię.

W 1928 r. za swe osiągnięcia został odznaczony Krzyżem Zasługi i otrzymał Dyplom Uznania Ministerstwa Rolnictwa¹³. Taki człowiek, rzecz zrozumiała, nie był osobą do zaakceptowania przez nowe władze.

18 stycznia 1945 r., kiedy ostanie oddziały niemieckie opuściły w popłochu Łęczycę, w porozumieniu z komendantem wojennym Paramonowem, lokalna komórka Gwardii Ludowej zorganizowała Milicję Robotniczą przemianowaną następnie w Milicję Obywatelską. Jej pierwszym komendantem został mianowany Bronisław Cholewiński¹⁴.

W tym samym dniu tymczasowym burmistrzem miasta został przewodniczący Miejskiej Rady Narodowej Stanisław Grabiszewski. Po powołaniu Zarządu Miejskiego, co nastąpiło 21 stycznia, funkcję tę sprawował najpierw Leon Lefik¹⁵, a od 13 września 1945 r. Walenty Czerwiński¹⁶. W Poddębicach burmistrzem został Antoni Błaszczuk¹⁷, a w Ozorkowie Bolesław Geraga¹⁸ sekretarz KP PPR Łęczycy – Ozorków – Piątek z okresu okupacji niemieckiej¹⁹.

Pierwszymi działaniami zmierzającymi do powołania administracji w powiecie brzezińskim było ujawnienie się konspiracyjnej PRN i jej pierwsza sesja w lokalu restauracji Niemca Mantaja w Będkowie w dniu 18 stycznia 1945 r. Uchwalono tam odezwę wzywającą ludność do przystąpienia do pracy, otwarcia sklepów, usuwania zniszczeń wojennych oraz informowano, że władzę w gminie i okolicy przejmuje tymczasowo PRN²⁰. Zwołana następnie ludność z Będkowa i okolicy powołała Gminną Radę Narodową Gminy Będków i Zarząd Gminy. Wójtem został wybrany Franciszek Wachnik. 29 stycznia 1945 r. powołano GRN i Zarząd Gminy Łaznów. Pełnomocnikiem RP na teren powiatu brzezińskiego był Antoni Tomczak. Urzędował w Brzezinach od 29 stycznia 1945 r., ale już 3 lutego na zebraniu Międzypartyjnej Komisji organizacyjnej przekazał swe funkcje Stefanowi Symanowskiemu z Brzezin²¹.

Tymczasowy Komitet Miasta Brzeziny zebrał się 25 stycznia 1945 r., gdzie stanowisko burmistrza powierzono Ignacemu Rusikowi, a tymczasowym starostą został Wacław Niedźwiedz. Komendantem Milicji Obywatelskiej mianowano Pardusa²². Kandydatury te zostały zatwierdzone na organizacyjnym zebraniu PPR w dniu 28 stycznia 1945 r.²³ W trakcie posiedzenia PRN w Brzezinach z 12 lutego 1945 r. uzyskały one także akceptację radnych²⁴, co dodatkowo zostało potwierdzone na jej nadzwyczajnym zebraniu odbytym 26 lutego²⁵. Jednakże starosta W. Niedźwiedz nie sprawował zbyt długo swej funkcji. S. Symanowski na posiedzeniu Egzekutywy KP PPR w Brzezinach, jakie miało miejsce 16 marca 1945 r. stwierdził, że: „... starosta jest człowiekiem starszym około 65 lat, przemęczonym i gryźliwym, przyjął delegację Ludowców z konspi-

racji celem dokoptowania ich do Rady Narodowej, lecz o tem nic nikomu nie powiedział i z tego pełnomocnik miał nieprzyjemności...” i w związku z tym zażądał ustąpienia starosty²⁶. Nastąpiło to jednakże dopiero 6 kwietnia, a jego obowiązki przejął Wojewódzki Inspektor Samorządowy Jan Silwa-Pieczonko²⁷. Kandydaturę tę zatwierdziła PRN w Brzezinach w dniu 30 maja 1945 r.²⁸

Zarząd Miejski w Strykowie został powołany 18 stycznia 1945 r. Na jego czele stanął Piaskowski²⁹. W jego skład weszło 7 pracowników biurowych oraz 3 robotników wykonujących wszelkie prace fizyczne, a więc Zarząd ten był zarazem specjalną brygadą do wykonywania podstawowych prac związanych z funkcjonowaniem miasta. Poza tym, ze swego grona, wytypował on Florczaka i Macińskiego jako delegatów do Powiatowej Rady Narodowej w Brzezinach. Na terenie miasta Zarząd zorganizował również Milicję Obywatelską³⁰.

W Tomaszowie Mazowieckim, ze względu na jego odrębny status administracyjny, dokonano wyboru prezydenta. Na posiedzeniu organizacyjnym Tymczasowej Tomaszowskiej Miejskiej Rady Narodowej, jakie odbyło się 23 lutego 1945 r., został nim Czesław Lasota otrzymując w głosowaniu 27 głosów na 30, a wiceprezydentem Antoni Mazurek, którego wybrano jednogłośnie³¹.

Ostatnie oddziały niemieckie opuściły teren powiatu kutnowskiego 19 stycznia 1945 r. Już następnego dnia utworzono w Kutnie Milicję Obywatelską, zabezpieczono magazyny żywnościowe, uruchomiono szpital i piekarnie³². Pełnomocnikiem rządowym na teren powiatu był Stanisław Raj, który jednocześnie sprawował nadzór nad przeprowadzaniem reformy rolnej³³. Z chwilą wyzwolenia S. Raj rozpoczął czynności zmierzające do tworzenia administracji samorządowej i państwowej. Już w dniu wyzwolenia udało się powołać MRN i Zarząd Miejski, na którego czele stanął Bolesław Zemsta³⁴. 25 stycznia utworzono PRN powiatu kutnowskiego, która tymczasowym starostą mianowała Kazimierza Kucnera³⁵.

Na posiedzeniu PRN, które odbyło się 22 lutego 1945 r. W sali konferencyjnej Starostwa Powiatowego w Kutnie nastąpiło ostateczne zatwierdzenie tej nominacji i równocześnie zatwierdzono Czerwińskiego wicestarostą. Upoważniono również starostę do zatrzymywania w areszcie na czas nieokreślony winnych popełniania jakichkolwiek przestępstw³⁶, co było spowodowane brakiem sądu w mieście³⁷. Na następnym posiedzeniu PRN, które odbyło się 19 marca, zaopiniowano pozytywnie na stanowiska burmistrzów Kutna – Bolesława Zemstę i Krośniewic – J. Romantowskiego³⁸.

W maju 1945 r. uruchomiono Szpital Powiatowy im. Sw. Walentego, na którego czele stanął Bolesław Jędraszko³⁹.

Zmiany na znaczących stanowiskach w powiecie następowały i tutaj dość często. W ciągu na-

stępnym kilkunastu miesięcy zmieniono burmistrzów Krośniewic i Kutna. W pierwszym przypadku z dniem 28 listopada 1945 r. został nim R. Rybiński, a w drugim, od dnia 26 stycznia 1946 r. Jan Misztela⁴⁰.

W sierpniu 1948 r. Jan Misztela⁴¹ złożył podanie o zwolnienie go ze stanowiska burmistrza, co zostało zaakceptowane przez Wydział Powiatowy i nastąpiło 1 listopada tegoż roku⁴². Zmiany nie ominęły także starostwa. W 1947 r. K. Kucner awansował na wicewojewodę a jego obowiązki przejął Jan Tomczak⁴³. Przekazanie stanowiska nastąpiło 31 września 1947 r.⁴⁴ Częste zmiany kadrowe, jak uprzednio wspomniano, były spowodowane dążeniem do umocnienia władzy komunistycznej. Dał temu wyraz w późniejszym okresie czasu przewodniczący WRN w Łodzi Henryk Domagalski, który na posiedzeniu Prezydium tego organu w dniu 13 października 1948 r. stwierdził wprost: „... dotychczasowe składy ... muszą być oczyszczone z wrogich elementów by w ten sposób ułatwić zbudowanie klasowego aparatu stanowiącego i wykonawczego na wszystkich szczeblach...”. Wyznaczono równocześnie termin owego „oczyszczenia”, do końca października 1948 r.⁴⁵ Zmiany trwały więc nadal. W pierwszej połowie 1949 r. Ludwik Wiśniewski objął stanowisko starosty,⁴⁶ ale już 30 czerwca wojewódzki inspektor samorządowy E. Galarowicz zastąpił go S. Gałką⁴⁷. W 1949 r. dokonano także zmian na stanowisku burmistrza Kutna. Objął je B. Kustosik⁴⁸. Zgodnie z dyrektywą przewodniczącego Domagalskiego rotacja stanowisk miała także miejsce w powiatach łęczyckim i brzezińskim. Równocześnie z powołaniem starostw powiatowych i zarządów miast, z inicjatywy komendantów wojennych, lokalnych komórek PPR-u oraz pełnomocników powiatowych organizowano w terenie wiece ludności wiejskiej. Informowano tam o zachodzących zmianach w Polsce, organizowano zasady gminne i wybierano wójtów oraz sołtysów⁴⁹. Nie było to jednak łatwe. W gminach położonych w pobliżu miast proces formowania się nowej władzy przebiegał na ogół sprawnie. Inaczej było w dalszych rejonach. Działalność niepodległościowego podziemia była tam przyczyną wielu trudności⁵⁰. Nie było chętnych na stanowisko wójta, a jeśli taki się znalazł to często, pod różnymi pretekstami, rezygnował. I tak, w gminie Topola położo-

nej stosunkowo blisko Łęczycy już 13 marca 1945 r. powołano GRN, a wójtem został B. Tomaszewski⁵¹. Jednak już w gminie Dalików prace nad uruchomieniem stabilnej władzy terenowej trwały do maja 1945 r. Wójtem, już wkrótce po wyzwoleniu, został tutaj mianowany M. Chwiątkowski, ale 12 kwietnia złożył rezygnację ze stanowiska motywując to sprawami zdrowotnymi. Wówczas, dnia 2 maja 1945 r., w lokalu Zarządu Gminy, w obecności komendanta wojennego Iwanowa, przy współudziale przedstawiciela Prezydium PRN w Łęczycy, F. Białasa, w głosowaniu jawnym, wybrano wójtem Jana Walickiego, a zastępcą Antoniego Dębskiego.⁵²

Do końca 1945 r. sytuacja w powiecie łęczyckim ukształtowała się w ten sposób, że na obszarze podległym nadal problemom z ustanowieniem władzy gminnej, ale na północy trudności zostały pokonane⁵³.

W toku uruchamiania władzy terenowej zdarzało się często, że zmiana na stanowisku wójta następowała na mocy arbitralnej decyzji komendanta wojennego. Tak było w gminie Ciosny powiatu brzezińskiego. 30 stycznia 1945 r. na zebraniu organizacyjnym Zarządu, przy udziale Delegata powiatowego Tomczaka oraz ppor. Czerniakowskiego, wójtem wybrano Woźniaka⁵⁴. Jednak już 24 lutego komendant wojenny dokonał zmiany i mianował na to stanowisko Szczepaniaka⁵⁵.

W powiecie kutnowskim, w lutym 1945 r. rady gminne ukształtowały się, a w marcu dokonały na swoich terenach wyborów zarządów i wójtów⁵⁶. Były to działania tymczasowe, bo w ciągu następnego roku większość wójtów wymieniono realizując wytyczne wojewody łódzkiego Jana Dąb-Kocioła, sformułowane na konferencji starostów 6 kwietnia 1946 r. Zalecił on wówczas: „... usunąć większość wójtów i sołtysów, bo sabotują zarządzenia władz...”⁵⁷. Następną reorganizacja nastąpiła na początku 1947 r. Dążąc do dalszego zwiększenia wpływów partii komunistycznej w 9 gminach przeprowadzono zmiany, w wyniku których większość wójtów w powiecie wywodziła się z PPR-u⁵⁸.

W ten sposób, umiejętnie przeprowadzane zmiany personalne na szczeblu gminy i powiatu były jednym z czynników, który stabilizował i utrwalał komunistyczną władzę w terenie.

Przypisy

Okoliczności powstania PWN-u przedstawia obszernie P. Gontarczyk, *Polska Partia Robotnicza. Droga do władzy 1941–1944*, Warszawa 2003, s. 389–397; także A. Skrzypek, *Mechanizmy uzależnienia, stosunki polsko-radzieckie 1944–1957*, Pułtusk 2002, s. 33–34.

Tekst Manifestu zamieszczono jako załącznik do Dz. URP 1944, nr 1; także *Konstytucja i podstawowe akty ustawodawcze Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*, oprac. F. Siemieński, W. Skrzydło, I. Ziemiński, Warszawa 1978, s. 9.

Dz. URP 1944, nr 2, poz. 8.

⁴ Moc obowiązującą miały wówczas rozporządzenie prezydenta RP z 19 stycznia 1928 roku o organizacji i zakresie działania władz administracji ogólnej, Dz. URP 1936, nr 80, poz. 555 (tekst jednolity) oraz rozporządzenie Rady Ministrów z 2 lipca 1931 roku o stanowisku wojewodów i starostów jako przedstawicieli rządu, Dz. URP 1931, nr 66, poz. 546.

⁵ Dz. U. 1950, nr 14, poz. 130.

⁶ Armia Czerwona wyparła wojska niemieckie z tego regionu w dniach 17–20 stycznia 1945 r., K. Badziak, W. Kozłowski, *Wyzwolenie ziemi łódzkiej. Styczeń 1945*, Łódź 1980, s. 294–306.

- AP-Ł, KP PPR-Ł, E, sygn. 6/IV/1-2: protokół z posiedzenia Zarządu Powiatowego PPR w Łęczycy odbytego 1 II 1945r. o godz. 17 w lokalu własnym przy Placu Kościuski nr 30 pod przewodnictwem Delegatki Tymczasowego Rządu tow. Jesse, przytoczono zgodnie ze źródłem.
- Tamże, S, sprawozdania I sekretarza, sygn. 6/V/1: pismo zatytułowane: „Sprawozdanie Komitetu Powiatowego za okres od 6-ego czerwca 1942r.”, sporządzone 23 X 1945r., znalazł się tutaj następujący akapit: „... godz. 10 rano dostajemy rozkaz Paramonowa ażeby na godz. 1400 wyszukać ludzi na starostę, burmistrza, inż. przemysłu, inż. elektrowni [...] i uruchomić cały aparat państwowy. Przed 14-tą zeszli się wszyscy z nieufnością, iż mogą być wywiezieni na Sybir. Na drugi dzień [21 I 1945r.] aparat państwowy i samorządowy zaczął działać...”. Obawy przed możliwością deportacji były w pełni uzasadnione, zob. Teczka specjalna J. W. Stalina. Raporty NKWD z Polski. 1944-1946, wybór i oprac. T. Cariewskaja, A. Chmielarz, A. Paczkowski, E. Rosowska, Sz. Rudnicki, Warszawa 1998; także P. Kołakowski, NKWD i GRU na ziemiach polskich, Warszawa 2002.
- AP-Ł, WRN-Ł, protokoły posiedzeń prezydium rad narodowych, sygn. 176: protokół z posiedzenia Prezydium PRN w Łęczycy odbytego 24 IV 1945r.
- APP-OŁ, Akta miasta Łęczycy, sprawozdania z działalności Zarządu MRN, sygn. 2: sprawozdanie Zarządu za 1945r.
- Tamże, SP-Ł, R Org., sygn. 11: pismo z 5 II 1945r., L. dziennika 79, bez szczegółowego opisu.
- AP-Ł, WRN-Ł, protokoły posiedzeń powiatowych rad narodowych, sygn. 27: protokół posiedzenia PRN w Łęczycy odbytego 2 i 4 X 1945r.; w spisie starostów łęczyckich przygotowanym przez W. Zarachowicza, zostali pominięci Z. Wojciechowski i J. Wawrzyniak, zob. S. K. Kuczyński, Pieczęcie i herby miasta Łęczycy i ziemi łęczyckiej, Łęczycza 1985, s. 168.
- APP-OŁ, SP-Ł, R Org., sygn. 47: życiorys napisany własnoręcznie przez Z. Wojciechowskiego.
- Tamże, teczka bez sygn., H. Stokiszewski, referat wygłoszony na sesji popularno-naukowej w dniu 29 IX 1972r. w Łęczycy z okazji 30-lecia powstania w pow. łęczyckim PPR, pt. „PPR w walce o utrwalenie władzy w powiecie łęczyckim”, Łęczycza 1972, s. 5.
- Tamże, Akta miasta Łęczycy, Księga protokołów MRN w Łęczycy, sygn. 18: sprawozdanie z działalności Zarządu Miejskiego w Łęczycy od 1 II 1945r. do 20 VI 1945r.
- S. K. Kuczyński, Pieczęcie i herby, s. 169.
- APP-OŁ, SP-Ł, R Org., sygn. 36: pismo starosty łęczyckiego do Urzędu Wojewódzkiego łódzkiego 23 VI 1945r. pt. „Opis powiatu”.
- Tamże, SP-Ł, R Adm.-Prawny, sygn. 67: pismo starosty łęczyckiego do Urzędu Wojewódzkiego łódzkiego z 26 VII 1945r.
- T. Czaplinski, Z dziejów łódzkiej organizacji Polskiej Partii Robotniczej, RŁ 1962, t. VI (IX), s. 44.
- C. Jabłoński, *Życie polityczne powiatu brzezińskiego w latach 1945-1948*, RŁ 1974, t. XIX (XXIII), s. 34-35; także AP-Ł, KP PPR-Brz., S, sygn. 2/V/4: posiedzenie Międzypartyjnego Komitetu Organizacyjnego z 3 II 1945r.
- AP-Ł, KP PPR-Brz., S, sygn. 2/V/4: posiedzenie Międzypartyjnego Komitetu Organizacyjnego z 3 II 1945r.
- AP-Ł, WRN-Ł, protokoły posiedzeń powiatowych rad narodowych, sygn. 6: nadzwyczajne posiedzenie PRN w Brzezinach z 26 II 1945r.; Pardus, w oryginale winno być Feliks Pardyś, agent NKWD, który odegrał niechlubną rolę w dekonspiracji struktur AK w rejonie Biłgoraja, zob. P. Kołakowski, NKWD i GRU na ziemiach polskich 1939-1945, Warszawa 2002, s. 270.
- C. Jabłoński, *Życie polityczne powiatu brzezińskiego*, s. 35; ze źródeł archiwalnych wynika, że miało to miejsce 31 I 1945r., AP-Ł, KP PPR Brz., P, sygn. 2: protokół z posiedzenia KP PPR w Brzezinach odbytego 31 I 1945r.
- AP-Ł, WRN-Ł, protokoły posiedzeń powiatowych rad narodowych, sygn. 6: inauguracyjne posiedzenie PRN w Brzezinach odbyte w Sali Straży Pożarnej w Brzezinach w dniu 12 II 1945.
- Tamże, sygn. 6: nadzwyczajne posiedzenie PRN w Brzezinach z 26 II 1945r.
- Tamże, KP PPR-Brz., E, sygn. 3: protokół z posiedzenia Egzekutywy odbytego dnia 16 III 1945r. w lokalu własnym w Brzezinach przy ul. Mickiewicza nr 6/8.
- APPT-OTM, SP-Brz., protokoły zebrań burmistrzów, wójtów i sekretarzy gminnych pow. brzezińskiego, sygn. 75: protokół z zebrania odbytego 6 IV 1945r.
- AP-Ł, WRN-Ł, protokoły posiedzeń powiatowych rad narodowych, sygn. 6: protokół nr 7 z posiedzenia odbytego 30 V 1945r.
- APPT-OTM, Akta miasta Stryków. R Fin.-Budż., sygn. 47: protokół sporządzony przez Komisję Chtopską w dniu 10 IV 1945r., bez dokładniejszego opisu.
- Tamże, R Org., sygn. 39: pismo Zarządu Miejskiego m. Strykowa do Komendanta Wojennego z 18 II 1945r.
- AP-Ł, WRN-Ł, protokoły posiedzeń powiatowych rad narodowych, sygn. 95: protokół zebrania organizacyjnego Tomaszowskiej Miejskiej Rady Narodowej odbytego w dniu 23 II 1945r.
- Tamże, KP PPR-K, S, sygn. 4/V/1: sprawozdanie Komitetu Powiatowego PPR w Kutnie za okres od 19 I 1945r. do chwili obecnej, brak daty, z analizy dokumentu wynika, że to X 1945r.
- APP-OŁ, SP-Ł, R Org., sygn. 1: protokół z odprawy starostów powiatowych i prezydentów miast odbytej w Urzędzie Wojewódzkim łódzkim w dniach 30 i 31 III 1945r.
- AP-Ł, WRN-Ł, protokoły posiedzeń powiatowych rad narodowych, sygn. 17: sprawozdanie delegata WRN w Łodzi z przeprowadzonej w dniu 21 II 1945r. wizytacji MRN w Kutnie.
- Tamże, KP PPR-K, S, sygn. 4/V/1: sprawozdanie Komitetu Powiatowego w Kutnie za okres od 19 I 1945r. do chwili obecnej, brak daty, z analizy dokumentu wynika, że to X 1945r.; także Kutno. Dzieje miasta, red. R. Rosin, Warszawa-Łódź 1984, s. 317.
- Tamże, WRN-Ł, protokoły posiedzeń powiatowych rad narodowych, sygn. 17: protokół nr 2 z posiedzenia PRN w Kutnie odbytego 22 II 1945r.
- Tamże, protokoły posiedzeń prezydium powiatowych rad narodowych, sygn. 167: protokół nr 5 z posiedzenia Prezydium PRN w Kutnie odbytego 16 IV 1945r.
- Tamże, protokół nr 3 z posiedzenia Prezydium PRN w Kutnie odbytego 19 III 1945r.
- Tamże, sygn. 17: protokół nr 6 z posiedzenia PRN w Kutnie odbytego 25 V 1945r.
- Tamże, sygn. 168: protokół nr 23 z posiedzenia Prezydium PRN w Kutnie odbytego 6 V 1946.
- Tamże, UWŁ-Ł, W Sam., sygn. 519: protokół nr 65 z posiedzenia Wydziału Powiatowego w Kutnie odbytego 18 VIII 1948r.
- Tamże, protokół nr 66 z posiedzenia Wydziału Powiatowego Kutnie odbytego 18 X 1948r.
- AP-Ł, WRN-Ł, protokoły posiedzeń powiatowych rad narodowych, sygn. 19: protokół z XXVIII plenarnego posiedzenia PRN w Kutnie odbytego 29 VIII 1947r.
- Tamże, UWŁ-Ł, W Og., sygn. 135: sprawozdanie periodyczne starosty kutnowskiego z 2 X 1947r. z III kw. 1947r.
- Tamże, KW PPR-Ł, W Adm.-Sam., sygn. 1/XII/16: protokół z posiedzenia Prezydium PRN w Kutnie odbytego 13 X 1948r.
- Tamże, UWŁ-Ł, W Sam., sygn. 520: protokół nr 8 z posiedzenia Wydziału Powiatowego PRN w Kutnie odbytego 21 V 1949r.
- Tamże, W Og., sygn. 152: protokół dawczo-odbiorczy starostwa kutnowskiego z 30 VI 1949r.
- Tamże, UWŁ-W Sam., sygn. 520: protokół nr 3 z posiedzenia Wydziału Powiatowego PRN w Kutnie odbytego 8 III 1949r.
- APP-OŁ, Akta gm. Topola, zarządzenia administracyjne, sygn. 77: pismo starosty łęczyckiego do wójta gminy Topola z 1 II 1945r.
- W sprawozdaniu wojewody łódzkiego za V 1945r. napisano: „... siły MO i UP nie są w stanie opanować sytuacji, potrzebne jest wojsko...”, AP-Ł, KW PPR-Ł, W Adm.-Sam., sygn. 1/XII/11.
- APP-OŁ, SP-Ł, R Adm.-Prawny, sygn. 69: protokół z posiedzenia GRN w Topoli z 15 III 1945r.
- Tamże, protokół z posiedzenia GRN w Dalikowie odbytego 2 V 1945r.
- AP-Ł, WRN-Ł, protokoły posiedzeń powiatowych rad narodowych, sygn. 28: protokół nr 17 z posiedzenia odbytego 29 III 1946r.
- APPT-OTM, Akta gminy Ciosny, sprawy organizacyjne, sygn. 606: protokół posiedzenia Tymczasowego Zarządu Gminnego odbytego 30 I 1945r.
- Tamże, Akta gminy Ciosny, sprawy organizacyjne, sygn. 606: protokół z posiedzenia GRN w Ciosnach odbytego 24 II 1945r.
- AP-Ł, WRN-Ł, protokoły posiedzeń powiatowych rad narodowych,

wych, sygn. 18: protokół nr 17 z posiedzenia PRN w Kutnie odbytego 29 III 1946r.; sprawozdanie starosty Kucnera.

⁵⁷ Tamże, UWŁ-Ł, WOg, sygn. 76: protokół z konferencji staro-

stów powiatowych województwa łódzkiego odbytej 6 IV 1946r.

⁵⁸ Tamże, KP PPR – K, S, sygn. 4/V/1: protokół z posiedzenia Komitetu Powiatowego PPR w Kutnie odbytego 15 II 1947r.

ORGANISATION OF THE GOVERNMENTAL ADMINISTRATION OF THE FIRST INSTANCE IN DISTRICTS OF BRZEZINY, KUTNO AND ŁĘCZYCA IN 1945

Summary

At the roots of the way of exercising power in Poland by the communists was its totalitarian character. According to this, in 1944 also territorial administration was devolved to national councils created by them. These councils probably originated from family and country councils from the time of Bolshevik Russia. However, because of the difficulties that the communists encountered while introducing such administrative structure, they were forced to return to pre-war patterns and reactivate governmental administration of the first and second instance. Nevertheless, by staffing significant positions with the ward heelers, they still gained the lead influence on administrative decisions.

GENEZA BUDOWY, LOKALIZACJA I PROJEKTOWANIE VI RAFINERII (MAZOWIECKICH ZAKŁADÓW RAFINERYJNYCH I PETROCHEMICZNYCH W PŁOCKU)

Abstrakt

Artykuł przedstawia genezę budowy, lokalizacji i projektowania największego w Polsce kombinatu rafineryjno-petrochemicznego. Autor opisuje początki przemysłu naftowego, jego rozwój po II wojnie światowej i odstania kulisy lokalizacji VI rafinerii początkowo na lewym brzegu Wisły w Radziwiu. Ukazuje zaangażowanie projektantów i założenia budowy MZRIp – obecnie PKN ORLEN

Słowa kluczowe: przemysł rafineryjny w Polsce, lokalizacja MZRIp w Płocku, projektowanie i założenia budowy

Początki rozwoju przemysłu naftowego w Polsce

Ropa naftowa pochodząca z naturalnych wycieków znana była w rejonie gorlicko-karpacko-krośnieńskim, będącym kolebką przemysłu naftowego od dawna. Jak obliczył Kazimierz Kachlik na przełomie wieków wybudowano ponad 100 rafinerii i destylarni o różnym stopniu zaawansowania technologicznego¹. Były to zazwyczaj prymitywne destylarnie. W okresie pełnego rozwoju przemysł naftowy na Podkarpaciu zajmował trzecie miejsce w rządzie światowych producentów ropy naftowej². Rozwój polskiego przemysłu naftowego jako wyodrębnionej gałęzi przemysłu datuje się od 1854 r., od tej bowiem chwili rozpoczął się intensywny rozkwit kopalnictwa naftowego. Wiązało się to ze wzrostem zapotrzebowania na naftę do oświetlenia³.

Spośród trzech powiatów podkarpackich (gorlicki, krośnieński i jasielski) najmniejsza ilość kopalń i samej ropy przypadła na ten ostatni, ale atutem Jasła było centralne w stosunku do podkarpackich złóż położenie, dobrze rozwinięta sieć dróg i linii kolejowych i znaczenie administracyjne miasta z licznymi urzędami i instytucjami o charakterze ponadlokalnym. Dlatego już w 1880 roku założono w Jasle Krajowe Towarzystwo Naftowe, a 11 czerwca 1893 roku odbyło się zebranie założycielskie Towarzystwa Techników Naftowych – pierwszej zawodowej organizacji w przemyśle naftowym⁴. Jak pisał Andrzej Laskowski, „u schyłku XIX i XX wieku /.../ miasto na co najmniej kilkanaście lat stało się nieformalną stolicą galicyjskiego przemysłu naftowego – miejscem nie tylko zawierania i działania istotnych ogólnokrajowych organizacji, ale i odbywania ważnych spotkań biznesowych i towarzyskich, integrujących i poszerza-

jących /.../ środowisko naftowców”⁵. Jeśli w 1890 r. z całego obszaru Galicji wydobyte przekroczyło 90 tys. ton, to przełom XIX i XX wieku przynosił 326 tys. ton ropy⁶.

Odkrycie w 1901 roku wielkich złóż ropy w Schodnicy i Borystawiu przyniosło pewne zatamowanie rozwoju przemysłu naftowego na Podkarpaciu i jego gwałtowny rozwój na nowych terenach. Poza zakładami w Dołach Jasielsko-Sanockich i wzdłuż Karpat uruchomiono więc także rafinerie w okręgu Borystów–Drohobycz, we Lwowie, w Czechowicach, oraz Trzebini. Jeszcze w 1913 roku zajmowaliśmy VI miejsce na świecie pod względem wydobywania ropy (1,1 mln ton), ale po roku 1918 polski przemysł naftowy nie rozwijał się, wydobywanie spadało, eksport ropy stał się nieopłacalny, a rafinerie w większości w obcych rękach były bądź zamykane, bądź ich moce były mało wykorzystane⁷. Pierwszą firmą w polskim przemyśle naftowym będącą własnością skarbu państwa była Państwowa Fabryka Olejów Mineralnych w Drohobyczu, legitymująca się skrótem firmowym „Polmin”⁸.

W Polsce międzywojennej często dochodziło do przestoju rafinerii spowodowanych pożarami, bankructwami właścicieli, ale przede wszystkim brakiem ropy⁹. Przemysł rafineryjny pozostawał w ścisłej zależności od wydobywania surowca, gdyż ropy obcej z powodu ochrony celnej nie importowano, a jednocześnie od istniał od 1924 roku zakaz wywozu. Tak więc rafinerie w Polsce skazane były wyłącznie na przeróbkę krajowej ropy, której wystarczało na zaspokojenie wewnętrznej konsumpcji i wywóz za granicę około 40% produktów naftowych¹⁰. Pamiętać przy tym należy, że wówczas po Polsce poruszało się 25000 pojazdów drogowych¹¹.

Podczas II wojny światowej wszystkie krajowe rafinerie uległy zniszczeniu.

Tabela 1 Wydobycie ropy naftowej w Polsce w latach 1919-1938

Rok	Wydobycie w tonach
1919	831.7000
1920	765.020
1921	704.870
1922	713.100
1923	737.180
1924	770.792
1925	811.928
1926	805.087
1927	722.762
1928	742.996
1929	668.510
1930	662.770
1931	630.280
1932	556.680
1933	550.670
1934	529.200
1935	514.760
1936	510.630
1937	501.300
1938	507.250

Źródło: S. Bartoszewicz, *Przemysł naftowy, [w:] Dziesięciolecie Polski Odrodzonej. Księga Pamiątkowa (1918-1928)*. Kraków-Warszawa 1928, s. 1031; K. Kachlik, *Przemysł naftowy w Polsce przed II wojną światową*, „Nafta” 1982, nr 6, s. 66

Lata powojenne

Pierwszą rafineria wyzwoloną podczas działań wojennych w styczniu 1945 roku na obecnych terenach polskich były „Jedlicze” koło Krosna¹². Pracownicy bytego concernu „Małopolska” objęli stanowiska w tworzonej administracji państwowej przemysłu rafineryjnego, która weszła w skład Ministerstwa Górnictwa. „Wtedy – jak mówił Kazimierz Kachlik – stawiano się w Polsce przede wszystkim na węgiel. Rafinerie traktowano po macoszemu. Centralny Urząd Przemysłu Naftowego był kierowany przez ludzi z kopalnictwa naftowego, których interesowały poszukiwania ropy, a nie rozwój rafinerii. W tym czasie nawet kraje nie posiadające ropy błyskawicznie rozbudowywały jej przetwórstwo, ponieważ zakłady tego typu amortyzowały się w przeciągu niespełna dwóch lat”¹³.

Bezpośrednio po wojnie przemysł naftowy w Polsce używał do przeróbki pewne niewielkie ilości krajowej ropy naftowej – 86 tys. ton. Krajową ropę wydobywano głównie w południowej Polsce na przedgórzu Karpat od Nowego Sącza na zachodzie do Ustrzyk na wschodniej granicy¹⁴. Przeważającą ilość ropy naftowej importowano głównie z Albanii, Austrii, Rumunii, Persji i ZSRR. Ropa była wówczas bardzo tania i dostępna dla wszystkich. Były to ropy dość zróżnicowane pod względem składu (asfaltowe, półasfaltowe, bezparafinowe i parafinowe). Krajowa i importowana ropa przerabiana była w krajo-

wych rafineriach w Niegłowicach k/Jasła, Gliniku Mariampolskim k/Gorlic, Trzebini, Jedliczach k/Krosna, Czechowicach, zarówno w urządzeniach do destylacji kotłowej starego typu, jak też urządzeniach wieżowych jedno- i dwustopniowych¹⁵. W zniszczonej przez wojnę Polsce wszystkie 5 rafinerii przerabiało około 200 tys. ton na rok.

Geneza budowy VI rafinerii (Mazowieckich Zakładów Rafineryjnych i Petrochemicznych w Płocku – obecnie PKN ORLEN)

Wzrastające zapotrzebowanie na paliwa, surowce i materiały do produkcji wynikające z rozwoju przemysłu oraz motoryzacji w Polsce, spowodowało w początkach lat 50. wzmożone zainteresowanie możliwościami zaspokojenia potrzeb.

Było to możliwe poprzez:

- uzyskanie produktów na drodze syntezy z węgla kamiennego,
- import gotowych produktów naftowych
- oraz poprzez import surowca i następnie jego przeróbkę w krajowych rafineriach.

Ze względów ekonomicznych dwie pierwsze koncepcje upadły i jako najkorzystniejszą wybrano trzecią prowadzącą do budowy VI rafinerii¹⁶. Jak twierdził w roku 1958 Kazimierz Kachlik: „Od 1951 roku cały czas mówi się o tym zakładzie i z roku na rok zmieniają się założenia. Robiło się generalne projekty – jeszcze nie skończono jednego, a już trzeba było dokonać zmian. /.../ Wielkość optymalna to sprawa nie tylko techniczna, nie tylko sprawa wielkości przerobu. To również sprawa transportu, możliwości przeładunkowych itp. Zagadnienia te zarysowują się wyraźnie przy wielkich inwestycjach, jak rafineria ropy naftowej, która będzie kosztować miliardy zł. Ponieważ jej zdolność przerobowa w przyszłości będzie zbyt mała – już teraz należy zdecydować, czy należy ją projektować z perspektywą dalszej rozbudowy – czy też bardziej celowe będzie budowanie dalszych zdolności przerobowych gdzie indziej”¹⁷. Warto podkreślić, że zdolność przerobowa pięciu istniejących w kraju rafinerii – w Niegłowicach k/Jasła, Jedliczach k/Krosna, Gliniku Mariampolskim k/Gorlic, Trzebini i Czechowicach-Dziedzicach wynosiła łącznie około 1 miliona ton, co pokrywało zaledwie 25% zapotrzebowania krajowego.

Polski przemysł rafineryjny podlegający przez długi okres Zarządowi Kopalnictwa Naftowego nie dysponował personelem, który dążyłby do należytej rozbudowy swojej branży i traktowany był po macoszemu przez Ministerstwo Górnictwa, względnie Ministerstwo Górnictwa i Energetyki, któremu podlegał bezpośrednio Zarząd Kopalnictwa Naftowego. Pierwsze koncepcje budowy dużej rafinerii pojawiły się w 1954 roku. Utworzenie jednak

w 1955 roku Centralnego Urzędu Naftowego na prawach ministerstwa, któremu bezpośrednio podlegał przemysł rafineryjny umożliwiło dopiero o rozwój tego przemysłu, zwłaszcza że brak zdolności przerobowych w krajowych rafineriach zmuszał do importu 4 milionów ton gotowych produktów z zagranicy¹⁸. Rozmowy na temat budowy nowej, dużej rafinerii nafty prowadzone były w Centralnym Urzędzie Naftowym.

Na naradzie 14 września 1957 roku przedstawiono opracowane w Biurze Projektów Przemysłu Naftowego w Krakowie teoretyczne schematy przerobu ropy dla rafinerii o zdolności przerobowej dwóch i trzech milionów ton. Zreferował je główny technolog Biura, autor projektu – mgr inż. Kazimierz Kachlik. Dopiero jednak przejście od 1 maja 1958 roku przemysłu rafineryjnego do Ministerstwa Przemysłu Chemicznego umożliwiło ministrowi mgr. inż. Antoniemu Radlińskiemu postawienie wniosku o budowę kombinatu rafineryjno-petrochemicznego.

Nie lada problemem był wybór źródła surowca i sposób jego dostawy. W pierwszych wersjach przyjmowano dostawę ropy z Iranu – transport wodny do jednego z naszych portów, bądź z Austrii – transport kolejowy przez Zebrzydowice. W zależności od wyboru wariantu dostawy ropy zakładano budowę VI rafinerii w Blachowni Śląskiej, względnie w Tczewie, Koninie lub Ostrołęce. Za budowę rafinerii w Blachowni Śląskiej przemawiała możliwość wykorzystania budynków i urządzeń starego, pruskiego zakładu, a także istnienie elektrociepłowni. Nie bez znaczenia była łatwość kooperacji, szczególnie części petrochemicznej z Zakładami Azotowymi w Kędzierzynie¹⁹.

Ponieważ po szczegółowych analizach, wykorzystanie istniejących budynków i urządzeń w Blachowni okazało się bardzo problematyczne, zaczęto rozważać lokalizację nowej, dużej rafinerii w innych miejscowościach, głównie Polsce północnej. Przemawiały za tym krótsze, mniej obciążone trasy kolejowe, którymi dostarczano by surowiec, łatwość rozprowadzania produktów oraz perspektywa zaktywizowania terenów słabo uprzemysłowionych i możliwość zdobycia siły roboczej. Początkowo, biorąc to pod uwagę, a dodatkowo uwzględniając ewentualność energetycznego wykorzystania złóż węgla brunatnego – przyjęto wstępną lokalizację VI rafinerii w rejonie Konina i w czerwcu 1956 roku Państwowa Komisja Planowania Gospodarczego wydała zaświadczenie lokalizacyjne²⁰.

Państwa zrzeszone w Radzie Wzajemnej Pomocy Gospodarczej rozpoczęły rozmowy wstępne w sprawie eksploatacji złóż ropy w ZSRR i budowy międzynarodowego rurociągu magistralnego. Sprawa zaczęła przybierać konkretne kształty w 1958 roku, zwłaszcza, że przemysł rafineryjny

zaczął podlegać Ministerstwu Przemysłu Chemicznego, co umożliwiło ministrowi Antoniemu Radlińskiemu wysunięcie wniosku o budowę VI rafinerii²¹.

11 października 1958 roku zapadła decyzja o budowie rurociągu naftowego „Przyjaźń”. Z magistrali tej miały czerpać surowiec: Polska, NRD, Czechosłowacja i Węgry. 20 grudnia 1958 roku Komitet Ekonomiczny Rady Ministrów podjął uchwałę nr 501 o budowie na terenie Polski rurociągu naftowego. Z chwilą zadecydowania o budowie i transporcie ropy Rządowa Komisja Lokalizacyjna, powołana zarządzeniem nr 90 Prezesa Rady Ministrów, rozpatrzyła szereg wariantów lokalizacji VI rafinerii wzdłuż projektowanej trasy rurociągu. Jak twierdził Kazimierz Kachlik wnioskowano budowę aż w 14 miejscowościach. W niektórych z nich specjalna komisja, która objechała samochodami całą Polskę nawet nie wysiadła, gdyż nie było tam ani wody, ani połączeń transportowych, ani energii, ani możliwości zbytu²². Brano pod uwagę takie miejscowości jak: Małkinia, Łuków, Siedlce, Węgrów, Wyszaków, Kędzierzyn, Wyszogród, Płock oraz Lubartów, Warka i Puławy²³. Wnioskowano także o lokalizację rafinerii nad morzem, licząc na import ropy statkami. Kazimierz Kachlik objechał wówczas z grupą swoich kolegów specjalistów całe Wybrzeże. W 1985 r. wspominał: Trafiliśmy na okres deszczowy. Teren, na którym znajduje się obecnie gdańska rafineria był całkowicie zalany wodą. Przelewała się ona przez szosę. To nas zmyliło. Znaleźliśmy dogodnie miejsce w Pelplinie ok. 50 km od morza, jednak sprawa lokalizacji była już jednak przesądzona²⁴.

Co przemawiało za lokalizacją VI rafinerii w rejonie Płocka?

Jakub Chojnacki wymienił 12 czynników technicznych, ekonomicznych i społecznych uzasadniających lokalizację Mazowieckich Zakładów Rafineryjnych i Petrochemicznych:

- położenie Płocka nad Wisłą (przemysł chemiczny wymaga ogromnych ilości wody),
- odprowadzenie ścieków przemysłowych do dużego zbiornika z przepływem wody,
- położenie na trasie rurociągu naftowego „Przyjaźń”,
- korzystne położenie geograficzne (prawie centralne w kraju),
- dążenie do likwidacji zacofania gospodarczego i kulturalnego Mazowsza,
- gospodarcze wykorzystanie arterii wodnej – Wisły,
- istnienie nadwyżek i rezerw siły roboczej (faktyczna nadwyżka na terenie powiatu płockiego – 5000 osób),
- konfiguracja terenu, słabe, piaszczyste gleby i łatwość wywłaszczenia,

- zaplecze urbanistyczne i kulturalne oraz stosunkowo niski koszt osiedlenia jednego mieszkańca,
- dążenie do zahamowania dysproporcji między nadmiernym wzrostem miast największych i rozwojem miast małych,
- dążenie do stworzenia nowego przestrzennego rozmieszczenia przemysłu w Polsce,
- właściwa róża wiatrów (ten czynnik pojawił się po zmianie decyzji KERM z 5 I 1959 r.
- około 80% wiatrów stanowiły wiatry północno-zachodnie, a więc mieszkańcy Płocka w stosunkowo niewielkim stopniu mieli odczuwać negatywne skutki zanieczyszczenia środowiska przez kombinat)²⁵.

Na posiedzeniu 14 października 1958 roku lokalizację rafinerii w Płocku uznano za najwłaściwszą.

Na tej podstawie 5 stycznia 1959 roku Komitet Ekonomiczny Rady Ministrów Uchwałą nr 2/59 ustalił lokalizację ogólną zakładu przeróbki ropy naftowej w miejscowości Płock – Radziwie²⁶.

Płocczanie, ale myślę, że nie tylko oni, zostali skoczeni krótką wzmianką po obradach Komitetu Ekonomicznego Rady Ministrów jaka ukazała się 6 stycznia 1959 r. w partyjnym dzienniku: „Uchwalona została lokalizacja budowy zakładów przeróbki ropy naftowej w Płocku – Radziwiu, woj. warszawskie”²⁷.

Ludność Płocka według danych Prezydium Miejskiej Rady Narodowej na dzień 1 stycznia 1959 roku liczyła 41.644 mieszkańców²⁸.

UCHWAŁA NR 2/59

KOMITETU EKONOMICZNEGO RADY MINISTRÓW

z dnia 5 stycznia 1959 roku

w sprawie lokalizacji zakładu przeróbki ropy naftowej

W celu właściwego rozmieszczenia sił wytwórczych w kraju, po rozpatrzeniu wniosku Komisji Lokalizacyjnej powołanej zarządzeniem nr 90 Prezesa Rady Ministrów uchwała się, co następuje:

§ 1

Ustala się lokalizację ogólną zakładu przeróbki ropy naftowej przewidzianego do budowy w Planie 5-letnim (z terminem realizacji w latach 1959–1965), w m. Płock – Radziwie, województwo warszawskie.

§ 2

Zobowiązuje się Ministra Przemysłu Chemicznego do:

1) uwzględnienia przy projektowaniu zagadnienia ścieków rafineryjnych takich rozwiązań ich oczyszczania i odprowadzania do Wisły, ażeby nie spowodowano wyniszczenia istniejącej flory i fauny rzecznej.

2) ograniczenia wyrębu lasów na terenie budowy rafinerii do maksymalnych granic 260 ha z tym, że należy dążyć do zmniejszenia tego areal do niezbędnego minimum.

§ 3

Wykonanie uchwały porucza się Ministrowi Przemysłu Chemicznego.

§ 4

Uchwała wchodzi w życie z dniem powzięcia.

PREZES RADY MINISTRÓW

(-) Józef Cyrankiewicz –

Bez wątplenia niewiele o budowie przyszłego kombinatu rafineryjno-petrochemicznego wiedzieli władze Płocka. Dlatego na posiedzeniu Prezydium MRN 22 stycznia 1959 roku, któremu przewodniczył Józef Chlebicki przełożono pierwszy zaplanowany punkt, by wysłuchać (nie było tego w porządku obrad) „Przedstawiciela Rafinerii Nafty” (niestety nie odnotowano jego imienia i nazwiska). W protokole możemy przeczytać: „Przedstawiciel Rafinerii Nafty z Krakowa poinformował Prezydium o zaplanowanym przebiegu robót i organizacji pracy. Według dotychczasowych danych gdzieś w połowie roku będziemy chcieli – stwierdził przedstawiciel z Krakowa – zorganizować biuro. Będzie trzeba ściągnąć do Płocka fachowców co do których będą trudności, a przede wszystkim mieszkaniowe. W związku z powyższym należałoby zabezpieczyć od lutego br. mieszkanie dla inżyniera, który gdzieś w miesiącu lutym rozpocząłby pracę w Płocku. Niezależnie od tego chcielibyśmy kupić jakiś blok mieszkalny i tak jak jesteśmy poinformowani przez Miejską Komisję Planowania Gospodarczego w Płocku, blok taki jest w budowie przy ul. Jachowicza 42. W sprawach tych wypowiedali się wszyscy członkowie Prezydium [poza wspomnianym Józefem Chlebickim, także jego zastępca Adam Goszczycki, Stanisław Flaczyński – sekretarz Prezydium i członkowie Józef Rytter i Franciszek Dorobek – dopisek W.K.], w wyniku czego podjęto decyzję treści następującej: Prezydium Miejskiej Rady Narodowej postanawia wystąpić do Prezydium WRN Wydział GKM w sprawie przekazania domu mieszkalnego (obecnie w budowie) odpłatnie na rzecz przedsiębiorstwa Rafinerii Nafty w Krakowie budowa w Płocku. Wykonanie tego poleca się Wydziałowi GKM w Płocku”²⁹.

Sprawa lokalizacji rafinerii w Radziwiu sprawiła, że na tym samym Posiedzeniu Prezydium MRN zdecydowało: „Wobec zlokalizowania na terenie Radziwia wielkiego zakładu przemysłu kluczowego odroczone została na miesiąc czerwiec, lipiec br.”³⁰. /.../ Ze względu na powstającą rafinerię w Płocku, budowa wodociągu w Radziwiu wstrzymana”³¹ [na budowę rurociągu w Radziwiu przyznane było w budżecie 1.000.000 zł].

Sprawa budowy dużego zakładu przemysłowego w Płocku nabrała rozgłosu po 10 marca 1959 roku, kiedy to podczas obrad III Zjazdu PZPR Władysław Gomułka – I sekretarz KC PZPR powiedział: „Szczególnie ważne znaczenie dla naszej gospodarki posiadać będzie budowa wielkiej rafinerii ropy naftowej o zdolności produkcyjnej przekraczającej dwukrotnie moc przetwórczą wszystkich naszych rafinerii. Przy tak wielkim obiekcie budowanym w Płocku powstanie pierwszy w Polsce zakład petrochemiczny, który wytwarzać będzie szereg cennych produktów chemicznych stanowiących pod

stawę do produkcji mas plastycznych, włókien syntetycznych, sztucznych środków piorących itp. Ropa do tej rafinerii będzie dostarczana ze Związku Radzieckiego specjalnym rurociągiem³².

Mimo, że zapadały coraz bardziej znaczące decyzje w sprawie budowy największej inwestycji przemysłowej od czasów Nowej Huty, to jednak sprawa lokalizacji szczegółowej nadal nie była rozstrzygnięta.

Koncepcje budowy VI rafinerii w Radziwiu i następna w okolicy jeziora Soczewka pochodziły ze strony Ministerstwa Przemysłu Chemicznego, co spotykało się z gwałtownym oporem mgr. inż. Kazimierza Kachlika³³.

Analiza szczegółowa warunków terenowych wykazała bowiem szereg ujemnych stron, m.in.:

- trudność odwodnienia nisko położonego terenu, zwłaszcza z chwilą wybudowania planowanych stopni wodnych na Wiśle pod Płockiem i we Włocławku,

- nierówne ukształtowanie terenu i stosunkowo duża ilość robót ziemnych przy makroniwelacji,

- grunt torfiasty, bliżej nie zbadany pod względem wytrzymałości, co narażało na ryzyko budowy kosztownych fundamentów,

- konieczność znacznych wyrębów lasów,

- brak połączeń transportowych,

- niekorzystne położenie w stosunku do przeważających w roku wiatrów i niebezpieczeństwo zanieczyszczenia atmosfery miasta, co zagrażałoby życiu mieszkańców

- z powodu braku naturalnego spadku terenu istniała konieczność wielokrotnego przetaczania wszystkich ścieków przed ich odprowadzeniem do Wisły³⁴.

Tak o trudnościach w lokalizacji tak dużego zakładu przemysłowego pisał Kazimierz Kachlik: „W towarzystwie dyr. Boruckiego z Ministerstwa Chemii, dyr. Zjednoczenia Kołodzieja, inż. Limbacha objechaliśmy proponowane tereny koło Płocka, przy czym zdyskwalifikowałem lokalizację koło Soczewki z powodu braku połączeń transportowych i konieczności wycięcia kilkuset hektarów lasu, lokalizację w Radziwiu z powodu terenu torfowego i możliwości wylewów Wisły³⁵. Przemysł rafineryjny podlegał wówczas wiceministrowi przemysłu chemicznego Bronisławowi Tabanowi. Kazimierz Kachlik wspominał: „Wskazywano Radziwie, a dokładnie stare koryto Wisły, gdzie dotychczas znajdują się Łąki.

Sprawdziłem ten teren w okresie upałów. Ukląkłem na spękanej ziemi, żeby spojrzeć na mapę. Wstałem ...z mokrymi kolanami. Wziąłem pod uwagę projekt budowy dwóch zapór na Wiśle: w Wyszogrodzie i Włocławku. W tym okresie we Francji na skutek pęknięcia zapory na rzece woda zmyła z powierzchni kilka dużych zakładów. Zapora we Włocławku miała na dodatek podnieść lustro Wisły o 2,5 metra. Mapa warstwicowa również wskazywała na teren depresyjny, bagienny. /.../ Lokalizacja w Radziwiu była ze wszech miar nieodpowiednia. Zaproszono więc specjalistów radzieckich. Rosjanie po obejrzeniu map warstwicowych potwierdzili moją diagnozę. Jednak dyrektor zjednoczenia /.../ nadal obstawał przy swoim. Pojechaliśmy więc na upatrzone miejsce. Rosjanie nie zmienili zdania. Ja również. Ciekawe, co by zostało z tej rafinerii, gdyby ją zlokalizowano w Radziwiu. Strach pomyśleć³⁶. Na pytanie dziennikarza, czy zwracano już wtedy uwagę na „różę wiatrów” Kazimierz Kachlik odpowiedział; „Oczywiście. Niech pan sobie wyobrazi te komin w Radziwiu i południowy wiatr. Tumskie Wzgórze tonęłoby wtedy w dymie i smrodzie. Teraz jednak sporo przenosi. Przy lokalizacji Radziwiu wyloty kominów byłyby na wysokości zamku książąt mazowieckich. W Płocku nie byłoby życia. A chciano – niech pan sobie wyobrazi – wywozić radziwskie torfowisko i cały teren zapęłnić ńtem, żeby nadawało się pod budowę rafinerii³⁷.

W tej sytuacji Kolegium Ministerstwa Przemysłu Chemicznego zaleciło porównanie lokalizacji w Radziwiu z inną możliwością lokalizacji w rejonie Płocka (brano pod uwagę m.in. tereny Białej Nowej na wysokim, prawym brzegu Wisły. Postanowiono zwrócić się o rozstrzygnięcie sporu do specjalistów.

24 marca 1959 roku eksperci polscy i radzieccy na wspólnym posiedzeniu potwierdzili wszystkie zastrzeżenia, zdyskwalifikowali pierwotną lokalizację i podjęli decyzję o usytuowaniu zakładów w Białej Nowej³⁸. W tej sytuacji Zjednoczenie Przemysłu Rafinerii Nafty i naczelny inwestor wystąpili o wydanie lokalizacji szczegółowej.

Nowe decyzje wzbudzały nadal szereg pytań ze strony władz miasta. Na posiedzeniu Prezydium MRN w Płocku w dniu 23 maja 1959 roku jego członkowie pytali: czy Wydział Przemysłu MRN przewiduje nowe zakłady w związku z uruchomieniem Rafinerii?; jakie kierunki produkcji będzie prowadził nowy zakład chemiczny który zostanie uruchomiony?; czy odpady będzie można wykorzystać? (najprawdopodobniej chodziło o ich wykorzystanie w PZPT przy ul. Wieczorka 35a). Miejska Komisja Planowania Gospodarczego opracowała nawet "elaborat do Przedstawicieli Kombinat w sprawach zagospodarowania terenu, na podstawie którego zostanie rozpracowany program rozwoju miasta³⁹.

Mgr inż. Kazimierz Kachlik – Generalny Projektant MZRiP

18 września 1959 roku Wydział Architektury i Budownictwa Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Warszawie wydał zgodę na lokalizację bazy budowlanej dla Zakładów.

Po zdyskwalifikowaniu pierwotnej lokalizacji (czemu notabene cały czas sprzeciwiał się główny technolog Biura Projektów Przemysłu Naftowego w Krakowie – mgr inż. Kazimierz Kachlik) Zarządzeniem Ministerstwa Przemysłu Chemicznego nr 167 z 23 listopada 1959 roku zatwierdzono nową lokalizację Zakładów w Białej Nowej⁴⁰. Po tych wydarzeniach Biuro Projektów Przemysłu Rafineryjnego w Krakowie otrzymało kierowniczą rolę w projektowaniu nowego zakładu, a mgr inż. Kazimierz Kachlik został generalnym projektantem kombinatu w Płocku.

Do wykonania Uchwały Komitetu Ekonomicznego Rady Ministrów powołano Zarządzeniem nr 167 z 29 grudnia 1959 roku Ministra Przemysłu Chemicznego przedsiębiorstwo państwowe o nazwie „Mazowieckie Zakłady Rafineryjne i Petrochemiczne w budowie” z siedzibą w Płocku⁴¹.

Równocześnie z utworzeniem przedsiębiorstwa Minister Przemysłu Chemicznego powołał z dniem 1 grudnia 1959 roku na stanowisko dyrektora naczelnego MZRiP – inż. Pawła Nowaka⁴², a na jego zastępcę (od 1 października 1960 roku mgr inż. Jakuba Tomaszewicza⁴³.

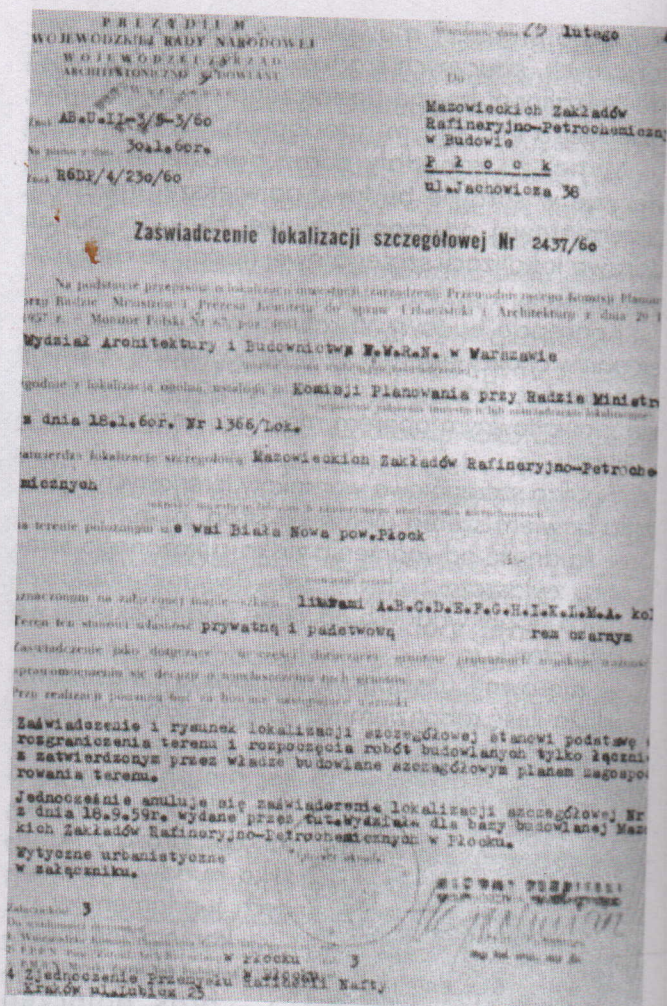
18 stycznia 1960 roku Komisja Planowania przy Radzie Ministrów wydała zaświadczenie o lokalizacji ogólnej (Nr 1366/Lok.), na podstawie której 25 lutego 1960 roku Wydział Architektury i Budownictwa Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Warszawie wydał zaświadczenie o lokalizacji szczegółowej Nr 2437/60 Mazowieckich Zakładów Rafineryjnych i Petrochemicznych położonych we wsi Biała Nowa⁴⁴.

Mgr inż. Paweł Nowak – Dyrektor Naczelny MZRiP (1 XII 1959 – 31 XII 1967)

27 stycznia 1960 roku Mazowieckie Zakłady Rafineryjne i Petrochemiczne zostały zarejestrowane w Biurze Rejestru Przedsiębiorstw Ministerstwa Finansów – uzyskując osobowość prawną i rozpoczęły swoją działalność. Od tej chwili MZRiP występowały jako inwestor bezpośredni nowo budowanych Zakładów. Inwestorem naczelnym było Zjednoczenie Przemysłu Rafinerii Nafty w Krakowie, a inwestorem centralnym Ministerstwo Przemysłu Chemicznego⁴⁵.

W tym miejscu należy przypomnieć o tym, który walnie przyczynił się do lokalizacji w Płocku MZRiP.

Był nim prawnik, prezes Towarzystwa Naukowego Płockiego – Tadeusz Gierzyński⁴⁶, który jak tylko się dowiedział, że w Polsce zamierza się budować VI rafinerię – a przypomnijmy z dużymi sukcesami przeprowadził on różnym komisjom Wojewódzkiej Rady Narodowej, a potem został posłem na Sejm II i III Kadencji, z ramienia Stronnictwa Demokratycznego – to natychmiast zaczął interweniować u władz wojewódzkich i na szczeblu centralnym, by zakłady zostały zlokalizowane w Płocku. I to się udało.

Jednym z pilnych zadań pierwszej, jeszcze nielicznej administracji Zakładów było przygotowanie terenu pod budowę – wywłaszczenia i wykupy. Już na przełomie roku 1959/1960 na zlecenie Ministerstwa Przemysłu Chemicznego sporządzono rejestry pomiarowe i pomiary gruntów, na których stanąć miał kombinat. Tylko w latach 1960-1961 trzeba było wywłaszczyć 118 gospodarstw prywatnych, na których znajdowały się m.in. 42 budynki mieszkalne i 107 budynków gospodarczych (stodoły obory)⁴⁷. Pierwsze pertraktacje z właścicielami gruntów, ustalające tryb postępowania wywłaszczeniowego, zasady rozbiórki budynków i orientacyjne sumy odszkodowań przeprowadzono 10 marca 1960 roku a 31 marca tegoż roku sporządzono pierwsze akty notarialne. Z ramienia MZRiP pracami tymi kierował mgr Marian Kawa. Grunty prywatne wywłasz-

Geodeci na przyszłym placu budowy Kombinatu

czano głównie przez wykupienie (jedynie na obszarze 80 ha przeprowadzono zamianę gruntów. Rozstawano się na ogół bez większego żalu, bowiem wypłacane odszkodowania były korzystne w porównaniu z dochodami, jakie czerpano z tej mało urodzajnej, piaszczystej ziemi⁴⁸.

Tak w wielkim skrócie przebiegała geneza budowy i lokalizacja Zakładów, które zmieniły nie tylko architektonicznie wygląd mazowieckiego grodu.

Projektowanie oraz założenia budowy MZRiP

Po prawnym usankcjonowaniu ostatecznej lokalizacji nowego zakładu rafineryjno-petrochemicznego, Uchwałą nr 134/60 Komitetu Ekonomicznego Rady Ministrów z 28 kwietnia 1960 roku⁴⁹, przyszła kolej na opracowanie ostatecznej wersji budowy Mazowieckich Zakładów Rafineryjnych i Petrochemicznych. Po wielu latach Kazimierz Kachlik wspominał: „Przed projektowaniem dużej rafinerii, jaka zrealizowano w Płocku, nie mieliśmy możliwości zetknięcia się bezpośrednio z zagadnieniami związanymi z budową tak dużych obiektów, jakie występują w tym kombinacie petrochemicznym. Pięć rafinerii ropy istniejących w Polsce dysponowało w tym czasie instalacjami destylacyjnymi o zdolnościach przerobowych rzędu 130.000 t/r. do czego dostosowane były zdolności przerobowe pozostałych instalacji przerabiające destylaty ropy. Tylko w jednej rafinerii istniała destylacja rurowo-wieżowa o zdolności prze-

Z zabudowaniami właściciele rozstawali się na ogół bez większego żalu

robowej rzędu 230.000 t ropy rocznie, w której pozostałe oddziały produkcyjne były zupełnie przestarzałe, na poziomie technicznym odpowiadającym stanowi przemysłu rafineryjnego z okresu przedwojennego./.../ W tych warunkach traktowano projektowanie instalacji w jednej z rafinerii o zdolności przerobowej pół miliona ton rocznie, jako poligon doświadczalny, przygotowujący projektantów do wykonania projektu instalacji dla nowego, dużego zakładu rafineryjnego w Polsce⁵⁰.

Kierowniczą rolę w projektowaniu VI rafinerii otrzymało Biuro Projektów Przemysłu Rafineryjnego w Krakowie, a mgr inż. Kazimierz Kachlik został generalnym projektantem kombinatu. Początkowo Biuro otrzymało zadanie wykonania dokumentacji projektu całych Zakładów dla przerobu 4 milionów ton ropy rocznie. Pod koniec marca 1960 roku wiceminister przemysłu chemicznego Bronisław Taban polecił zwiększyć zdolność przerobową do 6 milionów ton rocznie⁵¹. Pod kierunkiem generalnego projektanta opracowano m.in. schemat technologiczny przeróbki ropy w części rafineryjnej Zakładów, plan całego kombinatu, ze szczegółową lokalizacją poszczególnych oddziałów rafineryjnych oraz wielkości poszczególnych strumieni półproduktów będących surowcem dla poszczególnych oddziałów rafineryjnych.

Równocześnie dla części petrochemicznej kombinatu zastępca generalnego projektanta ds. petrochemii mgr inż. Władysław Werbachowski opracowywał w Biurze Projektów Przemysłu Chemicznego „Prosynchem” w Gliwicach schemat technologiczny dla części petrochemicznej kombinatu w oparciu o strumienie surowców pochodzących z części rafineryjnej⁵².

Już ze wstępnych ustaleń wynikało, że projektowana inwestycja będzie największym przedsięwzięciem przemysłowym realizowanym w Polsce od czasów Nowej Huty. Budowę Zakładów na powierzchni 710 ha uznano jako szczególnie ważną dla gospodarki narodowej i przyznano jej priorytet w zakresie projektowania, dostaw, wykonawstwa i kooperacji. Kazimierz Kachlik charakteryzując wielkość Zakładów przerabiających 6 mln ton ropy rocznie pisał: „Ta zdolność przerobowa przewyższa pięciokrotnie sumaryczną zdolność przerobową po-

zostałych rafinerii w Polsce, po ich docelowej rozbudowie i modernizacji. /.../ Do celów przemysłowych zakład pobierać będzie wodę z Wisły dla pokrycia zapotrzebowania na wodę technologiczną oraz na straty wody obiegowej. Tylko część tej wody (około 40%) będzie wracała do Wisły w formie ścieków. Oczyszczalnia ścieków obejmować będzie kilkadziesiąt hektarów. Elektrociepłownia zakładowa będzie należała do największych tego typu w Europie. /.../ W okresie zimowym zakład zaopatrywać będzie osiedle mieszkaniowe w Płocku w wodę ciepłą do ogrzewania budynków. / ... Mazowieckie Zakłady Rafineryjne i Petrochemiczne zatrudnią w sumie ponad 7000 pracowników w procesach produkcyjnych, energetycznych, w warsztatach, laboratoriach i ekspedycji produktów. W liczbie tej pracownicy umysłowi stanowią około 21%, w czym inżynierowie i technicy – około 1500 osób. Przy budowie Zakładu zatrudnione będzie przez szereg lat około 5000 pracowników.

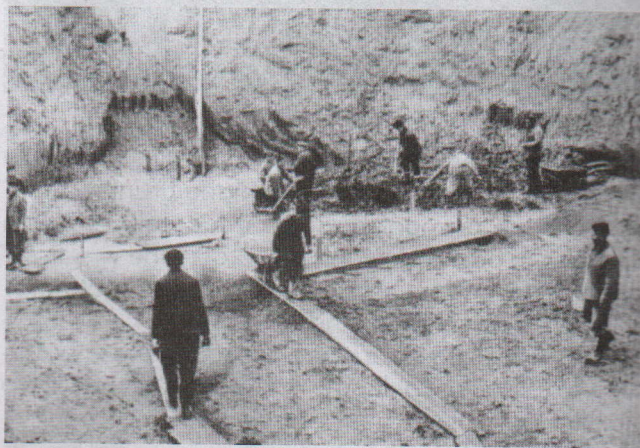
Pierwsze prace ziemne na placu budowy MZRiP

Długość bocznic kolejowej obsługującej przywóz surowców i materiałów pomocniczych oraz ekspedycję gotowych produktów, wyniesie 64 km, a drogi wewnątrz zakładu będą miały długość 50 km. Nivielacja terenu obejmie przesunięcie 1,5 m³ ziemi⁵³.

7 maja 1960 roku Komisja Planowania przy Radzie Ministrów zatwierdziła założenia budowy Mazowieckich Zakładów Rafineryjnych i Petrochemicznych. Należy podkreślić, że pracami nad koncepcją budowy kierował początkowo (od 1958 roku) Zarząd Przemysłu Rafinerii Nafty w Krakowie, następnie Zespół ds. Naftowych w Ministerstwie Przemysłu Chemicznego, a w końcu Wydział Budowy Zakładów Rafineryjnych i Petrochemicznych, kierowany przez dr. inż. Ludwika Kossowicza, który w ścisłym kontakcie z Biurem Projektów, prowadził działalność inwestycyjną i przygotowywał realizację budowy. Równocześnie z opracowywaniem założeń budowy kombinatu trwały prace nad projektem wstępnym MZRiP. Termin wykonania generalnego projektu wstępnego przez Biuro Projektów Przemysłu Rafineryjnego w Krakowie dla MZRiP w budowie, wyznaczony na 30 czerwca 1960 roku został dotrzymany. Projekt został przewieziony trzema ciężarówkami z Krakowa do Warszawy i przyjęty bez zmian przez

Komisję Planowania i Ministerstwo Przemysłu Chemicznego z podkreśleniem, że w okresie powojennym żaden projekt nie został w takim zakresie opracowany przez polskich projektantów bez pomocy zagranicznych biur projektowych⁵⁴.

26 lipca 1960 roku nastąpiło oficjalne wejście generalnego wykonawcy PBP „Petrobudowy” na teren budowy Zakładów⁵⁵.

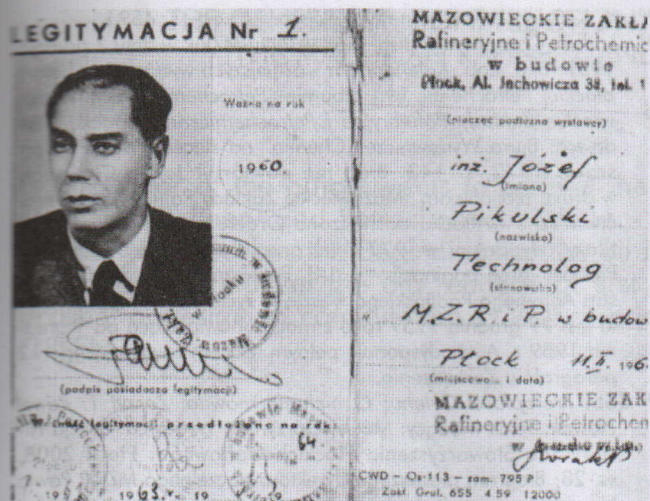
Budowa wymagająca prowadzenia głębokich prac ziemnych

Ze względu na szczególne znaczenie tej inwestycji dla kraju oraz wielki zakres opracowania – Prezes Rady Ministrów, powołał Zarządzeniem nr 133 z 2 sierpnia 1960 roku specjalną Rządową Komisję Oceny Projektu Wstępnego MZRiP, której pracami kierował Kazimierz Secomski – zastępca Przewodniczącego Komisji Planowania przy Radzie Ministrów. Celem przygotowania materiałów dla tej Komisji – minister przemysłu chemicznego powołał w sierpniu 1960 roku zespół koordynacyjny oraz branżowe zespoły rzeczoznawców dla oceny projektów.

Na podstawie prac Zespołów i Komisji Rządowej – 8 grudnia 1960 roku Komitet Ekonomiczny Rady Ministrów podjął Uchwałę nr 419/60, w której zatwierdził generalny projekt wstępny budowy Mazowieckich Zakładów Rafineryjnych i Petrochemicznych w Płocku. Przewidywał on docelową zdolność przerobową – 6 mln ton na rok, z możliwością rozbudowy Zakładów do zdolności przerobowej 10–12 mln ton ropy na rok (aby umożliwić rozwój Zakładów

Budynek portierni i Bramy nr 1 w budowie

zatwierdzono również utworzenie pewnej rezerwy zajmowanego pod budowę obszaru)⁵⁶.

Budowa Zakładów miała być prowadzona w dwu etapach – pierwszy o zdolności przerobowej 2 mln ton ropy na rok i drugi o dalszej zdolności przerobowej 4 mln ton ropy na rok.

Po raz pierwszy sprawy płockiego kombinatu stały na porządku dziennym prac Sejmu i komisji sejmowych w okresie II kadencji, kiedy Sejm przystąpił do realizacji uchwał III Zjazdu Partii i do podjęcia uchwały o 5-letnim Planie Rozwoju Gospodarki Narodowej na lata 1961–1965. 10 lutego 1961 roku na 54 posiedzeniu Sejmu II kadencji sprawozdawca projektu uchwały poseł Oskar Lange mówił o nowych okręgach przemysłowych m.in. o Płocku, a podstawą jednego z tych okręgów miała stać się rafineria jako źródło paliw płynnych oraz produktów porafineryjnych, będących surowcem dla produkcji chemicznej⁵⁷. W dyskusji nad projektem planu 5-letniego dotyczącego płockiej inwestycji przemawiali ponadto posłowie: Zenon Kliszko – wicepremier, Jan Karol Wende, Bronisław Jakubiak, Stanisław Opałko. Sejm II kadencji uchwałą z dnia 16 lutego 1961 r. położył formalne fundamenty pod Mazowieckie Zakłady Rafineryjne i Petrochemiczne, ustalając jako jedno z głównych zadań 5-letniego Planu Rozwoju Gospodarczego na lata 1961–1965 zakończenie budowy I etapu rafinerii ropy naftowej w Płocku

i rozpoczęcie przerobu ropy naftowej w 1964 r. w początkowej skali 2 mln ton ropy rocznie⁵⁸.

Zastosowanie nowoczesnych procesów rafineryjnych (niektórych dotychczas nieznanych w kraju jak np. reforming, krawing katalityczny, komorowe kokosowanie, zapewnić miało otrzymanie z ropy dostarczanej rurociągiem „Przyjaźń” wysokiej jakości benzyn, olejów napędowych, olejów opałowych, olejów smarowych, gazu płynnego, aromatów, asfaltów drogowych i przemysłowych oraz innych produktów. Założono, że równocześnie gazy rafineryjne i część benzyn stanowić będą cenny surowiec dla wielu instalacji w części petrochemicznej kombinatu.

Przypisy

* Fotografie zamieszczone w artykule pochodzą ze zbiorów Archiwum Fotograficznego MZRI P

1. K. Kachlik, Rafinerie w Polsce, [w:] *Historia polskiego przemysłu naftowego*. Praca zbiorowa pod redakcją Ryszarda Wolłowicza. Wydawca: Muzeum Regionalne PTTK im. Adama Fastnachta w Brzozowie, Brzozów-Kraków 1994, T. 1, s. 418.
2. T. Ślawnicki, *Początki i rozwój kopalnictwa naftowego na Podkarpaciu w historycznym zarysie*. Wydawca: Stowarzyszenie Miłośników Skotyszyna i Okolicy w Skotyszynie, Biecz 1997, s. 6.
3. T. Pabis, *Szlakiem jasielskich naftowców*, Wydawca: Tadeusz Pabis, [Libusz] 1998, s. 13.
4. Zob. A. Laskowski, *Jasło w dobie autonomii galicyjskiej. Miasto i jego przestrzeń*. Wydawca: Towarzystwo Naukowe Societas

Vistulana, Kraków 2007, s. 56.

5. Tamże, s. 57.
6. T. Pabis, *Szlakiem jasielskich naftowców...* dz.cyt., s. 17.
7. A. Puchowicz, *150 lat przemysłu naftowego, czyli jak się zmienił świat*, [w:] *150 lat rozwoju przemysłu rafineryjnego – od Ignacego Łukaszewicza do Polskiego Koncernu Naftowego ORLEN Spółka Akcyjna, Płock, 12–13 czerwca 2003: X Jubileuszowe Seminarium*, Wydawca: PKN ORLEN SA, Płock 2003, s. 9–10.
8. T. Pabis, *Szlakiem jasielskich naftowców...* dz.cyt., s. 32.
9. K. Kachlik, *Rafinerie ropy naftowej w Polsce*, [w:] *Historia polskiego przemysłu naftowego...* t. 1, s. 408.
10. B. Bartoszewicz, *Przemysł naftowy*, [w:] *Dziesięciolecie Polski Odrodzonej. Księga Pamiątkowa (1918–1928)*. Wydawnictwo: „Ilustrowanego Kuriera Codziennego”, „Światowida”, „Na Sz-

- rokiem Świecie". Kraków-Warszawa 1928, s. 1032.
- ¹¹ S. Luszawski, *Nawierzchnie bitumiczne*. Wydawca: Wydawnictwa Komunikacji i Łączności, Warszawa 1968, s. 16.
- ¹² Rafineria Nafty „Jedlicze” Spółka Akcyjna, [w:] T. Ginalska, *Podkarpacie pachnie naftą*. Krosno 1999, s. 216.
- ¹³ *Zawał to także sukces*. Rozmowa „Petro-Echo” z mgr. inż. Kazimierzem Kachlikiem, „Petro-Echo” 1985, nr 38 z 25 IX-3 X, s. 1.
- ¹⁴ W. Skalmowski, *Społwa i lepiszcza. Technologia produkcji i zastosowania w budownictwie*. Wydawca: Wydawnictwo „Arkady”, Warszawa 1958, s. 174.
- ¹⁵ Tamże.
- ¹⁶ W. Koński, *Płocka Petrochemia 1960-1985*. Wydawca: Mazowieckie Zakłady Rafinerijne i Petrochemiczne. Płock 1986, s. 22.
- ¹⁷ Zob. *Głos mają ludzie chemii*, „Trybuna Ludu” 1958, nr 340 z 6 XII, s. 5.
- ¹⁸ K. Kachlik, *Projektowanie Mazowieckich Zakładów Rafinerijnych i Petrochemicznych w Płocku*, „Technika Poszukiwań Geologicznych, Geosynoptyka i Geotermia” 1993, nr 3, s. 79; Tenże, *Rafinerie nafty w Polsce...* t. 1, s. 458-459.
- ¹⁹ W. Koński, *Płocka Petrochemia 1960-1985...* dz. cyt., s. 22.
- ²⁰ Tamże, s. 23.
- ²¹ K. Kachlik, *Rafinerie nafty w Polsce...* dz. cyt., s. 459.
- ²² K. Kachlik, *Projektowanie Mazowieckich Zakładów Rafinerijnych i Petrochemicznych w Płocku...* s. 79.
- ²³ W. Koński, *Płocka Petrochemia 1960-1985...* dz. cyt., s. 23.
- ²⁴ *Zawał to także sukces...* s. 3.
- ²⁵ J. Chojnacki, *Petrochemia a rozwój Płocka*. Wydawca: Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Warszawa 1976, s. 37-41.
- ²⁶ Po raz pierwszy ten dokument przedstawił szerzej czytelnikom Wiesław Koński w monografii *Płocka Petrochemia 1960-1985*, Wydawca: Mazowieckie Zakłady Rafinerijne i Petrochemiczne. Płock 1986, s. 22. Praca uzyskała nagrodę redakcji tygodnika „Polityka” w konkursie otwartym pod hasłem „Historia zakładu przemysłowego – wielkiego przedsięwzięcia inżynierskiego” zorganizowanym w 1985 roku przez Polskie Towarzystwo Historii Techniki, Naczelną Organizację Techniczną, Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego i redakcję „Polityki”. Natomiast pierwsza publikacja (tegoż autora) tej historycznej decyzji miała miejsce w druku bibliofilskim „100-milionowa tona ropy naftowej w Mazowieckich Zakładach Rafinerijnych i Petrochemicznych w Płocku”. Wydawca: Towarzystwo Naukowe Płockie – druk bibliofilski, Płock 1978, s. 3.
- ²⁷ *Uchwały Komitetu Ekonomicznego Rady Ministrów*, „Trybuna Ludu” 1959, nr 6 z 6 I, s. 1.
- ²⁸ Archiwum Państwowe w Płocku, Zespół Prezydium Miejskiej Rady Narodowej Płocku, sygn. 53, Protokół Nr XXIII/59 z 29 V 1959 r., k. 249.
- ²⁹ Archiwum Państwowe w Płocku, Zespół Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Płocku, sygn. 53, Protokół Nr V/59 z 22 I, k. 56-56v.
- ³⁰ Tamże, k. 56v.
- ³¹ Tamże, k. 67.
- ³² *Referat sprawozdawczy Komitetu Centralnego wygłoszony 10 bm. na III Zjeździe PZPR przez I sekretarza KC Władysława Gomułkę*, „Życie Warszawy” 1959, nr 60 z 11 III, s. 6.
- ³³ O życiorysie i dokonaniach mgr. inż. Kazimierza Kachlika – tego wybitnego współtwórcy polskiego przemysłu rafinerijnego i petrochemicznego możemy dowiedzieć się z nekrologu jaki opublikowała na łamach „Petro-Echo” jego córka Barbara Kachlik-Olasińska, zob. nr 6 z 12 II 1998, s. 2 oraz strony internetowej: www.jaslanie.gal.pl/k.
- ³⁴ W. Koński, *Płocka Petrochemia 1960-1985...* dz. cyt., s. 24.
- ³⁵ K. Kachlik, *Projektowanie Mazowieckich Zakładów Rafinerijnych i Petrochemicznych...* s. 78-80.
- ³⁶ *Zawał to także sukces...* s. 3.
- ³⁷ Tamże.
- ³⁸ W. Koński, *Płocka Petrochemia 1960-1985...* dz. cyt., s. 24.
- ³⁹ Archiwum Państwowe w Płocku, Zespół Prezydium Miejskiej Rady Narodowej, sygn. 53, Protokół Nr XXII z 23 V 1959 r, k. 210.
- ⁴⁰ K. Kachlik, *Rafinerie nafty w Polsce...* dz. cyt., s. 459.
- ⁴¹ Ludwik Charpkowski pisał o powołaniu MZRIp w dniu 3 grudnia 1959 roku. Zob. *Kalendarium ważniejszych wydarzeń w historii Płockiej Petrochemii*, [w:] albumie: *Petrochemia Płock. Mazowieckie Zakłady Rafinerijne i Petrochemiczne w Płocku*. Wydawca: Biuro Wydawnicze „Chemia” na zlecenie MZRIp. Warszawa 1972, s. 143. Błąd ten powtórzył Jakub Chojnacki w druku bibliofilskim „Mazowieckie Zakłady Rafinerijne i Petrochemiczne w Płocku odznaczone Orderem Sztandaru Pracy I Klasy” wydanym w 1977 roku przez Towarzystwo Naukowe Płockie, [brak paginacji – s. 14]. Faktycznie Zarządzenie Ministra Antoniego Radlińskiego weszło w życie z dniem podpisania to jest 29 grudnia 1959 roku z mocą obowiązującą od 1 grudnia 1959 r. Autor dysponuje pełnym tekstem zawierającego 12 paragrafów Zarządzenia.
- ⁴² Zob. *Protopłaści Orlenu: O nich się mówiło. Zeszyt 1: Paweł Nowak*. Tekst wiodący: Maciej Górzyński, Wydawca: Sekcja Historyczna Stowarzyszenia Płockich Naftowców. Płock 2008, ss. 28; Biogram pierwszego dyrektora naczelnego MZRIp Pawła Nowaka zamieścił Andrzej Zimowski w pracy *Przemysł chemiczny na ziemiach polskich w latach 1918-1980 (ze szczególnym uwzględnieniem lat 1945-1980)*. Seria: *Karty z historii polskiego przemysłu chemicznego*. Wydawca: Stowarzyszenie Inżynierów i Techników Przemysłu Chemicznego, Warszawa 1995, t. 2, s. 148.
- ⁴³ Zob. *Protopłaści Orlenu. O nich się mówiło. Zeszyt 2. Jakub Tomaszewicz*. Tekst wiodący: Maciej Górzyński, Wydawca: Sekcja Historyczna Stowarzyszenia Polskich Naftowców. Płock 2008, ss. 18 [brak paginacji].
- ⁴⁴ Fotokopie tego dokumentu opublikował autor w pracy *Płocka Petrochemia 1960-1985...* dz. cyt., s. 22.
- ⁴⁵ Fotokopia tego dokumentu, tamże, s. 24-25.
- ⁴⁶ M.M. Grzybowski, *Tadeusz Gierzyński (1905-1968)*, [w:] *Poczet Prezesów odrodzonego Towarzystwa Naukowego Płockiego*. Płock 2007, s. 27-29; A.J. Papierowski, J. Stefański, *Płoczczenie znani i nieznan. Słownik biograficzny*. Wydawca: Książnica Płocka. Płock 2002, s. 173; K. Askanas, *Heroizm pracy (w dziesiątą rocznicę zgonu Tadeusza Gierzyńskiego)*, „Notatki Płockie” 1978, nr 2, s. 48-50; M. Sobociński, *Pamięci Tadeusza Gierzyńskiego*, „Notatki Płockie” 1968, nr 4, s. 45-46; *Wspomnienie pośmiertne poświęcone pamięci prezesa Towarzystwa Naukowego Płockiego mgr. Tadeusza Gierzyńskiego*, „Notatki Płockie” 1968, nr 3, s. 3-5; K. Askanas, *Tadeusz Gierzyński (1905-1968)*, „Rocznik Mazowiecki” 1970, t. 3, s. 351-358.
- ⁴⁷ W.S., *Pionierzy wielkiej budowy – wspomina Marian Kawa*, „Tygodnik Płocki” 1979, nr 30 z 29 VII, s. 8.
- ⁴⁸ W. Koński, *Pierwsi pracownicy. Kartki z historii (4)*, „Tygodnik Płocki” 1980, nr 3 z 20 I, s. 8.
- ⁴⁹ Cz. Dolasiński, H. Szeliga, *Wczoraj, dziś, jutro Mazowieckich Zakładów Rafinerijnych i Petrochemicznych w Płocku*, „Przemysł Chemiczny” 1985, nr 5, s. 230.
- ⁵⁰ K. Kachlik, *Wspomnienia nafiara*, „Wiadomości Naftowe” 1974, nr 7-8, s. 186.
- ⁵¹ K. Kachlik, *Projektowanie Mazowieckich Zakładów Rafinerijnych i Petrochemicznych w Płocku...* s. 81; Tenże, *Rafinerie nafty w Polsce...* dz. cyt., s. 460.
- ⁵² K. Kachlik, *Rafinerie nafty w Polsce...* dz. cyt., s. 460.
- ⁵³ K. Kachlik, *Mazowieckie Zakłady Rafinerijne i Petrochemiczne w Płocku*, „Przemysł Chemiczny” 1960, nr 10, s. 597-598.
- ⁵⁴ K. Kachlik, *Dole i niedole projektanta*, „Przegląd Techniczny” 1988, nr 6 z 7 II, s. 8.
- ⁵⁵ [b.a.], *Coraz bliżej, coraz trudniej*, „Petro-Echo” 1963, nr 1, s. 1.
- ⁵⁶ W. Koński, *Płocka Petrochemia 1960-1985...* dz. cyt., s. 27.
- ⁵⁷ T. Gierzyński, *Sejm a sprawy płockie*, [w:] *Płockie spotkania z chemią*. Wydawca: Prezydium MRN. Płock 1965, s. 25.
- ⁵⁸ Tamże, s. 26.

THE GENESIS OF CONSTRUCTION, LOCATION AND DESIGN OF 6TH RAFINERY (THE MAZOVIAN RAFINERY AND PETROCHEMICAL WORKS) IN PLOCK

Summary

The author of the article wants to present the genesis of construction, location and design of the Mazovian Refinery and Petrochemical Works - the biggest refinery and petrochemical complex in Poland. He describes the beginnings of the oil industry, the years after the Works War II and inside story of localization of the 6th refinery (at first on the bank of the Vistula River). He also gives an account of designers' commitment as well as principles of construction of the complex - currently PKN ORLEN.

BRANKA W KAMASZE. UKRYTA FORMA REPRESJI DZIAŁACZY „SOLIDARNOŚCI” REGIONU PŁOCKIEGO NA PRZYKŁADZIE ZYGMUNTA GIERULI I KAZIMIERZA CIEŚLIKA

Abstrakt

Ukrytą formą internowania dla obywateli „niepewnych politycznie” były „specjalne ćwiczenia wojskowe”. Od listopada 1982r. działacze „Solidarności” powoływani byli na trzymiesięczne ćwiczenia rezerwy.

Słowa kluczowe: Solidarność, działacze, represje, wojsko, obóz, Region Płocki

Oficerowie sztabu Wojska Polskiego oraz Ministerstwa Spraw Wewnętrznych Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej ponoszą odpowiedzialność za jedną z bardziej skrywanych, niechlubnych kart stanu wojennego – zsyłania opozycjonistów do Wojskowych Obozów Specjalnych.

W Polsce mundur wojskowy cieszył się zawsze poważaniem i szacunkiem. Jednak władze komunistyczne wykorzystywały wojsko do walki z ludźmi, którzy walczyli o wolność i niepodległość, powołując tysiące działaczy opozycyjnych struktur „Solidarności” do odbycia ćwiczeń wojskowych.

Po ogłoszeniu 13 grudnia 1981 roku stanu wojennego, więzienia zostały przepełnione czołowymi ludźmi opozycji demokratycznej. Ta polityka polskiego rządu spowodowała, że prezydent R. Reagan ogłosił sankcje ekonomiczne wobec PRL-u za przesładowania polityczne. Postawa amerykańskiego prezydenta znalazła uznanie wśród państw na zachodzie Europy, więc już w połowie 1982 roku polskie władze zaczęły powoli odstępować od polityki bezpośrednich represji, dążąc do przekonania opinii światowej, że sytuacja społeczno-polityczna w Polsce powoli się normalizuje.

Jednak 8 października Sejm PRL uchwalił nową ustawę o związkach zawodowych, która przekreślała szanse na reaktywację „Solidarności”. W odpowiedzi na to 9 października 1982 roku podziemne władze związkowe wezwały działaczy do zorganizowania 10 listopada strajku generalnego. To miała być równocześnie druga rocznica zarejestrowania „Solidarności” w 1980 roku. W dniach 11–13 października już zaczęły się pierwsze zamieszki w kraju. Trzeba było coś z tym zrobić, tym bardziej, że władze szykowały się do zniesienia stanu wojennego. Wymyślono więc

unieszkodliwienie działaczy „Solidarności” poprzez masowe wcielenie ich do wojska¹.

Władze polityczne, wykorzystując obowiązujące przepisy o powszechnym obowiązku służby wojskowej, zastosowały nową formę izolacji ludzi z kierownictwa związkowego od ich środowisk, ograniczając tym samym zasięg przewidywanych protestów i demonstracji.

To nie był ani przypadek ani honorowa służba Ojczyźnie

Zgodnie z polskim prawem powołanie działaczy opozycji na ćwiczenia rezerwy nie było przestępstwem. *Jednak za przekroczenie uprawnień można uznać to, że osoby te powołano do wojska na wniosek Służby Bezpieczeństwa. W tym przypadku nie chodziło o obronność kraju, tylko o izolowanie pewnej grupy ludzi, niewygodnych dla władzy* – mówił w tvp.info prokurator Mieczysław Góra z bydgoskiej delegatury Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, który od wielu miesięcy prowadził śledztwo w sprawie wojskowych obozów specjalnych². Potwierdzeniem tezy prokuratora Góry jest pismo znajdujące się w aktach Instytutu Pamięci Narodowej 0236/263, w tomie 1 o nr 59 opatrzone klauzulami „PILNE” i „TAJNE SPECJALNEGO ZNACZENIA” datowane 21 października 1982 roku. Dyrektor Departamentu V MSW pułkownik Józef Sasin wystosował do zastępców komendantów wojewódzkich Milicji Obywatelskiej do spraw Służby Bezpieczeństwa nakazujące „do 23 października 1982 roku wytypować osoby rekrutujące się głównie z dużych zakładów pracy podejrzanych o inspirowanie i organizowanie strajków i zajęć ulicznych, kolportaż, łącznikowanie, a nie na-

dających się z braku dowodów do internowania lub zatrzymania”³.

Zgodnie z tą dyrektywą Departament III Ministerstwa Spraw Wewnętrznych sporządził wykaz osób wytypowanych do odbycia zasadniczej służby wojskowej lub ćwiczeń wojskowych. „Jednym z punktów tzw. rekrutacji – opracowanej przez generała dr A. Jasińskiego – była instrukcja podstawowego kryterium przydziału – działalność w podziemnych strukturach Związku, a typowaniem objęto duże zakłady pracy w następujących województwach: Warszawa, Gdańsk, Elbląg, Szczecin, Wrocław, Kraków, Rzeszów, Legnica, Gorzów Wielkopolski, Poznań, Łódź, Katowice, Stalowa Wola, Tarnów, Częstochowa, Białystok, Toruń, Płock, Lublin, Bydgoszcz, Zielona, Góra Włocławek, Słupsk, Konin, Olsztyn, Koszalin, Kołobrzeg”⁴.

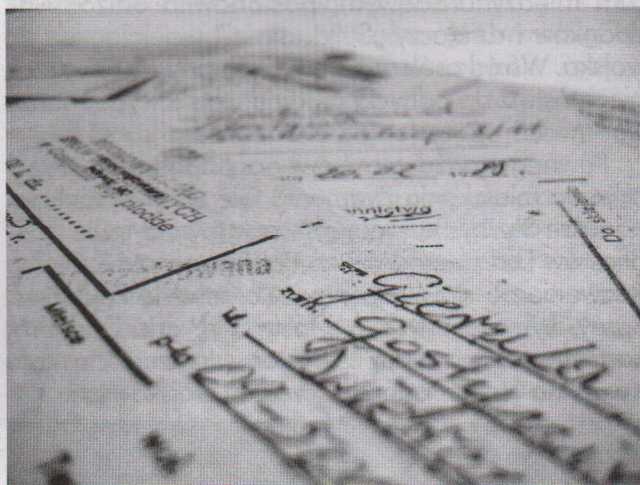
Tak więc wykazy sporządzone przez lokalnych funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa trafiły do kilkudziesięciu Wojskowych Komend Uzuppełnień. Od listopada 1982 r. działacze „Solidarności” powoływani byli na trzymiesięczne ćwiczenia rezerwy i umieszczani w specjalnych obozach wojskowych. Zlokalizowano je w różnych regionach kraju, a do szczególnie znanych należy zaliczyć obozy w Chełmnie, Czerwonym Borze, Rawiczu, Trzebiatowie, Unieściu, Bodowie, Czarnem i Wędrzynie. W skali kraju pobór objął ok. 1500–1600 „ekstremistów”. Z byłego województwa płockiego wytypowano działaczy głównie z Płocka, Kutna i Gostynina. Wśród kilkunastu nazwisk działaczy solidarnościowych z regionu płockiego na liście przygotowanej przez funkcjonariuszy SB znaleźli się Zygmunt Gierula z Gostynina i Kazimierz Cieślík z Płocka.

Na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego

Urodzony w Kutnie, wówczas 34-letni Zygmunt Gierula, z zawodu technik ekonomista, ojciec 10-letniej córki i 7-letniego syna, był kierownikiem zaopatrzenia w gostynińskim Oddziale Budowlano-Montażowym Zakładu Inwestycji i Budownictwa. Z rodzinnego domu o kresowych korzeniach spod Stanisławowa wyniósł tradycję walki o wolność i niepodległość, podobnie jak ojciec i matka, którzy walczyli w szeregach Armii Krajowej. Jako zaopatrzeniowiec często jeździł po całym kraju, miał kontakty z wieloma ludźmi, a z żoną Barbarą – polonistką z wykształcenia – czytali i rozpowszechniali wśród znajomych wiele zakazanych cenzurą książek „drugiego obiegu”. Już od 1980 roku Zygmunt Gierula został aktywnym działaczem NSZZ „Solidarność”, założył nowy związek w OBM w Gostyninie, gdzie został wybrany Przewodniczącym Komisji Zakładowej i z tego tytułu zasiadał w Prezydium Zarządu NSZZ „Solidarność” Regionu Ziemi Kutnowskiej w Kutnie, a po powołaniu Zarządu Oddziału w Gostyninie został jego człon-

kiem. Pierwsza branka, po powołaniu stanu wojennego, ominęła go, ponieważ ukrywał się wśród rodziny i znajomych. Jednakże nie zaprzestał działań na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego. „Wytworzył i rozprowadzał – między innymi przed kościołami – ulotki o charakterze politycznym, brał także udział w kolportowaniu książek i czasopism objętych cenzurą, okolicznościowych kartek i kalendarzyków, a także znaczków z symbolem „Polski Podziemnej”⁵.

Taki rodzaj aktywności sprowadził na niego szczególną uwagę i zainteresowanie Służb Bezpieczeństwa. Był wielokrotnie przesłuchiwany, między innymi w Komendzie Wojewódzkiej Milicji Obywatelskiej w Płocku oraz w Komendzie Rejonowej Urzędu Spraw Wewnętrznych w Kutnie i Gostyninie.

Liczne wezwania na MO.

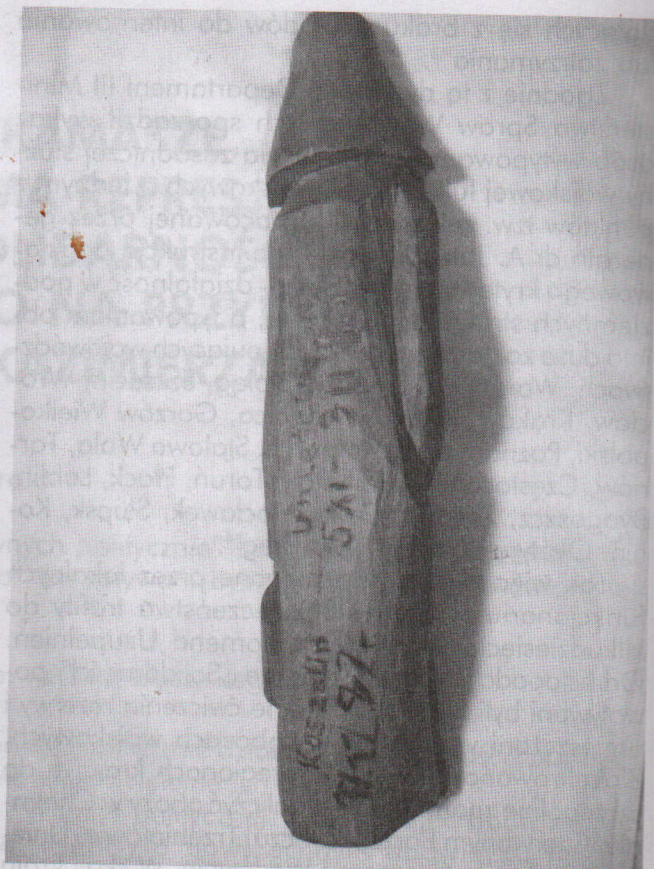
W jego mieszkaniu przeprowadzano liczne rewizje. W 1982 roku został wyrzucony z pracy. Odwołał się do Sądu Pracy w Kutnie, ale sprawę oczywiście przegrał, bo uznano go za wicherzyciela, któremu socjalistyczne państwo pracy zapewnić nie musi. Odwołał się również od wyroku Sądu Pracy w Kutnie do Okręgowego Sądu Pracy w Warszawie, który w marcu 1983 roku przywrócił mu utracone prawa pracownicze.

Wrócił do pracy, ale niemal codziennie spotykały go różne szykany, prześladowania, funkcjonariusze SB przyjeżdżali po niego nie tylko do domu, ale również do pracy, skąd zabierano go na wielogodzinne przesłuchania i zatrzymania w gostynińskiej komendzie MO. Szantażowany w pracy i na milicji, nierzadko pomawiany i niestusznie oczerniany doskonale wiedział o metodach pracy ówczesnej milicji i służby bezpieczeństwa. Na licznych przesłuchaniach gostynińscy esbecy wspierani przez kolegów z Płocka, Kutna i Sierpca, chlubil się stosowaną przez nich kampanią kłamstw i oszczerstw, nienawiści i pogardy. Jeśli brakowało faktów, bez skrupów je tworzyli i rozpowszechniali, nie kryjąc zadowolenia z efektów swojej działalności. Do ich rozpowszechniania włączyli się nie tylko płatni urabiacze opi-

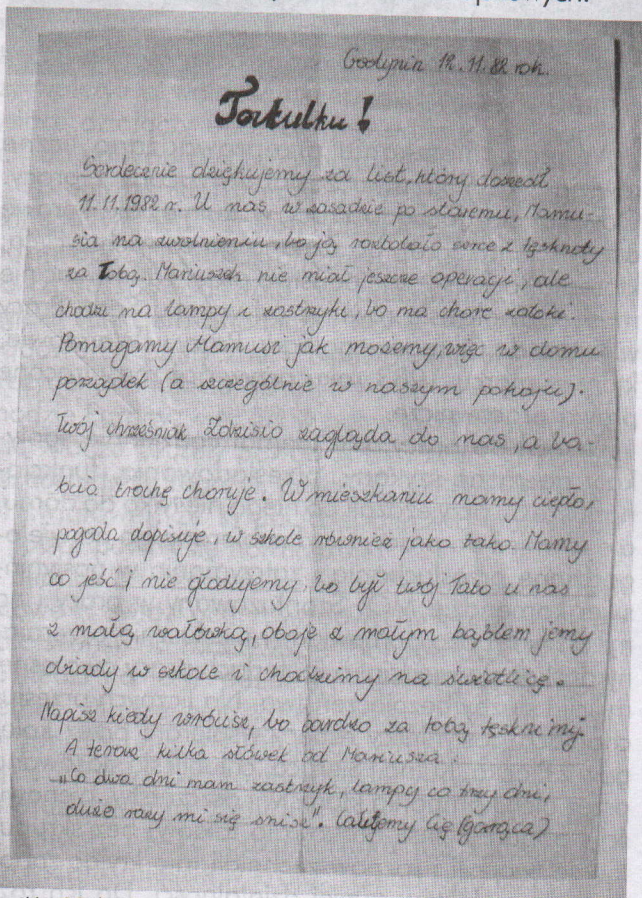
nii publicznej, nie tylko osoby negatywnie nastawione do „Solidarności”, ale ochoczo rozgłaszali je także członkowie Związku, zwalczając konkurencję w swoich szeregach⁶.

Jednakże funkcjonariusze SB daremnie próbowali złamać i skompromitować Zygmunta Gierulę, który w tamtych latach był niekwestionowanym liderem gostynińskiej „Solidarności” i stanowił duże zagrożenie dla ładu socjalistycznego państwa. Skwapliwie więc skorzystali z nadarzącej się okazji odizolowania go od swojego środowiska. Kiedy więc w październiku 1982 r. Zbigniew Bujak zapowiedział strajk generalny, więzienia były przepelnione, a prezydent Reagan ogłosił sankcje ekonomiczne wobec PRL-u za przesładowania polityczne, Wojskowa Rada Ocalenia Narodowego starając się o poprawę wizerunku na forum międzynarodowym, postanowiła odizolować członków i działaczy „Solidarności” wcielając ich do wojska. Wśród osób wytypowanych przez Służbę Bezpieczeństwa do odbycia ćwiczeń wojskowych znalazł się również opozycjonista z Gostynina.

Pewnego październikowego popołudnia 1982 roku do mieszkania Zygmunta Gieruli dwaj funkcjonariusze Służby Bezpieczeństwa w towarzystwie podoficerów Ludowego Wojska Polskiego przynieśli mu wezwanie do stawienia się w Komendzie Rejonowej Spraw Wewnętrznych w Gostyninie, gdzie odebrał kartę powołania wraz z biletem do Unieścia koło Koszalina celem odbycia ćwiczeń wojskowych.

Na figurce wydtubana data przyjazdu żon i okres pobytu w wojskowym obozie

List 10-letniej Monisi do taty

W tym samym okresie kartę powołania do wojska otrzymał także, 30-letni wówczas, Kazimierz Cieślik przydzielony do odbywania ćwiczeń w utworzonym obozie wojskowym, zlokalizowanym na północ od Torunia, w Chełmnie nad morzem. Cieślik urodził się pod Piotrkowem Trybunalskim w rodzinie chłopskiej, która w czasach jego dzieciństwa walczyła o zachowanie gospodarstwa przodków i uchronienie go przed kolektywizacją. Chłopiec od najmłodszych lat dzielił troskę rodziny o losy stryja Bronisława, który za działalność podziemną w czasie okupacji odsiadywał karę więzienia, skąd został zwolniony dopiero po 3 latach od śmierci Józefa Stalina. Niezależnego myślenia i inspiracji do działań na rzecz niepodległego bytu Ojczyzny uczył się słuchając z ojcem, przy zastąpionych oknach, audycji Radia Wolna Europa. Po ukończeniu pomaturalnego Studium Automatyki w Piotrkowie Trybunalskim otrzymał pracę w płockiej Petrochemii. Tam związał się z Młodymi Klubu Inteligencji Katolickiej popierającymi działania robotnicze na Wybrzeżu. Po powołaniu „Solidarności” został przewodniczącym Komisji Zakładowej na warsztacie remontowym Kombi-natu, aktywnie włączył się w działania na rzecz swoich członków. Brał udział w tworzeniu struktur regionalnych, a po ogłoszeniu stanu wojennego działał w strukturach podziemnych „Solidarności” Petrochemii kolportując zakazany „Tygodnik Mazowiecki – Solidarność”⁷.

Kazimierz Cieślik z Płocka tak podaje okoliczności wezwania:

„Pod koniec października 1982 roku wieczorem do mojego mieszkania zapukał żołnierz wręczając mi wezwanie do odbycia ćwiczeń rezerwy.(...)Zresztą spodziewałem się jakiejś formy represji, ponieważ już wcześniej Służba Bezpieczeństwa przeprowadziła ze mną trzy rozmowy „profilaktyczno–ostrzegawcze”. Domyślałem się, że nie mając w ręku formalnych dowodów mojej działalności podziemnej, esbecy prędzej czy później zastosują wobec mnie inną, zawołowaną formę izolacji”⁸.

Specjalny obóz wojskowy w Chełmnie i Unieściu

Dramatyczne przeżycia i doświadczenia Zygmunta Gieruli związane z pobytem w wojskowym w obozie specjalnym w Unieściu⁹ i Kazimierza Cieślika w obozie dla internowanych w Chełmnie posłużyły za kanwę tego artykułu¹⁰. O tym, że nie były to jednostkowe przypadki świadczą dokumenty obozowe i wspomnienia opozycjonistów zebrane przez Piotra Pawłowskiego, autora monografii wojskowego obozu internowania w Chełmnie, który napisał:

„Trzystu działaczy „Solidarności” z – podległej jurysdykcji Pomorskiego Okręgu Wojskowego (POW) – Polski północnej (od Szczecina po Olsztyn, z uwzględnieniem Kołobrzegu, Koszalina, Słupska, Łęborka, Gdyni, Gdańska i Elbląga oraz Torunia, Bydgoszczy, Płocka, Włocławka i Łodzi) nagle otrzymało powołanie do wojska, a w ślad za rozkazem – zostało skoszarowanych w wojskowym obozie internowania na poligonie wodnym Jednostki Wojskowej numer 1636 w Chełmnie”¹¹.

W tejże monografii zawarto kilkanaście relacji – wspomnień, z których wynika, że kiedy rezerwiści przybyli do jednostki próbowano ich przeszkolić na saperów, chociaż każdy z nich miał w książeczce wojskowej inną specjalność. Szkolenie polegało na kopaniu rowów, budowaniu na Wiśle mostów pontonowych i stawiania min przeciwczołgowych. Po kilku dniach pobytu rezerwa została przeniesiona na poligon wojskowy, chociaż warunki klimatyczne były bardzo złe. Przerzucenie internowanych do namiotów w lesie nad brzegiem Wisły skutkowało licznymi chorobami, ponieważ większość żołnierzy nie była przygotowana do takich trudnych warunków bytowania. Zachorowalność w obozie nierzadko przekraczała 80 procent internowanych. Takie traktowanie w XX wieku było niewiarygodne, więc szybko informacje o „cywilizowanych warunkach w obozie” zostały potajemnie przekazane do księży i na Zachód.

Kazimierz Cieślik wpadł na pomysł rejestrowania swoich spostrzeżeń, które zapisywał na stołkowych serwetkach, a te przechowywał w tub-

ce po paście od zębów. Oto kilka zapisów z tego swego dziennika.

1982 rok

7 listopada – rozpoczynają się pierwsze rozmowy ostrzegawcze. Zostajemy przymusowo ostrzyżeni i ogoleni (mimo protestów). Obrażano nas przy tym i poniżano. Postanowiliśmy bronić się na różny sposób. Najczęstszą formą było zgłaszanie chorób i domaganie się badań lekarskich, co wiązało się z wyjazdami do szpitala wojskowego w Grudziądzu i dezorganizacją pracy w obozie.

12 listopada – (...) Wieczorem stoimy w lesie w długiej kolejce po kolację. Obozowa szczeniarka nadaje wieczorne komunikaty, gdy nagle słyszymy: „Dziś zmarł Leonid Breżniew”. Po lesie i po wodzie niesie się nasze chóralne „Hurrria!”. Gdy spiker dodaje: „Z miejsca internowania zostaje zwolniony Lech Wałęsa” krzyczymy jeszcze głośniej!

15 listopada – prawdziwą sensacją budzi wśród internowanych flaga „Solidarności” zawieszona na najwyższym drzewie. Zirykowani nasi „opiekunowie” coraz bardziej gorączkowo szukają sposobu jej zdjęcia. Natomiast my, jako „żołnierze rezerwy”, przechodząc obok niej oddajemy jej honory wojskowe. Ponieważ flaga jest wykonana z dwóch nowych onuc, w całym obozie trwa akcja sprawdzania, komu ich brakuje w żołnierskim ekwipunku.

13 grudnia – jak zwykle bardzo wczesnym rankiem wychodzimy na poranny apel. Naszym oczom ukazuje się nagle niecodzienny widok – ze snującej się przy ziemi porannej mgły wyrasta na placu apelowym potężny krzyż, zbudowany ze ściętego w lesie drzewa. Pada komenda „rozejść się do namiotów”. Jednak nie reagujemy, zatrzymujemy się i w niebo uderza śpiew: „Nie rzucim ziemi”. Zostanie w nas przekonanie, że właśnie wtedy po raz pierwszy kadra naprawdę spanikowała. Konsekwencje naszej manifestacji poniósł służba, na czele z oficerem zawodowym pełniącym tego dnia służbę w obozie. Z tego powodu zatłowaliśmy, ponieważ był to jeden z niewielu porządnym oficerów. Już go więcej w obozie nie zobaczyliśmy.

20 grudnia – jedna z większych akcji charytatywnych pelplińskich kleryków. Pod osłoną nocy chłopcy w sutannach dostarczają nam od strony Wisły kajakami zebraną na lekcjach religii żywność. Rozrzewniają nas przyklejone do stoików ze smalcem kartki w rodzaju: „Od Kasi dla internowanych”.

24 grudnia – Wigilia – wracamy do koszar i po cichu przygotowujemy się do wieczerzy. Każdy próbuje coś wynieść ze stołówki, najczęściej są to wędzone śledzie. Z taboretów znajdujących się na sali montujemy prowizoryczny stół. Jeden z kolegów zdobył biały obrus, inny świerkową gałązkę. Wszystko to bardzo dużo jak na nasze warunki. Ustawiamy na tym stole to, co kto ma lub zdążył zdobyć.

Panuje niezapomniana, uroczysta i pełna wzruszeń atmosfera. Zaczynamy modlitwą i kołędą. Odczytujemy fragmenty listu od mojej żony Grażyny skierowane do wszystkich internowanych. Widzę, jak niektórzy ukradkiem ocierają tzy. List, niestety, wygląda jak ludowa wycinanka, ponieważ ocenzurowano go za pomocą nożyczek. Nagle konsternacja, bo do naszej sali wchodzi szef naszej kompanii (nie mylić z dowódcą). „Panowie! – mówi od progu. – Blisko mam już do emerytury, może mnie nie wywalą, tak bardzo chciałbym się z wami podzielić dzisiaj opłatkiem. Mam dla was wielki szacunek i uznanie”. Nie dowierzamy własnym uszom, ale to dzieje się naprawdę i nas kolejny raz ogarnia wzruszenie. Zapraszamy niespodziewanego gościa do stołu.

25 grudnia – wielka radość. Udało nam się wynegocjować udział w radiowej mszy świętej w świetlicy. O godzinie 9 pomieszczenie jak nigdy pęka w szwach. Bierzemy aktywny udział w liturgii tak, jak byśmy byli w kościele¹².

W mroźnym, targanym zimnymi morskimi wiatrami wieńcu znalazł się Zygmunt Gierula. – Wraz z osobami stanowiącymi „ekstremę Solidarności” z różnych stron kraju skierowanymi tam jako rezerwa – chyba dla zamydlenia oczu i zakamuflowania charakteru obozu – znalazły się również osoby nie związane ze Solidarnością – twierdzi Gierula. Z poufnego rozkazu Dowódcy 36 Łużyckiego Pułku Zmechanizowanego nr PF 47 z dnia 1 listopada 1982 r. dowiadujemy się o 75 internowanych. Zakoszowano ich jako oddzielną, specjalną kompanię Jednostki Wojskowej Nr 3691 Łużyckiego Pułku Zmechanizowanego, izolując rezerwistów od żołnierzy służby czynnej, o czym świadczą dokumenty, które do niedawna zawierały klauzulę poufności.

– Do jednostki wytypowano kadrę sprawdzoną politycznie, posiadającą doświadczenie w dowodzeniu i wychowywaniu żołnierzy. Rozkazem dowódcy pułku powołano na dowódców drużyn młodych, silnie zdominowanych politycznie, szczególnie wyszkolonych w tępieniu opozycji demokratycznej, podoficerów z jednostek w Bydgoszczy. Ich celem był awans, bardzo starali się wykazać, aby robić karierę. Równie antagonistyczne nastawienia przejawiali młodzi chorążowie, którym także marzyły się awanse. Na każdym kroku podkreślali swoją niechęć do „solidarnościowych oszołomów” – opowiada Gierula.

„Szkolenie” rezerwy polegało na wykonywaniu ciężkich prac fizycznych przy budowie strzelnicy na kilkunastostopniowym mrozie w nędznych, wpyłowych, spranych do białości, nie dających żadnego ciepła mundurach polowych. Uczucie zimna potęgował jeszcze hulający silny wiatr nadmorski. Nikt z rezerwy nie miał dystynkcji na pagonach, wszyscy byli szeregowcami, chociaż byli wśród nich nawet oficerowie. Nie otrzymali żadnej broni, nie odbywali

Imię i nazwisko	Rok urodzenia	Region	Miejsce zamieszkania	Wzrost	Wzrost
1. Smopek Andrzej żonaty - troje dzieci	1953	Płock	Sominiki		
2. Zaborca Jan żonaty - troje dzieci	1948	Płock	Gostynin ul. Bema 16		
3. Kurzyk Andrzej żonaty - jedno dziecko	1954	Szczecin	Szczecin ul. Samocka 28/10		
4. Paulowski Jerzy żonaty	1951	Olsztyn	Szczytno ul. Seyka 43/17		
5. Gierula Zygmunt żonaty - dwoje dzieci	1948	Kutno	Gostynin ul. Śmierczewskiego 8/11		
6. Rymak Andrzej żonaty - jedno dziecko	1949	Płock	Płock ul. Nowotki 10/18		
7. Dahke Leszek żonaty - jedno dziecko	1947	Elbląg	Elbląg ul. Dzierżyńskiego 29/11		
8. Owczarek Edward żonaty - jedno dziecko	1948	Łódź	Łódź ul. Retkińska 80/68		
9. Gumński Marek żonaty - dwoje dzieci	1954	Płock	Płock ul. Śmierczewskiego 68/3		
10. Rudowski Lech żonaty - troje dzieci	1949	Płock	Płock ul. Rutkiewicza 8/87		
11. Roszczyk Ryszard żonaty - czworo dzieci	1947	Olsztyn	Szczytno ul. Seyka 43/37		
12. Tomczyk Stanisław żonaty - dwoje dzieci	1950	Piła	Piła ul. Rakki Melech 142		
13. Hymykonowski Ryszard kawaler	1954	Szczecin	Szczecin ul. Jedności Narodowej 36/24		

Niekompletna zachowana lista internowanych z Wieńcu

żadnych ćwiczeń wojskowych. Najczęściej zrywano zamarznąłą darni, przenoszono materiały budowlane, duże płyty chodnikowe, wycinano drzewa, czy kopano głębokie doły, które później inni zasypywali. Dla wielu rezerwistów była to często praca ponad ich siły, ale pomagali sobie nawzajem.

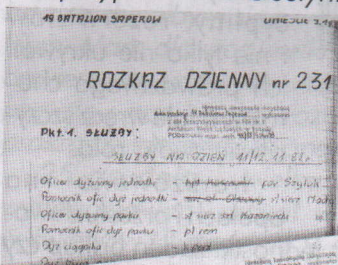
Jak wynika ze wspomnień Gieruli i Cieślaka wojskowym zajęciom towarzyszyła atmosfera ciągłego zastraszania i psychicznego terroru ze strony kadry i oficerów kontrwywiadu. Ciągły stres, oddzielenie

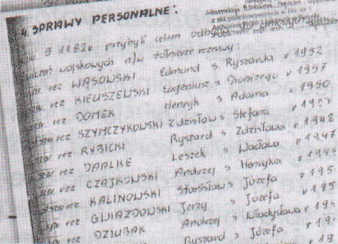
Okrągła pieczęć wykonana przez internowanych

puku z naszych gorących próśb, aby opowiadano o „dobroci Stalina, Lenina, o świetlanej przyszłości w socjalizmie i temu podobne banialuki”. Początkowo oficer polityczny dał się przekonać tym udawanym próśbom, ale salwy śmiechu całkowicie rozluźniały dyscyplinę. Szybko więc zaniechano wspólnych pouczeń.

– Czasami, najczęściej w soboty, – kontynuuje – przyjeżdżały do nas nasze żony z dziećmi. 17 grudnia przyjechała z Gostynina moja żona. Jechała

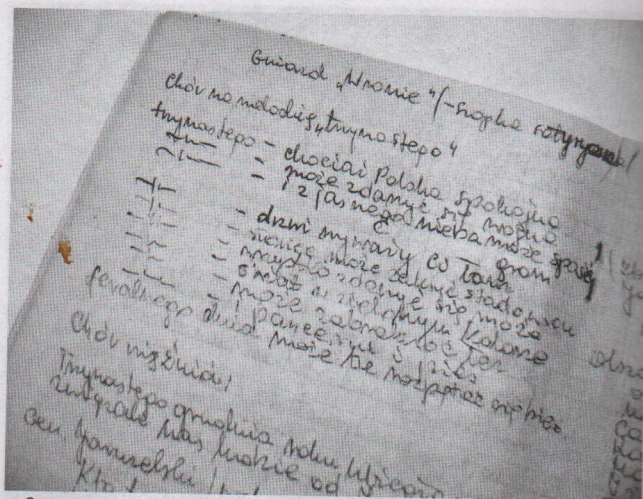

z przesiadkami całą noc, bo odległość z Gostynina duża. Na wartowni czekało już kilka kobiet ze stęsknionymi, ale i wystraszonymi dziećmi. Kiedy nie dano nam przepustek na widzenie – wspomina – kobiety walczyły z wściekłością w ogrodzenie, bramę i ubliżały wartownikom. Wojsko również domagało się widzenia z najbliższymi. Próbowano różnych form

Rozkaz dzienny obozu w Unieściu

perswazji, ale kobiety twardo domagały się przepustek dla swoich mężczyzn, aż w końcu wypuszczono nas do miasta. Nasz wygląd budził powszechne zainteresowanie i zdziwienie wśród mieszkańców Unieścia. Wyglądaliśmy jak dziady. Na pamiątkę tego dnia kupiliśmy z żoną drewnianą rzeźbę przypominającą Sienkiewiczowskiego Juranda wracającego ze Szczytna, która stojąc na domowym kominku przypomina tamte dni...

Satyryczne szopki urozmaicały nam smutne chwile rozłąki z najbliższymi

wojsko pojechało do domów na przepustki, a my z dala od najbliższych śpiewaliśmy kolędy przy żółtku zrobionym własnoręcznie i herbacie zaparzonej na żyletce.

Źęskniliśmy za najbliższymi, za wolnością. – kontynuuje Gierula. – Wieczorową porą, w ciasnych salach, w których spało ponad 20 mężczyzn, opowiadaliśmy różne historie o „Solidarności” w kraju i naszych regionach. Często następnego dnia wzywano nas na przesłuchania. Zastanawialiśmy się, czy mają podsłuchy, czy ktoś doniósł. Oprócz gróźb przedłużenia pobytu, straszono nas możliwością przytrafienia się czegoś niemiłego członkom naszej rodziny. Tego baliśmy się najbardziej, a rozłąka potęgowała nasze obawy. Na duchu podtrzymywały nas dowcipy o Urbanie, Jaruzelskim, WRON-ie i...wiersze, które odpisywaliśmy, aby się pośmiać albo w cichości ducha uczyć się ich na pamięć.

W zachowanym do dzisiaj zeszycie, który przez wiele lat przeleżał schowany przed bezpieczeńką, znalazłem kilka z nich. Niestety, nie znam ich autorów, ponieważ ujawnianie ich było wówczas niebezpieczne.

Wśród wielu utworów zapisanych odręcznym piśmem wybrałam prosty wiersz napisany „do snu”, dla ukojenia i pokrzepienia nerwów, nazwany „kotysanką”.

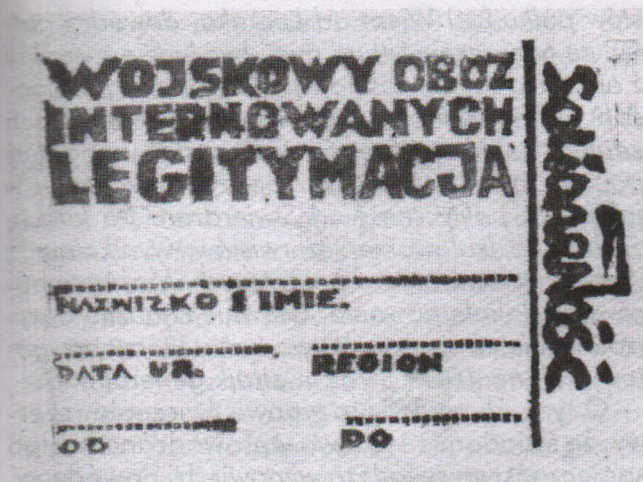
Kotysanka internowanych

Ciemną nocą wpadli w nasze progi
I łomami wyważyli drzwi
Gdy powiedli skutych kajdanami
W oczach Twoich zobaczyłem tży.
Nie płacz miła, też na darmo nie lej,
Wkrótce dla nas wrócą lepsze dni.
Śpij spokojnie i spokojnie czekaj,
Wolna Polska niechaj Ci się śni.
Dziś z za krat postanie ślę do Ciebie,
Niech nie płyną niepotrzebne tży.
Jak stał twarzą staniemy w potrzebie,
Wolność Polsce przywrócimy my.

Stempel z obozu internowanych w Chetmnie

– Nasza postawa coraz bardziej jedna nam wojskową młodzież – relacjonuje gostyniński działacz. – Podawali nam kawę, herbatę, papierosy i kupowali różne rzeczy, o które ich prosiliśmy. Tam też przeżyliśmy Wigilię i Boże Narodzenie. Młode

Wzór legitymacji z Unieścia

Już niedługo opadną okowy,
 Uśmiech wróci z nami w Twoje drzwi.
 Śpij spokojnie i spokojnie czekaj,
 Wolna Polska niechaj Ci się śni.

Młodzi mężczyźni oderwani od rodzin, żon, pozbawieni ciepła rodzinnego, bliskości najbliższych podczas tradycyjnych, niepowtarzalnych Świąt Narodzenia Pańskiego, a także podczas Sylwestra, kiedy składa się życzenia noworoczne nawet nieznanym, zasyłają życzenia szczęścia i spotkają się z ukochaną ... w myślach i wspomnieniach.

Życzenia

Choć jest nas wielu
 Ja jestem sam
 I myślą swoją
 Do ciebie gnam
 Patrzę na zdjęcia
 Na twoją twarz
 Ni się uśmiechasz
 Ni sercem łkasz
 Zbliża się północ
 Gdzie nowy rok
 Oznajmia wszystkim
 Zegara gong
 Za murem wesole
 Kieliszków brzęk
 A w sercach naszych
 Troska i lęk
 Bawią się ludzie
 Muzyka gra
 Jestem z Tobą
 Kochana ma.

W tym samym, starym zeszycie znalazłam również tekst szopki satyrycznej „Gniazdo Wronie”, który „nuciliśmy i próbowaliśmy inscenizować, śmiejąc się przy tym do łez” – wspomina Gieruła.

Oto początkowy fragment:
Chór na melodię „Trzynastego”
 Trzynastego – chociaż Polska spokojna
 trzynastego – może zdarzyć się wojna
 trzynastego – i jasnego nieba może spaść grom
 trzynastego – drzwi wyważy ci łom
 trzynastego – słońce może ci zakryć stado wron
 trzynastego – wszystko zdarzyć się może
 trzynastego – świat w zielonym kolorze
 trzynastego – może zabraknąć też
 trzynastego – i pancerni i pies
 feralnego dnia może też rozpuścić się bies.

Chór więźniów:

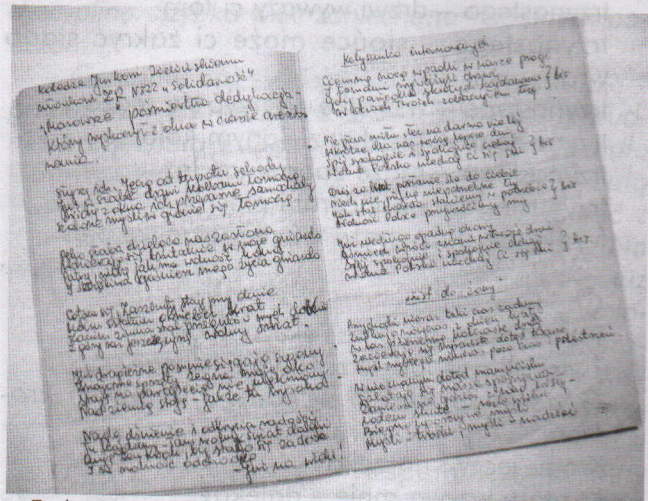
Trzynastego grudnie roku ubiegłego
 Związali nas ludzie od Jaruzelskiego
Generał Jaruzelski wchodzi sprężystym krokiem
 Kto tu jęczy i narzeka?
 Kto tam wzywa mnie z daleka?
 Kto tam w Gdańsku i na Śląsku
 Klnie i bredzi coś bez związku?
 Mym żołnierskim obowiązkiem
 Jest by skończyć raz z tym Związkiem!
 Jest żołnierskim mym zawodem
 Lud obronić przed narodem.
 Wszak on sam się nie obroni
 Po to jest generał Wroni
Śpiewa na melodię „Utani, utani”
 Nie ma takiej wioski, nie ma takiej chaty,
 Gdzie by nie dotarły me pancerne chwaty.
 Hej, hej wojacy, malowane dzieci
 Niejeden awansik dzisiaj wam poleci!

– *Od tamtych dni upłynęło 27 lat* – kontynuuje wspomnienia Zygmunt Gieruła. – *Nie wszystko zostało w pamięci. Z pewnością jednak pozostała we mnie gorycz po doświadczeniach w Unieściu. Byłem tam traktowany jak człowiek niższej kategorii. Tego się nie da zapomnieć. Jednak w czasie trzymiesięcznego pobytu, wspólnej doli i niedoli, nawiązaliśmy przyjaźnie i znajomości, wymienialiśmy adresy i obiecywaliśmy sobie częste kontakty. I chociaż różnie się potem potoczyły nasze losy, zachowałem do dzisiaj kartkę – też schowaną przed bezpieczeństwem – z adresami kolegów, z którymi się wówczas żyłem.*

– *Tylko dwóch internowanych z tego grona było kawalerami, pozostali martwili się o losy najbliższych, szczególnie dzieci. Wszyscy marzyliśmy o powrocie do domu, o spotkaniu z żoną, dziećmi, rodziną. Jednak jedyną możliwością opuszczenia obozu było podpisanie zobowiązania o zaprzestaniu działalności na szkodę państwa i ustroju. Niektórzy z rezerwistów skorzystali z tej możliwości i już przed Świątami pojechali do domu – opowiada z goryczą Gieruła.*

Oficerowie i lekarz Ludowego Wojska Polskiego zeznają

W świetle badań historycznych, między innymi doktora W. Wasilewskiego – Starszego Specjalisty

Zachowany zeszyt z odręcznie przepisywanymi wierszami

w Sekcji Ekspertyz Biura Edukacji Publicznej Instytutu Pamięci Narodowej – geneza tej formy represji wobec działaczy podziemia solidarnościowego każe określić „ćwiczenia wojskowe” za *de facto* umieszczenie opozycjonistów w wojskowych obozach internowania¹³.

Pogląd Wasilewskiego potwierdzają prowadzone przez Komisję Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu IPN śledztwa w sprawie wojskowych obozów specjalnych. Istotne i znamienne są obszernie zeznania oficerów wojskowych złożone przed prokuratorami Oddziałowej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Gdańsku oraz zeznania Starszego lekarza obozowego złożone przed Oddziałową Komisją Ścigania Zbrodni przeciwko NP. w Bydgoszczy. Przytoczę niektóre fragmenty dotyczące okoliczności m.in. powołania rezerwistów w listopadzie 1982 roku.

Świadek Jerzy Murawski z Wojskowej Komendy Uzuppełnień w Toruniu, zajmujący się kierowniem zapotrzebowanej ilości żołnierzy rezerwy do jednostki wojskowej zeznaje: „O ile pamiętam, to był stan wojenny i WKU otrzymała wykaz żołnierzy rezerwy z Komendy Wojewódzkiej Milicji Obywatelskiej. Ta lista przyszła z jakimś piśmem przewodnim. Komentant WKU, pułkownik Marian Orłowski polecił na podstawie wykazu z KW MO wypisać wezwania lub karty powołania (...) To powołanie było nietypowe. Nie było planowane.”¹⁴.

Major Jerzy Bylica, zastępca dowódcy do spraw politycznych 9 Pułku Pontonowego w Chełmnie n/Wisłą zeznaje: „O decyzji, która spadła na pułk, a dotyczyła powołania rezerwy na ćwiczenia, dowiedziałem się 3 dni przed wcieleniem rezerwistów. Była to sytuacja nie planowana i nagła, nie wynikająca z planu szkolenia żołnierzy i rezerwi-

stów pułku.(...) Wiem od Łuczaka, dowódcy pułku, że tymi rezerwistami mieli być ludzie związani z opozycją solidarnościową. Mówiono, w jaki sposób mamy traktować wcielonych. Ja po latach zdałem sobie sprawę, że pułk został wciągnięty poprzez powołanie osób z opozycji ówczesnej w jakąś grę polityczną (...) Stwierdzam po latach, że było to izolowanie rezerwistów, wynikające z ówczesnych warunków politycznych. Można to porównać do internowania. Głównie chodziło o wyizolowanie ze społeczeństwa ludzi, którzy przygotowali na 10.11.1982 r. strajk generalny”¹⁵.

O tym, że nie były to typowe ćwiczenia rezerwy, że świadomie i celowo wprowadzano w błąd społeczeństwo świadczą wypowiedzi dowódców, którzy mieli za zadanie ukryć prawdziwy cel szkolenia rezerwistów. Mówi o tym kapitan Marian Jan Gosz, Szef Sztabu 9 Pułku Pontonowego w Chełmnie n/Wisłą. „Jak ja służyłem 33 lata w wojsku, takich długoterminowych szkoleń nigdy nie było, najwyżej 3 tygodnie. (...)dowiedziałem się później, że przyjechali żołnierze z zewnątrz WSW lub SB (....), że w salach żoł-

Zachowana książeczka wojskowa

nierskich były pozakładane podstuchy (...), a mężczyzna po cywilnemu obsługuje urządzenie nastuchowe. (...) Broń nie była wydana – tłumaczyliśmy, że przyszli się szkolić, a nie strzelać. Tylko w tym wypadku żołnierze rezerwy nie mieli bro-

ni. W innych szkoleniach zawsze była broń. Baliśmy się, że mogą być dodatkowe problemy np. ucieczki z bronią¹⁶.

Podobnie zeznaje oficer kontrwywiadu 9 Pułku Pontonowego w Chełmnie, kapitan Witold Ludwik Dobrowolski. „Z tego, co pamiętam, to dowódca pułku, Marian Łuczak poinformował mnie, że będą powołani żołnierze z rezerwy. Ja w żadnym dokumencie tego nie widziałem, ale od razu było wiadomym, że będą to pracownicy z zakładów pracy z całej Polski, którzy mieli kierownicze funkcje w Solidarności tych zakładów.(...) Zostałem również poinformowany, że pod względem kontrwywiadowczym rezerwiści będą obsługiwani przez oficera przystanego z oddziału.(...) Został skierowany Edmund Kopczewski, a ode mnie oczekiwano tylko tyle, żebym wskazał budynek, w którym są zakwaterowani rezerwiści.(...), powiedzieli mi, że będą zakładać podstuch. Ja w swojej karierze nie spotkałem się, aby w izbach żołnierskich zakładano podstuch. Cel był oczywisty, chciano rozpracować środowisko, w sposób tajny ustalić zamiary rezerwistów¹⁷.”

Ważnych informacji o stanie zdrowia wcielonych do rezerwy „żołnierzy” dostarcza zeznanie Starszego Lekarza Obozowego, Andrzeja Władysława Ługowskiego. „Badanie wcielonych rezerwistów zajęło 2 lub 3 dni. Zakończyło się zapelnieniem izby chorych przez tych nowo wcielonych. Pamiętam, że kilkanaście osób trafiło do izby chorych, albowiem ich stan zdrowia budził niepokój. W tej grupie były osoby krótko po zabiegach operacyjnych, jeszcze w opatrunkach gipsowych. Pamiętam, że była osoba, która miała gips od kręgosłupa szyjnego do łędźwiowego i była praktycznie unieruchomiona – była to osoba leżąca. Nie wiem, jak się dostała do jednostki. Były jeszcze inne osoby w opatrunkach gipsowych, prawdopodobnie był przypadek unieruchomienia całej kończyny dolnej, bądź po operacji, bądź po urazie. Również były osoby z infekcjami, gorączkujące, z zapaleniem dróg oddechowych, z dyskopatią ktoś był. Były to osoby ewidentnie nie nadające się do wcielenia do wojska, w związku z tym zostały położone na izbie chorych.(...)wystosowałem meldunek do dowódcy jednostki o stanie zdrowia i zagrożenia życia przebywających w izbie chorych¹⁸.”

Cytowane wyżej wypowiedzi dowodzą, że działacze „Solidarności” wcieleni do rezerwy, chociaż nie otrzymali formalnej decyzji o internowaniu

i nie byli osadzeni w aresztach śledczych ani zakładach karnych – byli internowani, i to bez względu na stan ich zdrowia. Zakamuflowany sposób powołania ich do wojska – nie spotykany i nie praktykowany dotychczas w historii polskiego wojska – był bowiem ukrytą przed Narodem Polskim i opinią światową, formą internowania.

Generałowie zaprzeczają

– Po raz pierwszy słyszę o jakichś obozach pracy dla ludzi z „Solidarności” – komentuje dla portalu tvp.info generał Wojciech Jaruzelski. Generał Jaruzelski, który wprowadził stan wojenny w Polsce 13 grudnia 1981 r., wylicza, że w tym czasie były ośrodki internowania, gdzie w różnym okresie, od kilku godzin do kilku miesięcy, przebywali internowani działacze tego związku.

– Te ośrodki mieściły się w różnych miejscach. Były wydzielone fragmenty więzień, obiekty wypoczynkowe, a na Śląsku nawet ośrodki sanatoryjne. Były również fragmenty koszar. Ale to było w cywilizowanych warunkach, te miejsca były wizytowane przez przedstawicieli międzynarodowego czerwonego krzyża, często byli tam księża i odprawiali nabożeństwa – komentuje gen. Jaruzelski.

Autor stanu wojennego nie wyklucza jednak, że na przełomie 1982 i 1983 r. mogło dojść do wystawienia rezerwistów na poligony. – Niewątpliwie, niektórych rezerwistów powoływano na ćwiczenia. Być może niektórzy trafiali do jednostek, które przebywały na poligonach, w surowych warunkach z tym związanymi. Dotyczyło to wszystkich żołnierzy rezerwy powoływanych na ćwiczenia, a nie specjalnie wyselekcjonowanych. Zresztą skupianie działaczy „Solidarności” w jednym miejscu byłoby niedorzeczne, tworzyłoby to uzbrojoną jednostkę negatywnie nastawioną do władzy, to absurd – dodaje.

Generał Czesław Kiszczak, w tamtym okresie szef Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, jest bardziej kategoryczny w osądach.

– Nie było żadnych specjalnych obozów wojskowych dla opozycjonistów. Gdyby były, to bym o tym wiedział. Tak samo jak nie powoływano specjalnie opozycjonistów do wojska, tym bardziej wytypowanych przez SB – mówi stanowczo gen. Kiszczak.

Przypisy

1 www.dartpoint.pl
2 <http://www.tvp.info/magazyn/po-godzinach/wojskowe-bataliony-solidarnosci>
3 J. Pawłowicz, *Nieznane świadectwa*, Toruń 2005, s. 302.
4 www.wszwrzeszow.sow.mil.pl
5 www.slownik-niezalezniadlakultury.pl
6 Te działania znalazły potwierdzenie po latach, kiedy wezwani przez Sąd Okręgowy w Płocku byli funkcjonariusze SB składali wyjaśnienia na temat inwigilacji Z. Gieruli.
7 <http://internowani.xg.pl/gfx/publikacje/cieslik.jpg>

8 P. Pawłowski, *Trzystu z Kępy Panieńskiej*, Koszalin 2008, s. 74–75
9 Autoryzowany wywiad przeprowadzony z Z. Gierulą w dniu 8 sierpnia 2000 r. (w zbiorach Autorki).
10 Tamże.
11 Tamże, s. 7
12 Tamże.
13 http://ipn.gov.pl/portal/4/4219/Biuro_Edu.plkacji-Publicznej.Htm.
14 Zeznanie złożone w dniu 4 czerwca 2009 roku przed prokuratorem Oddziałowej Komisji Ścigania Zbrodni Przeciwko Narodo-

wi Polskiemu w Gdańsku, sygn. Akt S 85/08/Zk
15 Akta Oddziałowej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodo-
wi Polskiemu IPN w Gdańsku.tom 8 s.1502.
16 Zeznanie złożone przed OKŚZ przeciwko NP.w Gdańsku, tom
VII s.1507, 1508.

17 Tamże, s.1510.

18 Zeznanie złożone przed OKŚZ przeciwko NP. w dniu 13.10.2009r. w
Bydgoszczy

19 [http://www.tvp.info/magazyn/po-godzinach/wojskowe-batalio-
ny-solidarnosci](http://www.tvp.info/magazyn/po-godzinach/wojskowe-batalio-
ny-solidarnosci)

„IMPRESSMENT”.

A HIDDEN FORM OF REPRESSION OF „SOLIDARITY” ACTIVISTS FROM THE PLOCK REGION BASED ON THE CASE OF ZYGMUNT GIERULA AND KAZIMIERZ CIEŚLIK

Summary

A hidden form of internment of the so called „politically uncertain citizens” was a „special military training”. Since November 1982 „Solidarity” activists were called up for a three month training of the reserve soldiers.

EKSPERYMENT W PŁOCKIEJ SZKOLE PODSTAWOWEJ PRZYKŁADEM MODERNIZACJI KSZTAŁCENIA

Abstrakt

W ostatnich kilku latach nauczyciele i nauczyciele akademicy obserwują istotnie negatywną zmianę osiągnięć uczniów szkół wszystkich szczebli w zakresie umiejętności matematycznych i w ramach innych dyscyplin nauk ścisłych. Poprawa tego stanu będzie wymagała wieloletnich działań obejmujących wszystkich uczniów szkół podstawowych, gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych. Pewnym sposobem poprawy wyników nauczania w zakresie treści matematycznych na najniższym poziomie kształcenia zintegrowanego jest zastosowanie nowoczesnych metod kształcenia z szerokim wykorzystaniem usprawniających kształcenie urządzeń technicznych. Takie eksperymentalne zajęcia i efekty są właśnie tematem niniejszej publikacji.

Słowa kluczowe: eksperyment, nauczanie matematyki, efektywność nauczania, modernizacja kształcenia, szkoła podstawowa, Płock

Jednym z najbardziej dotkliwych niedostatków edukacji szkolnej w ostatnich latach jest dalece niezadowolający poziom wiedzy i umiejętności absolwentów szkół ponadgimnazjalnych w obszarze przedmiotów ścisłych. Jest to problem ogólnopolski, ale także europejski i światowy. Już od kilku lat dramatyczną sytuację wyższych uczelni technicznych z racji niedostatecznego przygotowania matematycznego przyjętych na studia sygnalizują ich rektorzy. Ostatnio do grona uczelni zgłaszających trudności z realizacją programów studiów na skutek niskiej wiedzy i umiejętności matematycznych studentów przyjętych na pierwszy rok studiów dołączyły uniwersytety medyczne¹.

Nie ma aktualnie możliwości dokonania pomiaru dydaktycznego wiedzy i umiejętności matematycznych całej populacji zdających egzaminy maturalne, bowiem niewielka część maturzystów wybiera matematykę jako przedmiot egzaminacyjny. Matematyka od kilkunastu lat nie była przedmiotem, z którego obowiązuje egzamin maturalny. Jak twierdzą pedagodzy i inni znawcy tych zagadnień jest to jedną z przyczyn niskich kompetencji matematycznych absolwentów szkół ponadgimnazjalnych. Od kilku lat jest natomiast prowadzona ocena wiedzy i umiejętności całej polskiej populacji uczniów kończących gimnazjum. Wyniki sprawdzianów gimnazjalnych są wnikliwie analizowane statystycznie i dają to podstawy do wnioskowania co do dalszej pracy dydaktycznej szkół. Porównanie wyników sprawdzianów gimnazjalnych z 2008 r. w częściach humanistycznej i matematyczno-przyrodniczej wskazuje na znacznie niższy poziom wiedzy i umiejętności z przedmiotów ścisłych w porównaniu do przedmiotów humanistycznych. Średnie krajowe wyniki punktowe w skali do

50 punktów wyniosły odpowiednio 27,07 punktu dla części matematyczno-przyrodniczej i 30,75 punktu dla części humanistycznej egzaminu gimnazjalnego². Ponad 10% różnica na niekorzyść wiedzy i umiejętności matematyczno-przyrodniczych to w sześciopunktowej skali ocen szkolnych odpowiednik około 0,5 punktu oceny wyrażonej w stopniach. Jest to zatem różnica znacząca. Podobnie rzecz się ma w mieście Płocku (odpowiednio 27,65 i 31,05 punktów)³. Tu sytuacja jest o tyle niepokojąca, że wyniki płockich gimnazjalistów są statystycznie gorsze niż gimnazjalistów w innych porównywalnych wielkością miastach województwa mazowieckiego. Przykładowo średni wynik części matematyczno-przyrodniczej egzaminu gimnazjalnego w Siedlcach wyniósł 30,65 punktów, a więc był o ponad 10% wyższy niż w Płocku. Słabe wyniki absolwentów gimnazjów to jeden z powodów niskich kompetencji matematycznych absolwentów szkół ponadgimnazjalnych. Z tym niedostatkiem wiedzy i umiejętności matematycznych muszą potem radzić sobie uczelnie kształcące na kierunkach technicznych. Częściowemu złagodzeniu tego problemu służą zajęcia wyrównawcze. W Politechnice Warszawskiej w Płocku są one prowadzone prawie dla wszystkich studentów przyjętych na pierwszy rok studiów. W poprzednich dwóch latach zajęcia takie były opłacane z budżetu uczelni, w roku akademickim 2008/2009 i dalszych będą sfinansowane ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki. Mimo wszystko nie jest to komfortowa sytuacja dla uczelni technicznej, której statutowym zadaniem jest kształcenie inżynierów, a nie prowadzenie zajęć z programu szkoły średniej. Ale jest to sytuacja przymusowa, gdyż

alternatywą byłoby kształcenie niewielkiej grupy studentów, którzy w miarę opanowali umiejętności matematyczne i z zakresu innych przedmiotów ścisłych. Tymczasem według danych opublikowanych przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego brakuje w Polsce ok. 60 tysięcy inżynierów i deficyt ten w najbliższych latach będzie się pogłębiał⁴. Stanowi to zagrożenie dla transformacji Polski do cywilizacji wiedzy i gospodarki opartej na wiedzy, gdzie znacząca rola jest przypisywana specjalistom z zakresu dyscyplin ścisłych, przyrodniczych i technicznych. Zagrożona jest także realizacja inwestycji infrastrukturalnych, wreszcie możliwych do sfinansowania w naszym kraju dzięki wsparciu unijnemu w okresie do 2013r. Media niemal codziennie informują także o zagrożeniach inwestycyjnych w związku z organizacją w Polsce EURO 2012. Deficyt kadr inżynierskich jest także obserwowany w Płocku i w subregionie płockim. Głównym dostawcą kadr inżynierskich dla gospodarki subregionu płockiego jest Politechnika Warszawska Szkoła Nauk Technicznych i Społecznych w Płocku. Uczelnia ta została powołana w 1967 r. jako Filia Politechniki Warszawskiej z głównym zadaniem dostarczenia kadr wysokokwalifikowanych (inżynierskich) dla płockich zakładów przemysłowych i budowlanych, a także dla innych instytucji subregionu płockiego. Z zadań tych uczelnia się wywiązywała przez cały ponad 40-letni okres swojej działalności i powinna wywiązywać się nadal. Tym bardziej, że o absolwentów Politechniki Warszawskiej w Płocku usilnie zabiegają lokalni pracodawcy. Jakie jest zatem wyjście z tej trudnej sytuacji? Zapewne część społeczności subregionu, podobnie jak całego kraju, żywi nadzieję na znaczącą poprawę wiedzy i umiejętności matematycznych absolwentów szkół ponadgimnazjalnych po roku 2010, kiedy obowiązkowy będzie egzamin maturalny z matematyki. Autorzy niniejszej publikacji, podobnie jak i inni znawcy procesów edukacyjnych, nie podzielają tego optymizmu. Przynajmniej w kilku najbliższych latach nie będzie bowiem możliwe na szczelbu kształcenia ponadgimnazjalnego usunięcie niedostatków edukacji matematycznej. Jest to wątpliwe również dlatego, że wraz z ogłoszeniem obowiązku zdawania egzaminu z matematyki władze Ministerstwa Edukacji Narodowej zapowiadają znaczne ograniczenia programowe w nauczaniu matematyki. To poprawi „zdawalność” matematyki na maturze, ale nie jest to działanie zmierzające do podniesienia kompetencji matematycznych maturzystów. Potrzebne są zatem innego rodzaju przedsięwzięcia. Braki w zakresie kompetencji matematycznych dorosłych biorą się zazwyczaj z niedostatecznego opanowania podstaw matematyki na początkowych poziomach kształcenia szkolnego.

Wychodzący z tego założenia przedstawiciele Sekcji Pedagogicznej Towarzystwa Naukowego Płockiego, autorzy niniejszego referatu, postanowili

w drodze eksperymentu dydaktycznego spróbować rozbudzić zamiłowanie do matematyki wraz ze skuteczniejszym opanowaniem treści i umiejętności matematycznych na poziomie kształcenia zintegrowanego w klasach I–III szkoły podstawowej. Realizatorzy pilotażowego eksperymentu to doktor pedagogiki z ponad 20-letnim stażem nauczania początkowego w płockich szkołach podstawowych, jednocześnie nauczyciel akademicki na wydziałach pedagogicznych w dwóch płockich szkołach wyższych oraz pracownik Politechniki Warszawskiej w Płocku, specjalista w zakresie wykorzystania technicznych środków dydaktycznych, wykładowca tych zagadnień na pedagogicznych studiach podyplomowych, były kierownik Ośrodka Telewizji Dydaktycznej.

Do zaprogramowania lekcji eksperymentalnych w szkole podstawowej wykorzystano 40-letnie doświadczenia Politechniki Warszawskiej w Płocku w doskonaleniu procesów dydaktycznych z wykorzystaniem urządzeń telewizyjnych i paratelewizyjnych. Jako eksperymentalny środek dydaktyczny wykorzystano wizualizer tj. kamerę telewizyjną kolorową umieszczoną na wysięgniku i służącą do rzutowania pisma i obrazów utworzonych na kartach papierowych na ekran ścienny lub składany przez projektor multimedialny.

Urządzenia o takich funkcjach, z transmisją obrazów na monitor telewizyjny, były wykorzystywane w dydaktyce w Politechnice Warszawskiej w Płocku począwszy od 1968 r. Wówczas było to jedno z pierwszych tego typu urządzeń w Polsce. Szereg eksperymentów wykorzystania urządzeń telewizyjnych w kształceniu przeprowadzili pracownicy Ośrodka Telewizji Dydaktycznej Filii Politechniki Warszawskiej w Płocku w latach 70. XX wieku⁵. Wyniki niektórych z tych eksperymentów potwierdzały bardzo wysoką skuteczność nauczania z wykorzystaniem urządzeń telewizyjnych przy zastosowaniu odpowiednich metod kształcenia. Te doświadczenia pozwoliły obecnie na zaprojektowanie i przeprowadzenie zajęć lekcyjnych charakteryzujących się większą efektywnością dydaktyczną niż zajęcia realizowane tradycyjnie. Za przeprowadzeniem takich zajęć w najniższych klasach szkoły podstawowej, oprócz zawodowego usytuowania współautorki eksperymentu, przemawiał argument o lepszych efektach przekazu obrazowego u osób młodszych⁶. Cenną była także wskazówka prof. Jana Szczepańskiego, prekursora reformowania polskiej oświaty po II wojnie światowej, współtwórcy Raportu o Stanie Oświaty opublikowanego w 1973 r.

Profesor Jan Szczepański na sesji poświęconej modernizacji szkolnictwa w 1981r. wyraził pogląd o małej skuteczności wielkich reform oświatowych w doskonaleniu pracy szkół. Obserwowane niekorzystne efekty ostatniej reformy zapoczątkowanej w 1998r. zdają się potwierdzać powyższą tezę. Pro-

fesor zaproponował natomiast samoadaptację i samodoskonalenie szkół jako środek poprawy i modernizacji edukacji⁷.

Taką w niewielkiej skali modernizację procesu kształcenia podjęto w przedstawionym eksperymencie. Można w nim wyróżnić trzy fazy działania, co jest zgodne z zasadami dydaktyki i prakseologii. Były nimi zaprojektowanie eksperymentu, jego przeprowadzenie w klasie szkolnej oraz ocena efektów. Pierwszy z tych etapów był rozciągnięty w czasie, bowiem już w 2004r. przeprowadzono próbną lekcję z wykorzystaniem wizualizera głównie dla sprawdzenia celowości takiego eksperymentu⁸. W latach 2005–2007 autorzy eksperymentu wymieniali poglądy na ten temat w oparciu o lekturę piśmiennictwa oraz doświadczenia z własnej pracy nauczycielskiej. Zasadniczą część eksperymentu w postaci jednej lekcji zaprojektowano na jesień 2008r. Wcześniej dzieci z klasy objętej eksperymentem zapoznano z efektami działania i zasadą działania użytego w eksperymencie urządzenia (wizualizera) podczas lekcji pokazowej w Minimuzeum Technik Informatyczno-Komunikacyjnych w Politechnice Warszawskiej w Płocku.

Eksperyment przebiegał w dwóch etapach. Celem eksperymentu było porównanie efektywności procesu nauczania i uczenia się treści z zakresu edukacji matematycznej podczas zajęć bez oraz z wykorzystaniem wizualizera w klasie II szkoły podstawowej. Lekcje przeprowadzone były w tej samej grupie uczniów tj. klasie II A ze Szkoły Podstawowej Nr 11 w Płocku. Tematyka zajęć odnosiła się do działu *Dodawanie i odejmowanie liczb w zakresie 30 z przekroczeniem progu dziesiątkowego*. Głównym zadaniem lekcji w aspekcie treści matematycznych było między innymi: rozwiązywanie równań z wykorzystaniem grafów; kształcenie umiejętności przedstawiania liczb na osi liczbowej; pogłębienie rozumienia dodawania i odejmowania jako działań wzajemnie odwrotnych; utrwalenie pojęcia suma, różnica; przestrzeganie reguł dotyczących kolejności wykonywania działań, przedstawianie działań na drzewku; układanie i rozwiązywanie zadań na porównywanie różnicowe oraz kształcenie umiejętności werbalizacji czynności.

Główne obszary (zmiennie) poddane weryfikacji w ramach kolejnych etapów eksperymentu to:

– wywołanie pozytywnych motywów uczenia się (próba podjęcia rozwiązania zadania);

– wielostronne aktywizowanie podopiecznych;

– wywołanie pozytywnych przeżyć i oddziaływanie wychowawcze

– weryfikacja wiedzy teoretycznej podczas działań praktycznych (poprawność wykonania zadania);

– weryfikacja wiadomości i sposobu myślenia (czas kontroli);

– organizacja procesu dydaktyczno-wychowawczego (czas przeznaczony na zapis treści zadań).

Dobór zadań i ćwiczeń został dostosowany do wieku uczniów, ich etapu rozwoju, jak również poziomu zdobytych wiadomości i umiejętności z zakresu edukacji matematycznej. Kolejność zadań była także nieprzypadkowa. Zadania zostały tak dobrane, aby utrwalana umiejętność w ramach jednego zadania, była podstawą do rozwiązania zadania następnego. Polecenia zawierały czytelny przekaz co do konieczności wyboru działań, podjętych przez podopiecznych w celu rozwiązania zadania.

Łączna liczba zadań wynosiła 11, natomiast problemów do rozwiązania – 15. Podczas każdej z dwóch lekcji w ramach eksperymentu określone były przez nauczyciela cele zajęć jak i zasady pracy, których stosowanie ułatwiło uczniom rozwiązanie poszczególnych zadań i problemów matematycznych.

Wyniki i analiza uzyskanych efektów

Próba podjęcia rozwiązania zadania.

Podczas lekcji bez wykorzystania wizualizera (BW) uczniowie podjęli próbę rozwiązania 11 z 15 możliwych problemów. Natomiast podczas lekcji z wykorzystaniem wymienionego sprzętu (W) podopieczni spróbowali rozwiązać wszystkie 15 zadań. Analizując dane przedstawione na wykresach 1 i 2, można stwierdzić, iż podczas lekcji BW 100% uczniów podjęło próbę rozwiązania tylko 7 problemów matematycznych. W przypadku zajęć W wszyscy respondenci danej grupy podjęli próbę rozwiązania aż 11 problemów. Mała liczba prób rozwiązania zadani nr 6 oraz zadania nr 11 w grupie BW, jest podyktowana między innymi poziomem zmęczenia podopiecznych, jak również sposobem i formą kontroli poprawności wykonania zadania – odpowiedź ustna, zapis rozwiązania na tablicy (uczeń nastawiony jest w pierwszym przypadku na odbiór słuchowy, bez możliwości analizy wzrokowej sposobu rozwiązania zadania, w drugim zaś przypadku okres oczekiwania na zapis rozwiązania problemu wiąże się z bierną aktywnością podopiecznych).

Uzyskane rezultaty są wynikiem między innymi organizacji lekcji, w tym przypadku czasu, którym dysponowali uczniowie w ramach 45 minutowej lekcji na rozwiązanie poszczególnych problemów. Wykorzystanie wizualizera skróciło czas kontroli poprawności wykonania zadania zarówno przez nauczyciela jak i samych uczniów.

Poprawność wykonania zadania

Jednym z celów eksperymentu była weryfikacja wiedzy teoretycznej podczas działań praktycznych (poprawność wykonania zadania). Dane przedstawione na wykresie 1 i 2 wyraźnie wskazują, że procent uczniów, którzy wykonali poprawnie zadania jest zdecydowanie większy w grupie W. Dotyczy to

zarówno ilości właściwie rozwiązanych problemów matematycznych, jak i liczby respondentów, którzy uzyskali poprawne wyniki w kategorii danego zadania. W grupie BW uczniowie popełniali częściej błędy nie tylko w zakresie obliczeń – wyników, ale także w sposobie rozwiązywania zadań – dotyczy to analizy problemu i sposobu dochodzenia do jego rozwiązania.

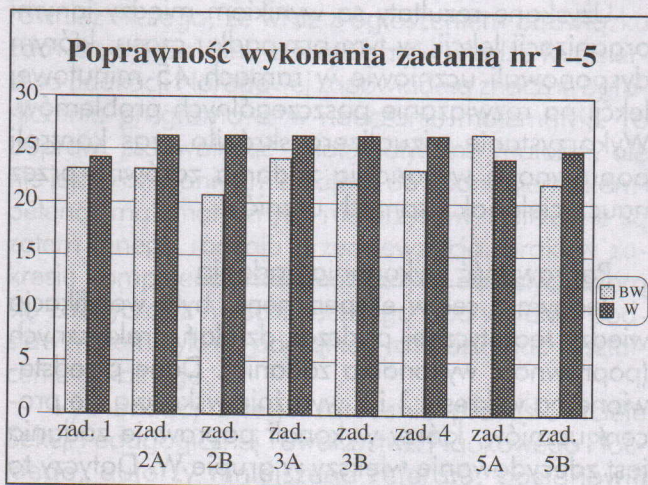
Czynnikami, którymi zdecydowanie wpłynęły na uzyskane wyniki, było wykorzystanie wizualizera. Pozwolił on na kontrolę poprawności rozwiązania każdego problemu i możliwość przedstawienia wyników na ekranie. Biorąc pod uwagę, iż młodszy wiek szkolny to okres, który charakteryzuje się myśleniem konkretno-obrazowym, taka forma przekazu daje zadawalające efekty. Ponadto, wychwylenie błędów w sposobie myślenia uczniów w odniesieniu do danego problemu, weryfikacja popełnionych błędów, samoocena ucznia oraz ocena prac rówieśników w konsekwencji prowadzi do utrwalenia wiedzy właściwej z zakresu edukacji matematycznej i przygotowuje uczniów do podjęcia próby rozwiązania kolejnego zadania.

Czas przeznaczony na przygotowanie i prezentację środków dydaktycznych

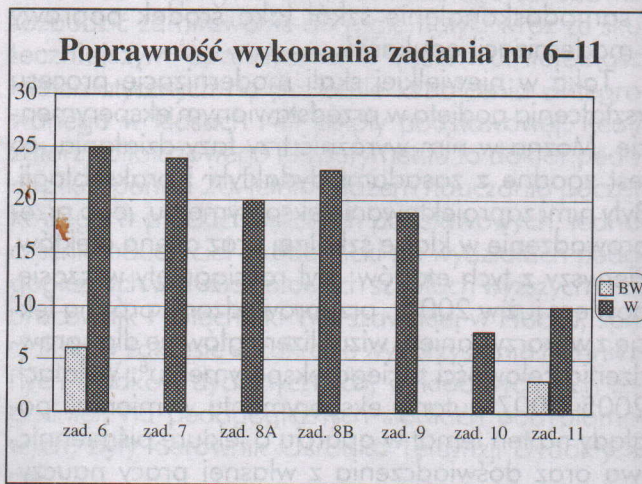
Poddając analizie uzyskane wyniki przeprowadzonego eksperymentu pod względem efektywności kształcenia, zwrócono uwagę na czas przeznaczony na przygotowanie i prezentację środków dydaktycznych – zapis treści poleceń i zadań.

Dane przedstawione na wykresie 3 wyraźnie wskazują, że czas przeznaczony na przygotowanie materiału dydaktycznego wykorzystanego podczas zajęć z za-

Wykres 1

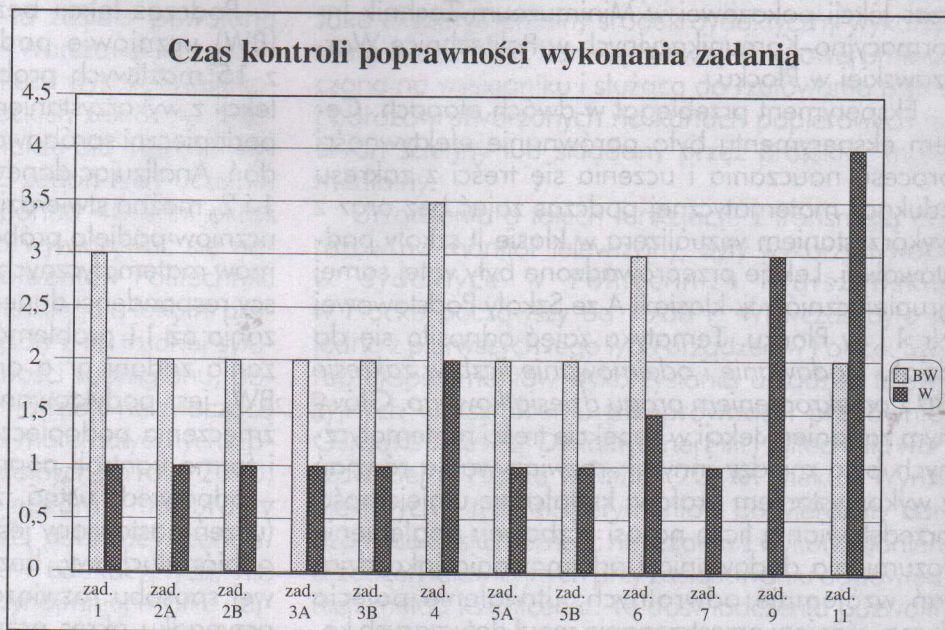

Wykres 2

stosowaniem wizualizera jest o 40% krótszy niż w przypadku pracy w grupie BW. W przypadku grupy W wyniósł on 10 minut (materiały przygotowane przed lekcją), natomiast w grupie BW – 16,5 minu-

Wykres 3

ty, w tym 6 minut przed lekcją (zapis na tablicy) i 10,5 minuty w czasie lekcji.

Skrócenie czasu zapisu i prezentacji materiału dydaktycznego w grupie BW pozwoliło na rozwiązanie większej liczby problemów matematycznych, a tym samym na ich dokładniejszą kontrolę przez nauczyciela jak i autokontrolę uczniów.

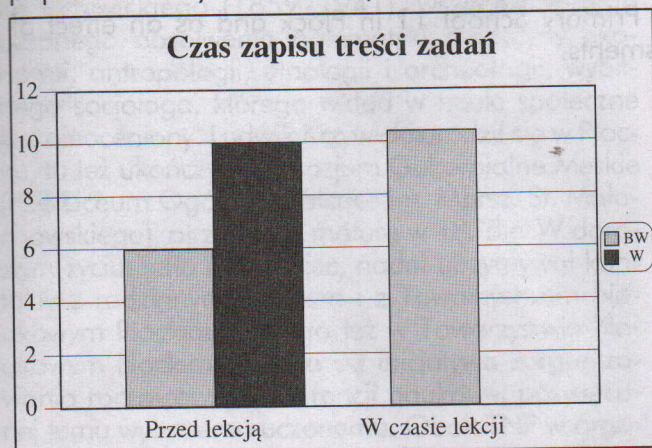
Czas kontroli poprawności wykonania zadania

Weryfikacja wiadomości i sposobu myślenia (czas kontroli) była kolejną zmienną, która została poddana analizie podczas zajęć BW i W.

Podczas zajęć bez wykorzystania wizualizera, kontrola miała formę: zapisu rozwiązania problemu na tablicy lub ustnie. Natomiast wykorzystanie opisywanego środka dydaktycznego umożliwiło prezentację rozwiązania zadania na ekranie. Taka forma sprawdzenia poprawności rozwiązań pozwo-

liła w drugim przypadku na poddanie analizie większej liczby zadań – również na indywidualną kontrolę każdego ucznia oraz w przypadku zadania nr 9 i 11 na możliwość prezentacji przez liczniejszą grupę uczniów swoich propozycji rozwiązań problemów.

Wykorzystanie wizualizera miało więc decydujący wpływ na czas kontroli (wykres 4). W przypadku grupy BW wyniósł on 23, 5 minuty – czas ten pozwolił na kontrolę 10 zadań. Natomiast w grupie W, pomimo tego, iż czas kontroli był krótszy o 5 minut – 18,5 minuty, pozwolił on na kontrolę poprawności wykonania wszystkich 15 problemów.

Podsumowanie

Biorąc pod uwagę uzyskane wyniki – przedstawione i omówione w niniejszym artykule, nasuwają się następujący wniosek:

Wykorzystanie wizualizera w procesie dydaktyczno-wychowawczym ukierunkowanym na realizację treści z zakresu edukacji matematycznej spełnia kilka, bardzo istotnych funkcji:

- „funkcję motywacyjną tj. wywoływanie zaciekawienia, zainteresowania, chęć i gotowość uczenia się;
- funkcję poznawczą tj. zbliżenie ucznia do poznawanej rzeczywistości, ułatwienie jej poznania;
- funkcję kształcącą – rozwijanie zdolności poznawczych, rozwiązywanie problemów praktycznych i teoretycznych na podstawie posiadanej wiedzy

i umiejętności oraz wdrażanie zdobytych wiadomości do praktycznego działania;

- funkcję wychowawczą – umożliwia kształtowanie odpowiednich postaw, opinii oraz poglądów wobec określonych problemów matematycznych;
- funkcję kontrolną, czyli weryfikowanie wiadomości i sposobu myślenia, ocenianie stopnia opanowania wiadomości oraz umiejętności zarówno przez samych uczniów (samoocena) jak i nauczyciela¹⁹.

Włączenie wizualizera do procesu kształcenia umożliwia właściwą organizację procesu dydaktyczno-wychowawczego z uwzględnieniem wszystkich jego elementów tj. metod, form pracy, a także podstawowych zasad dydaktyki, takich jak: przystępności, poglądowości, operatywności wiedzy, świadomego i aktywnego udziału ucznia w procesie nauczania i uczenia się. Istotne jest stworzenie sytuacji dydaktycznych, które umożliwiają dostosowanie tempa pracy do możliwości i umiejętności każdego ucznia, co ma istotny wpływ na ich motywację do pracy oraz chęć pokonywania trudności. Wykorzystanie wizualizera sprawia, że podopieczni aktywnie uczestniczą w procesie zdobywania wiedzy, rozwijają swoje kompetencje matematyczne, doskonalą określone umiejętności, co w konsekwencji przyczynia się do ich wszechstronnego rozwoju.

Na podstawie przeprowadzonego eksperymentu w postaci porównania efektów lekcji przeprowadzonej z wykorzystaniem wizualizera i bez tego urządzenia, można postulować dalsze doskonalenie pracy nauczyciela w klasach I–III szkoły podstawowej, co powinno zaowocować większymi postępami uczniów w zakresie kompetencji matematycznych. Wymaga to jednak podjęcia szerszych badań i jest to możliwe do wykonania przy współpracy pracowników Politechniki Warszawskiej w Płocku i Szkoły Podstawowej Nr 11. Dopiero takie badania byłyby podstawą do popularyzacji środka dydaktycznego i metody kształcenia w wymiarze subregionalnym lub regionalnym.

Przypisy

¹ Zob. Królowa nauk wymaga reanimacji, „Gazeta Wyborcza” 2008 z 31 X – 2 XI.
² Źródło: www.cke.edu.pl
³ Tamże.
⁴ Por.: Kadry dla innowacyjnej gospodarki, www.mnisw.gov.pl
⁵ Zob. M. Portalski, Ośrodek Telewizji Dydaktycznej w Filii Politechniki Warszawskiej w Płocku w latach 1970–1983, w: Toruńsko-Płockie Studia Dydaktyczne, Tom 20, Wydawnictwo Naukowe Novum, Toruń–Płock 2007

⁶ Zob. W. Strykowski, Teoretyczne i praktyczne problemy kształcenia multimedialnego, w: Technologia Kształcenia Aspekty metodologiczne i prakseologiczne, PWN, Warszawa 1985, s. 49.
⁷ Tamże, s. 57
⁸ Zob. D. Dądzik, M. Portalski, Eksperymentalna lekcja multimedialna dla dzieci, w: „Notatki Płockie” 2005, nr 2
⁹ Por. T. Skrzypek, Środki dydaktyczne w nauczaniu matematyki dzieci sześciolatków, <http://szkolnictwo.pl/index.php>

MIĘDZYNARODOWA KONFERENCJA NAUKOWA BADANIA SPOŁECZNE I ICH ROLA W KSZTAŁTOWANIU POSTĘPU. CIĄGŁOŚĆ I ZMIANA

W 2009 r. minęła 150. rocznica urodzin Ludwika Krzywickiego (1859–1941), wszechstronnego uczonego, absolwenta matematyki, medycyny, ekonomii, antropologii, etnologii i archeologii, wybitnego socjologa, którego wkład w nauki społeczne jest nieoceniony. Ludwik Krzywicki urodził się w Płocku, tu też ukończył Gimnazjum Gubernialne Męskie (dziś Liceum Ogólnokształcące im. Marsz. St. Matachowskiego), otrzymując maturę w 1878 r. W dorosłym życiu, jako naukowiec, nadal utrzymywał kontakty z rodzinnym miastem i z Towarzystwem Naukowym Płockim. Dlatego też w Towarzystwie Naukowym Płockim zrodziła się inicjatywa zorganizowania rocznicowej konferencji naukowej poświęconej temu wybitnemu uczonemu. Obok TNP w organizację konferencji włączyły się: Główny Urząd Statystyczny, Instytut Gospodarstwa Społecznego Szkoły Głównej Handlowej, Towarzystwo Naukowe Warszawskie, Polskie Towarzystwo Statystyczne, Polskie Towarzystwo Polityki Społecznej.

Międzynarodowa Konferencja Naukowa zatytułowana *Badania społeczne i ich rola w kształtowaniu postępu. Ciągłość i zmiana*. W 150. rocznicę urodzin Ludwika Krzywickiego odbyła się w siedzibie Towarzystwa Naukowego Płockiego w dniach 19–20 października 2009 r. Patronat Honorowy nad konferencją objął prof. zw. dr hab. Karol Modzelewski, Wiceprezes Polskiej Akademii Nauk, którego z uwagi na jego nieobecność w kraju reprezentowała prof. dr hab. Mirosława Droz-Piasecka i odczytała list Pro-

Na mównicy prof. dr hab. Antoni Rajkiewicz – Członek Honorowy TNP, główny inicjator Konferencji. Za stołem, prowadzący tę część obrad prof. zw. dr hab. Adam Kurzynowski z Instytutu Gospodarstwa Społecznego Szkoły Głównej Handlowej

Podczas konferencji z referatem wystąpił prof. dr hab. Józef Oleński – Prezes Głównego Urzędu Statystycznego

fesora do uczestników Konferencji.

Jako główny cel organizatorzy postawili podjęcie próby odpowiedzi na kluczowe pytania dotyczące badań społecznych i ich roli w kształtowaniu postępu w świetle dokonań Ludwika Krzywickiego, w zakresie socjologii, ekonomii, polityki społecznej, statystyki i innych dziedzin nauki, którymi się zajmował.

Podczas konferencji wygłoszone zostały następujące referaty:

- dr Barbara Kłosowicz-Krzywicka, Francja – *Rodowód Ludwika Krzywickiego*;
- Jan Berger, Główny Urząd Statystyczny – *Ludwik Krzywicki jako współorganizator Głównego Urzędu Statystycznego i statystyk*;
- dr Katarzyna Zamorska, Uniwersytet Wrocławski. Instytut Politologii – *Wędrownka pewnej idei. Percepcja spuścizny Ludwika Krzywickiego*;
- prof. zw. dr hab. Adam Kurzynowski, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie. Instytut Gospodarstwa Społecznego – *Idee badawcze Ludwika Krzywickiego w reaktywowanym Instytucie Gospodarstwa Społecznego*;
- prof. ndzw. dr hab. Felicjan Byłok, Politechnika Częstochowska. Wydział Zarządzania – *Wartość poznawcza szkiców społeczno-ekonomicznych Ludwika Krzywickiego*;
- prof. ndzw. dr hab. Maciej Cesarski – Szkoła Główna Handlowa. Kolegium Ekonomiczno-Społeczne – *Ludwik Krzywicki badaczem zagadnień mieszkaniowych i osadniczych – uwarunkowania, dokonania a terażniejszość*;
- dr Justyna Godlewska, Uniwersytet Warszawski. Instytut Polityki Społecznej – *„Obieżyświatwo” w myśli Ludwika Krzywickiego i współcześnie*;

Prof. zw. dr hab. Janusz Sztumski – Kierownik Katedry Socjologii i Filozofii Górnośląskiej Wyższej Szkoły Handlowej im. Wojciecha Korfańtego w Katowicach

- dr Dorota Moroń, Uniwersytet Wrocławski. Instytut Politologii – *Ludwik Krzywicki o kwestii społecznej. Uwagi na marginesie pamiętników bezrobotnych;*
- dr Zdzisław Słowik, Redaktor naczelny „Res Humana” – *O współczesnej recepcji studium Ludwika Krzywickiego „Idea a życie” – kilkawag;*
- prof. zw. dr hab. Janusz Sztumski, Górnośląska Wyższa Szkoła Handlowa w Katowicach. Katedra Socjologii i Filozofii – *Aktualność koncepcji metodologicznych Ludwika Krzywickiego;*
- prof. dr hab. Julian Auleytner, Prezes Polskiego Towarzystwa Polityki Społecznej – *XXI wiek. Edukacja bez granic;*
- prof. zw. dr hab. Danuta Walczak–Duraj, Uniwersytet Łódzki. Instytut Socjologii – *Wieloparadygmatyczność współczesnej socjologii i jej konsekwencje badawcze;*

Dr Katarzyna Zamorska z Instytutu Politologii Uniwersytetu Wrocławskiego

- prof. nzw. dr hab. Grzegorz Zabłocki, Uniwersytet Mikołaja Kopernika. Instytut Socjologii – *Socjologia wobec problemu postępu społecznego;*
- prof. ndzw. dr hab. Robert Janik, Górnośląska Wyższa Szkoła Handlowa w Katowicach – *Poznawcza przydatność koncepcji wędrówek*

idei w czasie i przestrzeni;

- Joanna Augustowska, Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Słupnie – *Lokalne kwestie społeczne;*
- dr inż. Andrzej Paszkiewicz, Politechnika Warszawska. Instytut Telekomunikacji – *Niektóre problemy funkcjonowania społeczeństwa informacyjnego z punktu widzenia inżyniera.*

Głos zabrano też Przewodnicząca Sekcji Socjologicznej TNP dr Anna Schulz, która przedstawiła komunikat z badań na temat postaw studentów

Temat *Poznawczej przydatności koncepcji wędrówek idei w czasie i przestrzeni* omawia prof. ndzw. dr hab. Robert Janik z Górnośląskiej Wyższej Szkoły Handlowej w Katowicach. Za stołem: prof. zw. dr hab. Danuta Walczak–Duraj

wobec osób starszych. Zaprezentowany został też komunikat pt. *Stosunki polsko–niemieckie w medialnym zwierciadle tygodnika Der Spiegel* autorstwa Małgorzaty Schulz, doktorantki z Uniwersytetu Łódzkiego.

Ponadto z dłuższymi wypowiedziami wystąpili: prof. dr hab. Józef Oleński – Prezes Głównego Urzędu Statystycznego, prof. zw. dr hab. Tadeusz Kowalik z Instytutu Nauk Ekonomicznych PAN, dr Ewa Kaltenberg-Kwiatkowska oraz prof. dr hab. Antoni Rajkiewicz – Członek Honorowy TNP, który był głównym inicjatorem konferencji.

Wszyscy uczestnicy Konferencji (z ponad 20 ośrodków naukowych) otrzymali zestawy publikacji GUS oraz folder poświęcony Ludwikowi Krzywickiemu, który Towarzystwo Naukowe Płockie wydało dzięki dofinansowaniu z budżetu Miasta Płocka.

Podczas konferencji można było obejrzeć wystawę planszową przygotowaną przez GUS poświęconą Ludwikowi Krzywickiemu i statystyce oraz ekspozycję publikacji i dokumentów związanych z Krzywickim ze zbiorów TNP.

Maciej Wróbel

BIBLIOGRAFIA MAZOWSZA PŁOCKIEGO za okres 1 X – 31 XII 2008 r.

I. DZIAŁ OGÓLNY

Bibliografie

1. **Bibliografia Mazowska Płockiego za okres 1 X - 31 XII 2007**

r. oprac. Małgorzata Bielak, Elżbieta Dobroń, Wiesława Mazurska. // Notatki Płockie. – 2008, nr 4/217, s. 53-72

2. **Grzybowski, Michał Marian.**: Bibliografia Antoniego Juliana Nowowiejskiego / Michał Marian Grzybowski. // Studia Płockie. – T. 36 (2008), s. 225-252

Czasopisma. Kalendarze

3. **Auto-Kurier-Giełdowy.** - 2008, [R. 9], nr 18(291)–24(297). – Płock: Art Studio, 2008. – Dwutyg.

4. **Bibliotekarz Płocki** : biuletyn informacyjno-metodyczny / red. Ewa Luma. – 2008, [R. 14], nr 2. – Płock: Książnica Płocka, 2008. – Półroc. – ISSN 1234-1215

5. **Biuletyn Muzealny**: kwartalnik Muzeum Mazowieckiego w Płocku / red. nac. Leonard Sobieraj. – 2008, [R. 4], nr 3/12. – Płock: Muzeum Mazowieckie, 2008. – Kwart. – ISSN 1734-6835

6. **Biuletyn.** Okręgowa Izba Lekarska w Płocku / red. zespół Komisji Informacyjno-Historycznej; red. odpow. Jarosław Wanecki. 2008, [R. 18], nr 3(99), 4(100) + CD. – Płock: OIL, 2008. – Kwart. – ISSN 1509-0051

7. **Biuletyn Płockich Organizacji Pozarządowych** / red. nac. Ewa Lilianna Matusiak. – 2008, [R. 2]. – Płock: Centrum ds. Współpracy z Organizacjami Pozarządowymi przy Urzędzie Miasta Płocka, 2008. – Roc.

8. **Biuletyn Zarządu Okręgowego ZKRP i BWP w Płocku** / red. Antoni Jelec. 2008, [R. 9], nr 10(110) – 12(112). – Płock: Zarząd Okręgowy ZKRP i BWP, 2008. – Mies.

9. **Echo Gąbina**: kwartalnik informacyjny UMiG w Gąbinie / red. zespół. – 2008, nr 3. – Gąbin: UMiG, 2008. – Kwart.

10. **Edukacja Otwarta/Szkoła Wyższa im. Pawła Włodkowica**; [red. nac. Józef Półturzycki]. – 2008, R. 8, nr 2. – Płock: SWPW, 2008. – Półroc. – ISSN 1642-5227

11. **Europejskie Zeszyty Naukowe** / red. naukowa Kazimierz Waluch. – [R. 4], nr 8. – Płock: Euro Direct – Sieć Informacyjna; Szkoła Wyższa im. Pawła Włodkowica 2008. – Półroc. – ISBN 978-83-875281-8-8

U dotu s. tyt.: Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej.

12. **FanFary**: Czasopismo Parafii św. Bartłomieja w Płocku / Red. zespół, opiekun ks. Paweł Sprusiński. – 2008, [R. 4], nr 6(27). – Płock: Parafia św. Bartłomieja, 2008. – Dwumies.

13. **Gazeta Łącka**: Informator Urzędu i Rady Gminy w Łącku / red. zespół, przewod. Alicja Zbyszewska. – 2008, [R. 14], nr (47). – Łąck : UG, 2008. – Półroc.

14. **Gazeta Szkoły Wyższej im. Pawła Włodkowica** / red. nac. Kamila Bielińska. – 2008, [R. 15], nr 28. – Płock: SWPW, 2008. – Półroc. – ISSN 1425-2740

15. **Gazeta Wyborcza** / red. nac. Adam Michnik. – 2008, nr 230-304. – Warszawa : Agora SA, 2008. – Dz. – ISSN 0860-908X.

Zawiera dod. „Gazeta Wyborcza Płock”

16. **Gazeta Związkowa.** – 2008, nr 254. – Płock: Zarząd Regionu Płockiego NSZZ „Solidarność”, 2008. – Niereg.

17. **Gazetka Akowska**: pismo Związku Żołnierzy Armii Krajowej „Mazowsze” w Płocku / red. Lesław Wojno, Zenon Klu-

czyński. – 2008, [R. 8], nr 10(86) – 12(88). – Płock: Związek Żołnierzy AK „Mazowsze”, 2008. – Mies.

18. **Głos Gostyniński**: pismo regionalne / red. nac. Barbara Kõnarska-Pabiniak. – 2008 nr 10-12. – Gostynin: Gostynińska Agencja Wydawnicza Sp. z o.o., 2008. – Mies. ISSN 1452-3909

19. **Głos Rościszewa**: kwartalnik pod patronatem Wójta i Rady Gminy Rościszewo / red. zespół. – 2008, [R. 6], nr 16. – Rościszewo : Urząd Gminy, 2008. – Kwart.

20. **Głos Słupna**: Gminny Biuletyn Informacyjny / red. Beata Grommunt, Monika Pankowska. – 2008, [R. 4], grudzień (nr 14). – Słupno: UG, 2008. – Niereg.

21. **Humanizacja Pracy** / Fundacja Humanizacja Pracy, Szkoła Wyższa im. Pawła Włodkowica w Płocku; [red. nac. Danuta Walczak-Duraj]. – 2008, nr 5(245), 6(246). – [S.l.]: FHP ; Płock : SWPW, 2008. – Dwumies. – ISSN 1643-7446

22. **Kontakt**: Biuletyn Informacyjny Burmistrza i Rady Miejskiej w Drobinie / red. nac. Sławomir Wiśniewski. – 2008, nr 72. – Drobin : UMiG, 2008. – Kwart. – ISSN 1730-8208

23. **Kronika Mazowiecka: pismo Samorządu Województwa** /red. nac. Magdalena Lewandowska. 2008, R. 6, nr 10-12. – Warszawa: Urząd Marszałkowski Województwa Mazowieckiego, 2008. – Mies. - ISSN 1730-749X.

24. **M 4**: miesięcznik osiedli mieszkaniowych / red. zespół. – 2008, [R. 3], nr 4 (grudzień). – Płock: „Almus.it”, 2008. – Mies.

25. **Mariawita**: pismo Kościoła Starokatolickiego Mariawitów /red. Kolegium. – 2008, [R. 50], nr 8-10, 11-12. – Płock: Kościół Starokatolicki Mariawitów, 2008. – Mis. – ISSN 0209-3103

26. **Mazowiecka Szwajcaria**: pismo społeczno-kulturalne Towarzystwa Przyjaciół Gminy Brudzeń im. Pawła Włodkowica /red. nac. Andrzej Dwojnych. – 2008, nr 1 (lipiec – sierpień), nr 2 (wrzesień – październik), nr 3 (listopad – grudzień). – Brudzeń Duży: TPGB, 2008. – Dwumies. – ISSN 1642-9214

27. **Mazowiecki Biznes** / red. nac. Artur Guziak. 2008, [R. 1], nr 1. – Warszawa : MSG, 2008. – Dwumies.

28. **Mazowsze**: Studia Regionalne / red. nac. Zbigniew Strzelecki. – 2008, [R. 1], nr 1. – Warszawa : Mazowieckie Biuro Planowania Regionalnego, 2008. – Półroc. – ISSN 1689-4774.

29. **Meritum**: Mazowiecki Kwartalnik Edukacyjny / red. nac. Janina Ziętek. – 2008, [R. 3], nr 4(11). – Warszawa: Mazowieckie Samorządowe Centrum Doskonalenia Nauczycieli; Ośrodek Edukacji Informatycznej i Zastosowań Komputerów, 2008. – Kwart. – ISSN 1896-2521.

30. **Miasto Płock i okolice**: bezpłatne pismo informacyjno-promocyjne / red. nac. Tomasz Krajewski. – 2008, [R. 2], nr 8 (grudzień). – Płock: Wydawnictwo TOM-PRESS, 2008. – Mies.

31. **Miejski Zeszyt Statystyczny.** – Nr 15 (2007). – Płock: Urząd Miasta Płocka Wydział Urbanistyki i Architektury, 2008. – Roc.

32. **Miesięcznik Pasterski Płocki**: organ urzędowy Diecezji Płockiej / red. ks. Dariusz Majewski. – 2008, [R. 93(103)], nr 10-12. – Płock: Kuria Diecezjalna Płocka, 2008. – Mies. – ISSN 0209-3642

33. **Miesięcznik Politechniki Warszawskiej**: Pismo Społeczności Akademickiej PW / red. nac. Iwona Kolińska. – 2008, [R. 11], nr 10-12. – Warszawa: Politechnika Warszawska, 2008. – Mies. - ISSN 1640-8411.

34. **Moje Mazowsze**: czasopismo społeczno-kulturalne / red.

spędzone w gminie Brudzeń / Wiktor Kaźmierowicz; spisał i zredagował Paweł Piotrowski. // Mazowiecka Szwajcaria. – 2008, nr 2 (wrzesień – październik), s. 6-7, il.; nr 3 (listopad – grudzień), s. 6-7.

— **Łykowski, Konrad.**: Konrad Łykowski – pamiętanie Peerelu [Dokument elektroniczny] = poz. 130

69. **Nycek, Jan B.**: Nekropolia Nakwaskich: tajemnice kościoła parafialnego w Kępie Polskiej / Jan B. Nycek. // Nasz Płock. – 2008, nr 12, dod. samorządowy nr 8/2008, s. 14, il. – (Prezentacje miast i gmin Północnego Mazowsza.)

70. **[Różańska-Kaczyńska, Krystyna.]**: Chroniła nas niezwykła dobroć i ofiarność ludzi / Krystyna Różańska-Kaczyńska. // Kontakt. – 2008, nr 72, s. 27-29, il.

71. **[Wojno, Lesław.]**: Wspomnienia kolegi Lesława Wojno: część III, IV / Lesław Wojno. // Gazetka Akowska. – 2008, nr 10(86), s. 2; nr 11(87), s. 2

72. **Pękalski, Marian.**: Spacer po dawnym Gostyninie / Marian Pękalski. // Głos Gostyniński. – 2008, nr 12, s. 9, il.

Biografie

Albin, Tadeusz

73. **Gospodarowicz, Jan.**: Pożegnanie gostynianina Tadeusza Albina: ku pamięci / Jan Gospodarowicz. // Głos Gostyniński. – 2008, nr 11, s. 4, il.

Antoni Julian Nowowiejski, bł.

74. **Brzeziński, Daniel.**: Koncepcja roku kościelnego w nauczaniu błogosławionego abpa Antoniego Juliana Nowowiejskiego / Daniel Brzeziński. // Studia Płockie. – T. 36 (2008), s. 51-67

75. **Decyk, Jan.**: Życie eucharystyczne pasterską troską błogosławionego arcybiskupa Antoniego Juliana Nowowiejskiego / Adam Matyszewski. // Studia Płockie. – T. 36 (2008), s. 97-111

76. **Góralski, Wojciech.**: Złoty jubileusz kapłaństwa arcybiskupa Antoniego Juliana Nowowiejskiego (1931) / Wojciech Góralski. // Studia Płockie. – T. 36 (2008), s. 145-154

— **Grzybowska, Elżbieta.**: Czas miasta – czas człowieka = poz. 117

— **Grzybowski, Michał Marian.**: Bibliografia Antoniego Juliana Nowowiejskiego = poz. 2

77. **Grzybowski, Michał Marian.**: Obecność biskupa A. J. Nowowiejskiego w mieście i diecezji / Michał Marian Grzybowski. // Studia Płockie. – T. 36 (2008), s. 155-160

78. **Grzybowski, Michał Marian (1937-).**: Antoni Julian Nowowiejski (1941-1981) / Michał Marian Grzybowski. // Sierpecka Fara. – 2008, nr 10, s. 8, il.

79. **Kwiatkowska, Honorata.**: Świadectwo o aresztowaniu księdza abpa Antoniego Juliana Nowowiejskiego i księdza bpa Leona Wetmańskiego / Honorata Kwiatkowska. // Studia Płockie. – T. 36 (2008), s. 215-217

80. **Matyszewski, Adam.**: Elementy duchowości liturgicznej we „Mszy świętej” arcybiskupa Antoniego Juliana Nowowiejskiego / Adam Matyszewski. // Studia Płockie. – T. 36 (2008), s. 79-95

81. **Mosakowski, Roman.**: Modlitwa w życiu duchowym i nauczaniu abpa Antoniego Juliana Nowowiejskiego / Roman Mosakowski. // Studia Płockie. – T. 36 (2008), s. 51-67

82. **Mossakowski, Lech.**: „Miałem wydestać biskupów ze Słupna” / Adam Mossakowski; rozm. przepr. Adam Matyszewski. // Studia Płockie. – T. 36 (2008), s. 209-213

— **Rojewski, Andrzej.**: Kongresy i dni eucharystyczne w Diecezji Płockiej w latach posługi pasterskiej bł. abpa A. J. Nowowiejskiego = poz. 327

83. **Stogowska, Anna Maria.**: Działalność naukowa biskupa Antoniego Juliana Nowowiejskiego / Anna Maria Stogowska. // Studia Płockie. – T. 36 (2008), s. 177-186

Durszlewicz, Tadeusz (ks.)

84. **Grodkiewicz, Waldemar.**: Jeszcze trochę sił i energii zostało / Waldemar Grodkiewicz. // Kontakt. – 2008, nr 72, s. 25-26

Garlej, Tadeusz

— **Wanecki, Jarosław.**: Autorytety = poz. 91

Grabowski, Aleksander

85. **Woźniak, Hubert.**: To już dziewiąta kwesta! / Hubert Woźniak. // Gazeta Wyborcza – Płock. – 2008, nr 256, s. 9-11, il.

Hałacińska, Joanna

— **Grzybowska, Elżbieta.**: Siostry od pasji = poz. 322

Józefa Joanna Hałacińska

86. **Giżyńska-Burakowska, Halina.**: Matka Józefa Hałacińska: odczuwała wewnętrzny nakaz założenia Zgromadzenia / Halina Giżyńska-Burakowska. // Sierpecka Fara. – 2008, nr 10 s. 6-7, il.

Kacprzak, Marcin

87. **E. J.**: Lekarz higienista / E.J. // Sygnały Płockie. – 2008, nr 20, s. 15, il.

— **Szatkowska, Lena.**: W 120. rocznicę urodzin doktora Kacprzaka = poz. 229

88. **W trosce o zdrowe społeczeństwo – życie i działalność Marcina Kacprzaka 1888-1968:** Członka Honorowego TNP w 120. rocznicę urodzin i 40. rocznicę śmierci: materiały konferencyjne. – Płock: Towarzystwo Naukowe Płockie, 2008. – 56 s.: il.; 23 cm. – ISBN 978-83-60348-06-2

89. **Wanecki, Jarosław.**: Młodość Marcina Kacprzaka / Jarosław Wanecki. // Biuletyn. Okręgowa Izba Lekarska w Płocku. – 2008, nr 4(100), s. 18-19, 23

Kiriuszyn, Aleksy

90. **Korgul-Wyszatycka, Iwona.**: Aleksy Kiriuszyn 1886-1972: artysta płocki / Iwona Korgul-Wyszatycka. – Płock: Muzeum Mazowieckie, 2008. – 155 s: fot. kolor.; 20 cm. – ISBN 978-83-89034-54-0

— **Woźniak, Hubert.**: To już dziewiąta kwesta! = poz. 85

Maciesza, Aleksander

91. **Wanecki, Jarosław.**: Autorytety: wspomnienie / Jarosław Wanecki. // Biuletyn. Okręgowa Izba Lekarska w Płocku. – 2008, nr 3(99), s. 4-5

Majewski, Mariusz

92. **Łabarewski, Radosław.**: Kanapowi serferzy: płocczan świa-

ta oglądanie / Radosław Łabarewski. // Sygnały Płockie. – 2008, nr 21, s. 14, il.

Malanowski, Sławomir

93. **rad.**: Pro Domo Sua: medal dla Sławomira Malanowskiego / rad. // Tygodnik Płocki. – 2008, nr 43, s.13, il.

Milke, Waclaw

94. **Stanisławska, Marzena.**: Druh Waclaw Milke – Członek Honorowy TNP nie żyje (1914-2008) / Marzena Stanisławska. // Edukacja Otwarta. – 2008, nr 2, s. 87-94, il.

Mrozowski, Roman Mirosław

95. **Mojzesowicz, Hanka.**: Roman Mirosław Mrozowski: 14.12.1927 – 19.03.2008 / Hanka Mojzesowicz. // Biuletyn. Okręgowa Izba Lekarska w Płocku. – 2008, nr 4(100), s. 20-21, il.

Nowakowski, Zdzisław

— **M.Rz.**: Tajne nauczanie w Obwodzie Armii Krajowej Gąbin = poz. 126

Olewnik, Krzysztof

— **Dera, Andrzej.**: Prawda o sprawie Olewnika jest zbyt bolesna dla prokuratury = poz. 209

— **Jatoszewski, Mariusz.**: Olewnikowie chcą komisji śledczej w sprawie porwania Krzysztofa = poz. 205

— **Wybranowski, Wojciech.**: Błąd prokuratury zabił Krzysztofa ? = poz. 206

Płosa, Jan (kpt.)

— **Gołębiewski, Grzegorz.**: Tragiczny finał obozu Przysposobienia Wojskowego w Studzieńcu k/Sierpca 18 czerwca 1931r.

= poz. 122

Rostworowski, Franciszek M. Wawrzyniec

96. **Gruszka, Waldemar.**: Ś.P. Brat Kapłan Franciszek M. Wawrzyniec Rostworowski: z żalobnej karty / Waldemar Gruszka. // Mariawita. – 2008, nr 8-10, s. 34-35, il.

Różańska-Kaczyńska, Krystyna

97. **W.G.**: Krystyna Różańska-Kaczyńska: kartka z historii / W.G. // Kontakt. – 2008, nr 72, s. 27, il.

Stryjewski, Wiktor

98. **Słowiński, Rafał.**: Wiktor Stryjewski ps. Cacko / Rafał Słowiński. // Mazowiecka Szwajcaria. – 2008, nr 1 (lipiec-sierpień), s. 8, il.

Suliński, Stanisław

— **Małachowski, Adam.**: Odszedł wielki trener = poz. 279

— **Wspomnienie o Stanisławie Sulińskim** = poz. 286

Szkopek, Paweł

— **Szkopek, Grzegorz.**: Zaczęło się od motorynki = poz. 284

Wielimborek, Ireneusz

99. **Majchrzak, Stanisław.**: Wyróżnienie dla sierpczanina / Stanisław Majchrzak. // Nasz Sierpc. – 2008, nr 4, s. 6-7, il.

Wojciechowski, Czesław Kazimierz

100. **Chudzyński, Marian.**: Czesław Wojciechowski / Marian Chudzyński. // Biuletyn. Okręgowa Izba Lekarska w Płocku. – 2008, nr 4(100), s. 24-25

Śmiechowska, Zdzisława

101. **Giżyńska-Burakowska, Halina.**: „Poszłabym...drogą pa-syjną”: Matka Zdzisława Śmiechowska / Halina Giżyńska-Burakowska. // Sierpecka Fara. – 2008, nr 12 s. 5-6, il.

II. ŚRODOWISKO GEOGRAFICZNE

Geologia. Geofizyka. Gleboznawstwo

102. **Stanuszkiewicz-Cegłowska, Blanka.**: Wyszogród nie spadnie do Wisły: skarpa cofnęła się o 30 metrów! / Blanka Stanuszkiewicz-Cegłowska. // Tygodnik Płocki. – 2008, nr 45, s. 15, il.

103. **W.J.**: Renaturyzacja jezior łąckich / W.J. // Gazeta Łącka. – 2008, nr 2(47), s. 28

Hydrologia. Meteorologia. Klimatologia

— **Lenart, Witold.**: Z Wisłą Płocką nasza przyszłość = poz. 107

Ochrona środowiska

104. **Anuszevska, Elżbieta.**: Gospodarka odpadami w województwie mazowieckim / Elżbieta Anuszevska. // Mazowsze: Studia Regionalne. – 2008, nr 1, s. 153-160, il.

105. **Danieluk, Małgorzata.**: Wszystko w normie / Małgorzata Danieluk. // Sygnały Płockie. – 2008, nr 18, s. 3

Dot. monitorowania zanieczyszczeń powietrza w Płocku spowodowanych przez PKN Orlen SA.

— **GR.**: Unieszkodliwiają odpady niebezpieczne = poz. 144

106. **Kłoszewski, Marian.**: 5 lat zagrożenia zdrowia dla Stubic: Stowarzyszenie Przeciwdziałania Elektrosmazom / Marian Kłoszewski. // Wieści znad Wisły. – 2008, nr 72, s. 28

— **Kowalczyk, Katarzyna.**: Możliwości wykorzystania odnawialnych źródeł energii na Mazowszu = poz. 141

— **Majchrzak, Stanisław.**: Rozbudowa Rachocina = poz. 162

— **Woźniak, Hubert.**: Idealna spalarnia = poz. 151

Geografia. Krajoznawstwo. Turystyka

107. **Lenart, Witold.**: Z Wisłą Płocką nasza przyszłość / [aut. tekstu: Lenart Witold, Kawalczewska Janina]; Regionalne Centrum Edukacji Ekologicznej, Płock. – Płock: Regionalne Centrum Edukacji Ekologicznej, 2008. – 104 s.: il. kolor.;

31 cm. – ISBN 978-83-61177-15-9

108. **Śmigieński, Marcin.**: Tutaj więcej najlepsze wiatry: Nowy Duninów turystyką stoi / Marcin Śmigieński. // Tygodnik Płocki. – 2008, nr 52, s. 18, il.

III. LUDNOŚĆ

Osadnictwo. Demografia

109. **Kopka, Mariola.**: Stan ludności Gminy Gozdowo / Mariola Kopka. // Słowo Gozdowa. – 2008, nr 6, s. 20-22, il.

110. **Kowalski, Paweł Piotr.**: Niemcy z Bielina w latach 1924-1945, cz. II / Paweł Piotr Kowalski. // Notatki Płockie. – 2008, nr 4/217, s. 31-21, il.

— **Kowalski, Rafał**: Odkrywanie zaginionego sąsiada = poz. 238

IV. HISTORIA

Nauki pomocnicze historii.

— **Jędrysek-Migdalska, Elżbieta.**: Historia niepodległości zapisana w polskich środkach płatniczych. Kolekcja zebrana przez Jana H. Walusia = poz. 256

111. **Łempicki, Jerzy (-2005).**: Herbarz szlachty powiatu sierpeckiego / Jerzy Łempicki; [red. Zdzisław Dumowski]. – Sierpc: Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Sierpeckiej, 2008. – [8], 610 s.

il. (w tym kolor.); 31 cm. – (Herbarz mazowiecki / Jerzy Łempicki 4). – ISBN 978-83-925893-7-2

112. **(rt).**: Fotografia okupacyjna / (rt). // Sygnały Płockie.

– 2008, nr 17, s. 16, il.

Wystawa fotografii niemieckiej Płocka z lat wojny w Archiwum Państwowym w Płocku.

113. **Wąsiewski, Grzegorz J.**: Genealogia i archiwa: przewodnik dla początkujących użytkowników Archiwum Państwowego w Płocku = Genealogy and archives: the beginners guide of Płock State Archive / Grzegorz J. Wąsiewski. – Płock: Archiwum Państwowe w Płocku: Stowarzyszenie Przyjaciół Archiwum Państwowego w Płocku, 2008. – 72 s.: il.; 21 cm. – ISBN 978-83-905477-7-0

Archeologia

— **Kordala, Tomasz.**: Drugi sezon badań wykopaliskowych na wzgórzu Krasino = poz. 257

Historia miejscowości

Brudzeń Duży

— **Kaźmierowicz, Wiktor.**: Początki władzy ludowej w gminie Brudzeń (1, 2) = poz. 68

Bielino (gm. Słupno)

— **Kowalski, Paweł Piotr.**: Niemcy z Bielina w latach 1924-1945, cz. II = poz. 110

Bodzanów

— **rad.**: Kotłyszka dla miasteczka = poz. 237

Bodzanów (gmina)

114. **Gmina Bodzanów.** // Nasz Płock. – 2008, nr 12, dod. samorządowy nr 7/2008, s. 12-13, il. – (Prezentacje miast i gmin Północnego Mazowsza.)

Gostynin

115. **Bohun, Tomasz.**: [Prawda i legenda o zamku gostyńskim - recenzja] / Tomasz Bohun. // Notatki Płockie. – 2008, nr 4/217, s. 49, il.

Kowalewo Podborne

116. **Pawłowska, Monika.**: Historie miejscowości c.d. / Monika Pawłowska. // Słowo Gozdowa. – 2008, nr 4, s. 23-24, il.

Mała Wieś

— **Chodubski, Paweł Tomasz.**: Cukrownia Mała Wieś w latach 1898-1939 = poz. 152

Płock

117. **Grzybowska, Elżbieta.**: Czas miasta – czas człowieka: próba refleksji nad monografią Płocka abpa A. J. Nowo-

wiejskiego / Elżbieta Grzybowska. // Studia Płockie. – T. 36 (2008), s. 161-175

118. **Kęczkowski, Marcin.**: Jak kształtował się Płock / Marcin Kęczkowski. // Sygnaty Płockie. – 2008, nr 21, s. 19, il.

— **Kowalski, Rafał**: Odkrywanie zaginionego sąsiada = poz. 238

— **MŚ.**: Płocki jubileusz pocztowców = poz. 159

119. **Orłowska, Milena.**: Co żyje w pamięci, nie zginie: kolejna książka Mirosława Łakomskiego / Milena Orłowska. // Gazeta Wyborcza – Płock. – 2008, nr 286, s. 2, il.

— **Papierowski, Andrzej.**: Od Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego do Banku Szlacheckiego i Związku Ziemian w Płocku (1916-1919) = poz. 158

120. **[Regionalizm płocki w II Rzeczypospolitej – recenzja]**. // Notatki Płockie. – 2008, nr 4/217, s. 50-51, il.

— **(rł).**: Fotografia okupacyjna = poz. 112

121. **Waluś, Konrad J.**: Zanim powstał most Solidarności / Konrad J. Waluś. // Nasz Płock. – 2008, nr 12, s. 18, il.

Studzieniec

122. **Gołębiewski, Grzegorz.**: Tragiczny finał obozu Przysposobienia Wojskowego w Studzieniu k/Sierpca 18 czerwca 1931r. / Grzegorz Gołębiewski. // Notatki Płockie. – 2008, nr 4/217, s. 31-21, il.

Zawidz (gmina)

123. **Gmina Zawidz.** // Nasz Płock. – 2008, nr 11, dod. samorządowy nr 7/2008, s. 8-9, il. – (Prezentacje miast i gmin Północnego Mazowsza.)

Opracowania według okresów 1918-1939 r.

— **Kłodawski, Krzysztof.**: Szkoła w Myśliborzycach = poz. 233

— **[Regionalizm płocki w II Rzeczypospolitej – recenzja]** = poz. 120

124. **Wójtowicz, Norbert.**: Udział harcerzy płockich w wojnie 1920 roku / Norbert Wójtowicz. // Biuletyn Informacyjny [Towarzystwa Wiedzy Obronnej]. – 2008, nr 10, s. 50-79, il.

1939-1945 r.

125. **Fijałkowski, Sławomir.**: Płock w Wojnie Obronnej 1939 (krótki szkic) / Sławomir Fijałkowski. // Sygnaty Płockie. – 2008, nr 17, s. 14

— **Kaźmierowicz, Wiktor.**: Początki władzy ludowej w gminie Brudzeń (1, 2) = poz. 68

— **Kowalski, Rafał.**: Odkrywanie zaginionego sąsiada = poz. 238

126. **M.Rz.**: Tajne nauczanie w Obwodzie Armii Krajowej Gąbin / M.Rz. // Echo Gąbina. – 2008, nr 3, s. 1, 3, il.

— **[Różańska-Kaczyńska, Krystyna]**: Chroniła nas niezwykła dobroć i ofiarność ludzi = poz. 70

1944-1989 r.

127. **Garkowski, Longin.**: Jak w obozie koncentracyjnym – przez szpaler z psami / Longin Garkowski. // Gazeta Wyborcza – Płock. – 2008, nr 291, s. 4-5, il.

128. **Jasińska, Ewa.**: Ostatni Leśni / Ewa Jasińska. // Sygnaty Płockie. – 2008, nr 19, s. 10, il.

Wystawa „Ostatni Leśni – Mazowsze i Podlasie w ogniu 1948-1953” w galerii „U Pana Boga za piecem” w Stanisławówce, przygotowana przez IPN.

129. **Kowalski, Rafał.**: Kobiety stanu wojennego: Stanisławówka świętuje rocznicę 13 grudnia / Rafał Kowalski. // Gazeta Wyborcza – Płock. – 2008, nr 288, s. 2, il.

130. **Łykowski, Konrad.**: Konrad Łykowski – pamiętanie Peereleu [Dokument elektroniczny]: opowieści o wspólnych i indywidualnych sposobach na system 1956-1989 / Konrad Łykowski; rozmawiała Maria Kococik. – Płock: Archiwum Historii Mówionej: Ośrodek Karta: Dom Spotkań z Historią, 2008. – 1 dysk optyczny (CD-ROM): dźwięk; 12 cm. – (Kolekcja Anki Grupińskiej)

— **Słowiński, Rafał.**: Wiktor Stryjewski ps. Cacko = poz. 98

— **Wójtowicz, Norbert.**: Widziane z „Olimpu” = poz. 213

V. ETNOGRAFIA

Sztuka ludowa

— **Kozłowska, Magdalena.**: 3. festiwal folkloru i kultury Ziemi Kujawskiej i Mazowieckiej „Od kujawiaka do oberka” = poz. 249

— **Piaskowski, Grzegorz.**: Po wetnioki nad Pilicę = poz. 268

— **rad.**: Szła dziewczeczka do ... szkoły = poz. 198

— **3. Festiwal Folkloru i Kultury Ziemi Kujawskiej i Mazowieckiej „Od Kujawiaka do Oberka”** = poz. 252

131. **Kapela Sanniki** [Dokument elektroniczny]. – Wyd. 2. – Warszawa: Polonia Records, 2008. – 1 dysk optyczny (CD-ROM): dźwięk; 12 cm. – (Polish Folk Music 14)

— **Śmigieński, Marcin.**: Jarmark Kasztelański w Nowej Górze = poz. 251

Zwyczaje. Obrzędy. Wierzenia

132. **Rumiński, Robert.**: Strażnicy polskiej tradycji: zaproszenie do Muzeum Wsi Mazowieckiej w Sierpcu / Robert Rumiński. // Nasz Płock. – 2008, nr 12, s. 1, 9, il.

Wystawa „Boże Narodzenie na Mazowszu”.

VI. ZAGADNIENIA GOSPODARCZE

Zagadnienia ogólne. Planowanie

133. **Bereszczyńska, Urszula.**: Lekcja patriotyzmu: III Płocki Bal Niepodległościowy / Urszula Bereszczczyńska. // Tygodnik Płocki. – 2008, nr 46, s. 19, il.

— **Gmina Słupno** = poz. 192

134. **Gospodarka w warunkach integracji europejskiej:** praca zbiorowa / pod red. J. Grzywacza, S. Kowalskiego; [Instytut Nauk Ekonomicznych]. – Płock: Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej, 2008. – 277 s.: il.; 24 cm. – ISBN 978-83-61601-04-3

135. **Strategia zrównoważonego rozwoju miasta Płocka do 2022 roku:** Uchwała Nr 411/XXIX/08 Rady Miasta Płocka z dnia 25 listopada 2008 roku. – Płock: Urząd Miasta Płocka. Wydział Rozwoju Miasta, Oddział Analiz i Planowania, 2008. – 19 s.: il. kolor.; 30 cm.

136. **Szatkowski, Tomasz.**: Czy bać się kryzysu?: fachowcy twierdzą, że płocczanie i inni mieszkańcy Mazowsza mogą spać spokojnie / Tomasz Szatkowski. // Tygodnik Płocki. – 2008, nr 46, s. 1, 4, il.

— **Walczak, Magdalena.**: Aktualizacja strategii zrównoważonego rozwoju Gminy Łąck na lata 2008-2015 = poz. 201

Statystyka

— **Rocznik statystyczny województwa mazowieckiego 2008** = poz. 44

— **Województwo mazowieckie 2008** = poz. 57

Inwestycje. Budownictwo

137. **BeeS.**: Orły Polskiego Budownictwa: I miejsce dla MTBS, wyróżnienie dla Budmatu / BeeS. // Tygodnik Płocki. – 2008, nr 47, s. 7, il.

— **Danieluk, Jacek.**: Miasto przerzuca odpowiedzialność = poz. 185

— **Danieluk, Małgorzata.**: Programowanie wydatków i inwestycji = poz. 188

— **Kłobukowski, Mirosław.**: Prognozy dobre, ale i trudne = poz. 167

— **Marciniak, Jola.**: Przetarg do 16 stycznia = poz. 195

— **Piekut, Henryk.**: Godni naśladowania = poz. 140

138. **PP.**: Ruch w inwestycjach / PP. // Głos Gostyniński. – 2008, nr 11, s. 3, 10

Realizacja inwestycji miejskich w Gostyninie w 2008 r.

139. **Stefański, Jerzy.**: [Z dziejów budownictwa w Płocku – recenzja] / Jerzy Stefański. // Notatki Płockie. – 2008, nr 4/17, s. 51-52, il.

Technika

140. **Piekut, Henryk.**: Godni naśladowania / Henryk Piekut. / Przegład Techniczny. – 2008, nr 24-25, s. 4, il.
Dyplom prezydenta Płocka „Godni Naśladowania” dla płockiego Biura FSNT- NOT.

Energetyka

141. **Kowalczyk, Katarzyna.**: Możliwości wykorzystania odnawialnych źródeł energii na Mazowszu / Katarzyna Kowalczyk, Paweł Szcześniak. // Mazowsze : Studia Regionalne. – 2008, nr 1, s. 147-152, il.

Przemysł

Przemysł chemiczny

Polski Koncern Naftowy ORLEN SA

- **Danieluk, Małgorzata.**: Wszystko w normie = poz. 105
142. **Cydejko, Grzegorz.**: Orlen – kto u steru, jaki kurs? / Grzegorz Cydejko, Filip Kowalik. // Forbes. – 2008, nr 10 s. 54-55, il.
143. **Dowgielski, Błażej.**: Orlen chce wydobywać ropę i zainwestować w energetykę / Błażej Dowgielski. // Dziennik. – 2008, nr 277, s. 04-05, il.
144. **GR.**: Unieszkodliwiają odpady niebezpieczne: ORLEN Eko dysponuje nowoczesną instalacją / GR. // Orlen Ekspres. – 2008, nr 23, s. 7, il.
- **Krawczyńska, Renata.**: Nie tylko biznes = poz. 212
145. **Krawiec, Jacek.**: Musimy zwiększyć wartość ORLENU: wywiad „Orlen Ekspresu” / Jacek Krawiec; rozm. przepr. Renata Krawczyńska, Grzegorz Szalkowski. // Orlen Ekspres. – 2009, nr 20, s. 3, il.
146. **Protopłaści Orlenu. Z. 5, 8, Wiesław Kołsut, Andrzej Woroniecki** / tekst Maciej Górczyński. – Płock: PKN „Orlen”, 2008. – 24 s.; 23 s.: il.; 30 cm. – (O nich się mówiło). – ISBN 978-83-9262246-7-7
147. **Rychlewski, Grzegorz.**: BLISKA ma trzy lata: jak rozwija się sieć ekonomiczna PKN ORLEN / Grzegorz Rychlewski // Orlen Ekspres. – 2008, nr 24, s. 10, il.
148. **Rychlewski, Grzegorz.**: Produkują powietrze: instalacja strategiczna dla Zakładu Produkcyjnego / Grzegorz Rychlewski. // Orlen Ekspres. – 2008, nr 20, s. 1, 4, il.
149. **szat.**: Unieszkodliwi odpady: nowa instalacja w Orlen Eko / szat. // Tygodnik Płocki. – 2008, nr 44, s. 7, il.
150. **szat.**: Więcej oleju napędowego, budowa rurociągów: PKN Orlen: strategia na najbliższe lata / szat. // Tygodnik Płocki. – 2008, nr 50/51, s. 7
151. **Woźniak, Hubert.**: Idealna spalarnia / Hubert Woźniak. // Gazeta Wyborcza Płock. – 2008, nr 254, s. 1, il.

Przemysł spożywczy

152. **Chodubski, Paweł Tomasz.**: Cukrownia Mała Wieś w latach 1898-1939 / Paweł Tomasz Chodubski. // Notatki Płockie. – 2008, nr 4/217, s. 3-8, il.
- **Majchrzak, Stanisław.**: Wyróżnienie dla sierpczanina = poz. 99

Gospodarka wodna

- **W.J.**: Renaturyzacja jezior łęckich = poz. 103
153. **Orłowska, Milena.**: Nie u nas przystań, tylko pod Zamkiem Królewskim / Milena Orłowska. // Gazeta Wyborcza Płock. – 2008, nr 293, s. 1, il. Zakup Płockiej Przystani Żeglugi Rzecznej przez Fundację „Ja Wisła”.

Handel. Usługi

154. **BeeS.**: Romantyzm dla nowożeńców, profesjonalizm dla biznesmenów: dobrze przyjęci w gąbińskim dworku / BeeS.

// Tygodnik Płocki. – 2008, nr 50/51, s. 23, il.
Centrum Rekreacyjno-Szkoleniowe „Zawakoł” w Gąbinie.

155. **Handel Mazowska w epoce staropolskiej: perspektywy rynków lokalnych, regionalnych i międzynarodowego** / red. nauk. Henryk Samsonowicz, Radosław Lolo; Akademia Humanistyczna im. Aleksandra Gieysztora. – Pułtusk: Akademia Humanistyczna im. Aleksandra Gieysztora, 2008. – 102 s.: b il.; 21 cm. – ISBN 978-83-7549-061-9
Materiały konferencji zorganizowanej na Wydziale Historycznym Akademii Humanistycznej im. Aleksandra Gieysztora 24.X. 2008 r.
156. **Majchrzak, Stanisław.**: Sierpecki handel i usługi w świetle badań Instytutu Eurotest / Stanisław Majchrzak. // Nasz Sierpiec. – 2008, nr 4, s. 14-16, il.
157. **Małachowski, Adam.**: Wisła zakorkuje Podole? / Adam Małachowski, Paulina Witkowska. // Gazeta Wyborcza Płock. – 2008, nr 279, s. 3, il.
Otwarcie centrum handlowego - Galerii Wisła- Płocku.

Finanse. Budżet. Ubezpieczenia

158. **Papierowski, Andrzej.**: Od Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego do Banku Szlacheckiego i Związku Ziemian w Płocku (1916-1919) / Andrzej Papierowski. // Notatki Płockie. – 2008, nr 4/217, s. 9-18, il.

Komunikacja. Transport. Łączność

- **Danieluk, Jacek.**: Miasto przerzuca odpowiedzialność = poz. 185
- **Danieluk, Jacek.**: Ruszyła kampania informacyjna = poz. 186
- **Kłoszewski, Marian.**: 5 lat zagrożenia zdrowia dla Słubic = poz. 106
- **Małachowski, Adam.**: Wisła zakorkuje Podole? = poz. 157
159. **MŚ.**: Płocki jubileusz pocztowców: 450 lat Poczty Polskiej / MŚ. // Tygodnik Płocki. – 2008, nr 43, s. 9, il.
- **Waluś, Konrad J.**: Zanim powstał most Solidarności = poz. 121

Gospodarka komunalna.

- **Anuszewska, Elżbieta.**: Gospodarka odpadami w województwie mazowieckim = poz. 104
160. **Gmachowska, Aneta.**: OSP Siecień – dawniej i dziś / Aneta Gmachowska. // Mazowiecka Szwajcaria. – 2008, nr 1 (lipiec - sierpień), s. 5-7, il.
161. **Kowalski, Rafał .**: Tragedia w Drammen: robotnicy z Płocka i okolic zginęli w Norwegii / Rafał Kowalski, Mariusz Piotrowski. // Gazeta Wyborcza – Płock. – 2008, nr 263, s. 1, il.
162. **Majchrzak, Stanisław.**: Rozbudowa Rachocina: Stanisław Majchrzak. // Nasz Sierpiec. – 2008, nr 4, s. 1-2, il.
Regionalny Zakład Gospodarki Odpadami w Rachocinie.
163. **Siuta, Małgorzata.**: Bilans: siedem ofiar: kwiaty z Płocka na pogorzelsku w Norwegii / Małgorzata Siuta, Rafał Kowalski, Mariusz Piotrowski. // Gazeta Wyborcza – Płock. – 2008, nr 264, s. 1, 2, il.
164. **Walczak, Magdalena.**: Oczyszczalnia ścieków w Łącku na miarę XXI wieku / Magdalena Walczak. // Gazeta Łącka. – 2008, nr 2(47), s. 22-23, il.
- **Woźniak, Hubert.**: Idealna spalarnia = poz. 151
165. **Woźniak, Hubert.**: Rekordowa kwesta / Hubert Woźniak. // Gazeta Wyborcza – Płock. – 2008, nr 257, s. 1, il.
166. **Woźniak, Hubert.**: Są efekty kwesty / Hubert Woźniak. // Gazeta Wyborcza – Płock. – 2008, nr 245, s. 3, il.
- **Woźniak, Hubert.**: To już dziewiąta kwesta! = poz. 85

Gospodarka mieszkaniowa

167. **Kłobukowski, Mirosław.**: Prognozy dobre, ale i trudne / Mirosław Kłobukowski; rozm. przepr. Jola Marciniak.

// Tygodnik Płocki. – 2008, nr 52, s. 7, il.

168. Konarska-Pabiniak, Barbara.: „Złote Gody” GSM / Barbara Konarska-Pabiniak. // Głos Gostyniński. – 2008, nr 11, s. 5, il. Jubileusz 50-lecia istnienia Gostynińskiej Spółdzielni Mieszkaniowej.

VII. ZAGADNIENIA POLITYCZNE I SPOŁECZNE

Zagadnienia ogólne

— **Kowalski, Rafał:** Kobiety stanu wojennego = poz. 129

Unia Europejska

— **Gospodarka w warunkach integracji europejskiej** = poz. 134

— **Integrują i pomagają** = poz. 193

Organizacje społeczne

169. Blżej siebie [Dokument elektroniczny]/Fundusz Lokalny Ziemi Płockiej „Młodzi Razem”. – Płock : Fundusz Lokalny Ziemi Płockiej „Młodzi Razem”, 2008. – 1 dysk optyczny (DVD): dżw., kolor.; 12 cm.

170. „Blżej siebie – wspieranie aktywności młodzieży”. – Płock: Fundusz Lokalny Ziemi Płockiej „Młodzi Razem”, 2008. – 200 s. : il. ; 21x22 cm. – ISBN 978-83-923261-5-1

171. Cieślak, Kazimierz.: Centrum Organizacji Pozarządowych i Zespół Konsultacyjny / Kazimierz Cieślak. // Biuletyn Płockich Organizacji Pozarządowych. – 2008, s. 4-6, il.

172.(eg).: Dobry przykład Brata Alberta: w domu przy ul. Kościuszki 5 / (eg). // Tygodnik Płocki. – 2008, nr 50/51, s. 10, il. Katolickie Stowarzyszenie Pomocy im. św. Brata Alberta w Płocku.

— **Kowalska, Teresa.:** U „Grzybowianek” w Grzybowie = poz. 253

73. Majchrzak, Stanisław.: Dwadzieścia pięć lat „Naszego Domu” / Stanisław Majchrzak. // Nasz Sierpc. – 2008, nr 4, s. 11, il.

Dwudziestopięciolecie funkcjonowania stancji harcerskiej w Słupi.

174. Mielczarska, Ewa.: Sprawozdanie oraz moja refleksja z uczestnictwa w Sympozjum Naukowym / Ewa Mielczarska. // Sierpecka Fara. – 2008, nr 12, s. 2-4, il.

Sympozjum Naukowe zorganizowane przez Zarząd Akcji Katolickiej Diecezji Płockiej pt. „Godność i powołanie kobiety”.

175. (r).: Mapy niezależności / (r). // Sygnały Płockie. – 2008, nr 19, s. 7, il.

Projekt Stowarzyszenia „De Facto” – tyflomapy Płocka dla niewidomych.

176. rad.: 50 lat Honorowego Krwiodawstwa: rozpoczęły: Aorta i Petrochemia / rad. // Tygodnik Płocki. – 2008, nr 48, s. 15, il.

— **Wiśniewska, Magdalena.:** Mistrzyni pędzla i słowa Halina Szatecka-Nasiłkowska bohaterką VII spotkania Klubu Zastużonych dla Miasta Sierpca = poz. 241

— **Zajczkowska, Ewa Bożena.:** Wizyta studyjna delegacji Związku Gmin Regionu Płockiego – Darmstadt 2008 = poz. 204

Organizacje młodzieżowe

— **Wójtowicz, Norbert:** Udział harcerzy płockich w wojnie 1920 roku = poz. 124

177. GF.: Święto Hufca/ GF. // Sygnały Płockie. – 2008, nr 21, s. 10, il.

Święto Hufca ZHP Płock im. I Dywizji Piechoty i uroczystość nadania zespołowi „Dzieci Płocka” imienia druha Wacława Milke.

Praca. Bezrobocie

178. Danieluk, Małgorzata.: Szkolenia, staże, kursy i promocja: XXVII Sesja Rady Miasta / Małgorzata Danieluk. // Sygnały Płockie. – 2008, nr 18, s. 5

Dot. pogodzenia skutków bezrobocia w Płocku w I półroczu 2008r.

— **Kowalski, Rafał:** Tragedia w Drammen = poz. 161

— **Orłowska, Milena.:** Hej, młody junaku, smutek zwalcz

i strach = poz. 232

— **Siuta, Małgorzata.:** Bilans: siedem ofiar = poz. 163

Opieka społeczna

— **Boszek, Michał.:** Z prac Zarządu = poz. 184

179. Dybiec, Aleksandra.: Co z tym wolontariatem / Aleksandra Dybiec, Małgorzata Siuta. // Gazeta Wyborcza – Płock. – 2008, nr 286, s. 1, il.

Likwidacja Centrum Wolontariatu przy Urzędzie Miasta Płocka.

— **(eg).:** Dobry przykład Brata Alberta = poz. 172

— **Integrują i pomagają** = poz. 193

— **Krawczyk, Maria.:** Działalność pielęgnacyjno-opiekuńcza Zgromadzenia Sióstr Pasjonistek w latach 1918-1969 = poz. 325

180. Paradowska, Iwona.: Wiem jaką drogą iść / Iwona Paradowska; rozm. przepr. rad. // Tygodnik Płocki. – 2008, nr 50/51, s. 19, il. Rozmowa z dyrektorem Domu Pomocy Społecznej w Zakrzewie.

181. Siuta, Małgorzata.: Dziękujemy podwójnie! / Małgorzata Siuta, Aleksandra Dybiec. // Gazeta Wyborcza – Płock. – 2008, nr 300, s. 1, 6, il.

Zbiórka pieniędzy w ramach akcji „Choinka Dobroczyńców” na rzecz Zespołu Szkół Ogólnokształcących Specjalnych nr 7 w Płocku i Łukasza Ferszta.

182. Siuta, Małgorzata.: Zawiesz bombkę, pomóż dzieciom: Choinka Dobroczyńców / Małgorzata Siuta. // Gazeta Wyborcza – Płock. – 2008, nr 285, s. 1, il.

Zbiórka pieniędzy w ramach akcji „Choinka Dobroczyńców” na rzecz Zespołu Szkół Ogólnokształcących Specjalnych nr 7 w Płocku.

VIII. ZAGADNIENIA PRAWNO-ADMINISTRACYJNE

Administracja terenowa

183. Janowski, Rafał.: W skarbowce bez rewolucji / Rafał Janowski; rozm. przepr. rad. // Tygodnik Płocki. – 2008, nr 42, s. 7, il.

Urząd Skarbowy w Płocku.

Samorząd terytorialny

184. Boszek, Michał.: Z prac Zarządu / Michał Boszek. // Powiat Płocki. – 2008, nr 38, s. 13-16, il.

Wykonanie budżetu powiatu płockiego za 2008 r.

— **Cieślak, Kazimierz.:** Centrum Organizacji Pozarządowych i Zespół Konsultacyjny = poz. 171

185. Danieluk, Jacek.: Miasto przerzuca odpowiedzialność: o parkingi będą musieli zadbać właściciele firm i nieruchomości / Jacek Danieluk. // Tygodnik Płocki. – 2008, nr 44, s. 1, 4, il.

Założenia polityki parkingowej w Płocku.

186. Danieluk, Jacek.: Ruszyła kampania informacyjna: budowa linii tramwajowej emocjonuje płocczan / Jacek Danieluk. // Tygodnik Płocki. – 2008, nr 48, s. 5, il.

187. Danieluk, Małgorzata.: Dotacje, dyplomy i rozwój / Małgorzata Domańska. // Sygnały Płockie. – 2008, nr 20, s. 6, il. Sesja Rady Miasta Płocka.

— **Danieluk, Małgorzata.:** Na poziomie dobrym = poz. 208

188. Danieluk, Małgorzata.: Programowanie wydatków i inwestycji / Małgorzata Danieluk. // Sygnały Płockie. – 2008, nr 21, s. 6

Zatwierdzenie Wieloletniego Planu Inwestycyjnego (WPI) na lata 2009-2013 przez Radę Miasta Płocka.

189. Danieluk, Małgorzata.: Sześć miesięcy za nami / Małgorzata Danieluk. // Sygnały Płockie. – 2008, nr 18, s. 1, 4

Informacja o wykonaniu budżetu miasta Płocka za I półroczu 2008r.

— **Danieluk, Małgorzata.:** Szkolenia, staże, kursy i promocja = poz. 178

— **Danieluk, Małgorzata.:** Wszystko w normie = poz. 105

- Danieluk, Małgorzata.: 200 numerów w 13 lat = poz. 348
- 190. Dorobek, Jarostaw.:** Przede wszystkim inwestować w przyszłość / Jarostaw Dorobek; rozm. przepr. Jan B. Nycek. // Nasz Płock. – 2008, nr 12, dod. samorządowy nr 8/2008, s. 11-12, il. – (Prezentacje miast i gmin Północnego Mazowsza.) Rozmowa z wójtem gminy Bodzanów.
- 191. Gajewski, Wojciech.:** Gminę Zawidz zmieniamy na lepsze / Wojciech Gajewski; rozm. przepr. Jan B. Nycek. // Nasz Płock. – 2008, nr 11, dod. samorządowy nr 7/2008, s. 7-8, il. – (Prezentacje miast i gmin Północnego Mazowsza.) Rozmowa z wójtem gminy Zawidz.
- 192. Gmina Słupno. //** Miasto Płock i Okolice. – 2008, nr 8/ ruzień, dod. „Dodatek Gminny”, s. 8-10, il.
- 193. Integrują i pomagają. //** Gazeta Wyborcza – Płock. – 2008, nr 304, s. 6-7, il.
- Podsumowanie efektów realizacji projektu „Aktywna integracja w powiecie płockim” przez Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Płocku.
- 194. Marciniak, Jola.:** Klub w oczach płockich radnych: wielka burza zakończona przyznaniem pożyczki / Jola Marciniak. // Tygodnik Płocki. – 2008, nr 50/51, s. 53, il. Klub sportowy Wisła Płock.
- 195. Marciniak, Jola.:** Przetarg do 16 stycznia: Arena Płock latem 2010 roku? / Jola Marciniak. // Tygodnik Płocki. – 2008, nr 50/51, s. 11, il. Przetarg na budowę hali sportowo-widowiskowej przy Placu Celebry.
- 196. Marciniak, Jola.:** Spacer z Amerykanami, śniadanie u Rosjan: dyplomatyczny savoir vivre / Jola Marciniak. // Tygodnik Płocki. – 2008, nr 52, s. 10 Wyjazdy zagraniczne organizowane przez Urząd Miasta Płocka.
- 197. Nagroda Marszałka Województwa Mazowieckiego. //** Tygodnik Płocki. – 2008, nr 52, s. 23-26, il., il. IX edycja Nagrody Marszałka.
- 198. rad.:** Szała dziewczeczka do ... szkoły: Pomni tradycji, czyli / rad. // Tygodnik Płocki. – 2008, nr 40, s. 27, il. Warsztaty Artystyczne zorganizowane przez Starostwo Powiatowe w Płocku w siedzibie zespołu „Dzieci Płocka”, będące częścią projektu „Pomni tradycji...”.
- 199. Ratkowski, Grzegorz.:** Wywiad z przewodniczącym Rady Gminy w Gozdowie - Grzegorzem Ratkowskim: Grzegorz Ratkowski; rozm. przepr. Mariola Kopka. // Słowo Gozdowa. – 2008, nr 4, s. 12-13, il. Samorząd gminy Gozdowo.
- 200. Spacer po Ratuszu:** informator teleadresowy Urzędu Miasta Płocka. – Płock : Urząd Miasta Płocka : Centrum Informacji Telefonicznej, 2008. – [32] s. ; 21 cm.
- Stanuszkiewicz, Blanka.: Sąsiedzi nie tylko od święta = poz. 248
- **Strategia zrównoważonego rozwoju miasta Płocka do 2022 roku** = poz. 135
- W.J.: Renaturyzacja jezior łąckich = poz. 103
- 201. Walczak, Magdalena.:** Aktualizacja strategii zrównoważonego rozwoju Gminy Łąck na lata 2008-2015 / Magdalena Walczak. // Gazeta Łącka. – 2008, nr 2(47), s. 8-9
- 202. Walewski, Józef.:** Z Urzędu Gminy : nowy obiekt w miejscowości gminnej / Józef Walewski. // Wieści z nad Wisły. – 2008, nr 72, s. 2-3, il. Budynek dla Gminnej Biblioteki Publicznej w Słubicach.
- 203. Z prac burmistrza miasta. //** Nasz Sierpc. – 2008, nr 4, s. 3-5, il. Podsumowanie działalności samorządu miejskiego w Sierpcu w trzecim kwartale 2008 r.
- 204. Zajączkowska, Ewa Bożena.:** Wizyta studyjna delegacji Związku Gmin Regionu Płockiego Darmstadt 2008 / Ewa Bożena Zajączkowska. // Region Płocki - Regionem Europejskim. – 2007, nr 1/wrzesień, s. 1-2, il.
- **10 lat Powiatu Sochaczewskiego: 1998-2008** = poz. 65
- Sądownictwo. Prokuratura**
- **Dera, Andrzej.:** Prawda o sprawie Olewnika jest zbyt bolesna dla prokuratury = poz. 209
- 205. Jatoszewski, Mariusz.:** Olewnikowie chcą komisji śledczej w sprawie porwania Krzysztofa / Mariusz Jatoszewski. // Polska. – 2008, nr 261, s. 4, il. Błędy w dochodzeniu w sprawie porwania i zamordowania Krzysztofa Olewnika.
- 206. Wybranowski, Wojciech.:** Błąd prokuratury zabił Krzysztofa? / Wojciech Wybranowski. // Nasz Dziennik. – 2008, nr 295, s. 1, 4, il. Błędy w dochodzeniu w sprawie porwania i zamordowania Krzysztofa Olewnika przedmiotem interwencji rzecznika praw obywatelskich – Janusza Kochanowskiego.
- Więziennictwo**
- 207. Bogucki, Łukasz.:** Płockie więzienie bez tajemnic / Łukasz Bogucki. // Nasz Płock. – 2008, nr 11, s. 13, il.
- **Wybranowski, Wojciech.:** Błąd prokuratury zabił Krzysztofa? = poz. 206
- Policja. Bezpieczeństwo publiczne**
- **Boszek, Michał.:** Z prac Zarządu = poz. 184
- 208. Danieluk, Małgorzata.:** Na poziomie dobrym / Małgorzata Danieluk. // Sygnały Płockie. – 2008, nr 20, s. 5 Informacja nt. bezpieczeństwa w Płocku w 2007 roku na sesji Rady Miasta.
- 209. Dera, Andrzej.:** Prawda o sprawie Olewnika jest zbyt bolesna dla prokuratury / Andrzej Dera; rozm. przepr. Wojciech Wybranowski. // Nasz Dziennik. – 2008, nr 295 s. 4, il. Rozmowa z członkiem sejmowej Komisji Odpowiedzialności Konstytucyjnej i Krajowej Rady Sądownictwa – posłem Andrzejem Derą - o błędach w dochodzeniu w sprawie porwania i zamordowania Krzysztofa Olewnika.
- **Jatoszewski, Mariusz.:** Olewnikowie chcą komisji śledczej w sprawie porwania Krzysztofa = poz. 205
- 210. Orłowska, Milena.:** Policyjna ulotka nie straszy. Łapie za serce / Milena Orłowska. // Gazeta Wyborcza - Płock. – 2008, nr 251, s. 1, il. Ulotka „O czym opowiadają przydrożne krzyże” opracowana w płockiej komendzie policji.
- **Wybranowski, Wojciech.:** Błąd prokuratury zabił Krzysztofa? = poz. 206

IX. WOJSKO

- **Gołębiewski, Grzegorz.:** Tragiczny finał obozu Przysposobienia Wojskowego w Studzieńcu k/Sierpca 18 czerwca 1931r. = poz. 122

X. OCHRONA ZDROWIA

Służba zdrowia

- **Chudzyński, Marian.:** Czesław Wojciechowski = poz. 100
- **E. J.:** Lekarz higienista = poz. 87
- **Mojzesowicz, Hanka.:** Roman Mirosław Mrozowski = poz. 95
- 211. Płockie Towarzystwo Lekarskie /** na podst. materiałów PTL i oprac. Ireneusza Szychowskiego. // Biuletyn. Okręgowa Izba Lekarska w Płocku. – 2008, nr 3(99), s. 5, 7, 9, 11, il.
- **Szatkowska, Lena.:** W 120. rocznicę urodzin doktora Kacprzaka = poz. 229
- **W trosce o zdrowe społeczeństwo** – życie i działalność Marcina Kacprzaka 1888-1968 = poz. 88
- **Wanecki, Jarostaw.:** Autorytety = poz. 91
- **Wanecki, Jarostaw.:** Młodość Marcina Kacprzaka = poz. 89
- Lecznictwo**
- 212. Krawczyńska, Renata.:** Nie tylko biznes: teraźniejszość

i przyszłość / Renata Krawczyńska. // Orlen Ekspres. – 2008, nr 20, s. 10, il.

ORLEN Medica – osiągnięcia i plany rozwojowe spółki.

XI. NAUKA. OŚWIATA. KULTURA

Szkolnictwo wyższe

— Danieluk, Małgorzata.: Dotacje, dyplomy i rozwój = poz. 187

213. **Wójtowicz, Norbert.**: Widziane z „Olimpu”: płockie duszpasterstwa akademickie / Norbert Wójtowicz. // Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej. – 2008, nr 10(93), s. 92-99

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa

214. **Czarnecka, Ewa.**: Zapoznanie z PWSZ w Płocku / Ewa Czarnecka. // Szkoła, Kształcenie i Wychowanie. – 2007, nr 1, s. 29-31

215. **Grzywacz, Jacek.**: Wywiad / Jacek Grzywacz; rozm. przepr. Małgorzata Znyk. // Wiadomości Uczelniane. – 2008, nr 1(11), s. 4-5, il.

Rozmowa z nowym Rektorem PWSZ w Płocku.

216. **Matuszewska, Maria.**: Organizacja praktyk pedagogicznych studentów specjalności: edukacja wczesnoszkolna z jęz. angielskim/niemieckim w PWSZ w Płocku / Maria Matuszewska. // Zeszyty Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Płocku. Pedagogika. – T. 7 (2008), s. 177-196

217. **Porozumienie z „Moskwą”.** // Wiadomości Uczelniane. – 2008, nr 1(11), s. 6, il. Podpisanie porozumienia o współpracy z Rosyjskim Nowym Uniwersytem w Moskwie.

218. **Siemiątkowski, Roman.**: "Życiorys książkami pisany..." / Roman Siemiątkowski. // Wiadomości Uczelniane. – 2008, nr 1(11), s. 10-11, il. 60-rocznica urodzin prof. zw. dr hab. Krzysztofa A. Kuczyńskiego

Politechnika Warszawska. Szkoła Nauk Technicznych i Społecznych

219. **Abramczyk, Anna.**: Wspomnienia i plany / Anna Abramczyk. // Miesięcznik Politechniki Warszawskiej. – 2008, nr 12, s. 14-15, il.

40-lecie Wydziału Budownictwa, Mechaniki i Petrochemii Politechniki Warszawskiej w Płocku.

220. **rad.: Jak pachnie chemia?:** w Politechnice Warszawskiej w Płocku / rad. // Tygodnik Płocki. – 2008, nr 48, s. 17, il. Konferencja naukowa „Humanistyczne aspekty techniki”.

221. **rad.:** Mamy patent na inżyniera: jubileusz na Politechnice / rad. // Tygodnik Płocki. – 2008, nr 42, s. 4, il.

40-lecie Instytutu Inżynierii Mechanicznej Politechniki Warszawskiej w Płocku.

Szkoła Wyższa im. Pawła Włodkowica

222. **Frąckowiak, Anna (1977-).**: XVII Dydaktyczna Konferencja Naukowa „Procesy kształcenia jako podstawa modernizacji współczesnej dydaktyki”, Płock 17-18.11.2008 / Anna Frąckowiak. // Edukacja Otwarta. – 2008, nr 2, s. 219-222 Siedemnasta Konferencja Naukowa „Procesy kształcenia jako podstawa modernizacji współczesnej dydaktyki”, Płock 17-18.11.2008

223. **kb.:** Międzynarodowa Konferencja Naukowa nt. Edukacja, nauka i ekonomia w uniwersytetach. Integracja międzynarodowego obszaru edukacyjnego / kb. // Gazeta Szkoły Wyższej im. Pawła Włodkowica. – 2008, nr 28, s. 3, il.

224. **Sulkowska, Ewa.**: Wydział Pedagogiczny Szkoły Wyższej im. Pawła Włodkowica w Płocku (1994-2007) / Ewa Sulkowska; praca wydana pod redakcją naukową Zbigniewa P. Kruszewskiego. – Płock: Wydawnictwo Naukowe „NOVUM”, 2008. – 213 s. : il. ; 20 cm. – (Płocka Biblioteka Pedagogiczna t. 3). - ISBN 978-83-60662-74-8

225. **Wiśniewski, Remigiusz.**: Ku estetycznym zasadom służb

mundurowych / Remigiusz Wiśniewski. // Edukacja Otwarta. – 2008, nr 2, s. 223-226, il.

Konferencja naukowa.

Wyższe Seminarium Duchowne

226. **(eg.):** Biblia i ludzkie światy: symposium w Seminarium ? (eg). // Tygodnik Płocki. – 2008, nr 47, s. 18, il.

227. **Siuta, Małgorzata.**: O Bogu astronoma słów kilka: XXXI Ogólnopolskie Symposium w Wyższym Seminarium Duchownym / Małgorzata Siuta. // Gazeta Wyborcza – Płock. – 2008, nr 266, s. 2, il.

31. Symposium Koła Naukowego Wyższego Seminarium Duchownego w Płocku.

Towarzystwa. Organizacje naukowe

Towarzystwo Naukowe Płockie

— E. J.: Lekarz higienista = poz. 87

— **kb.:** Międzynarodowa Konferencja Naukowa nt. Edukacja, nauka i ekonomia w uniwersytetach. Integracja międzynarodowego obszaru edukacyjnego = poz. 223

228. **rad.:** 100 lat minęło: jubileusz sierpeckiego Oddziału TNP / rad. // Tygodnik Płocki. – 2008, nr 40, s. 13, il.

— **Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Naukowego Płockiego za rok 2007** = poz. 47

229. **Szatkowska, Lena.**: W 120. rocznicę urodzin doktora Kacprzaka: Towarzystwo Naukowe Płockie / Lena Szatkowska. // Tygodnik Płocki. – 2008, nr 45, s. 8, il.

230. **Wiśniewska, Magdalena.**: Obchody 100. rocznicy założenia sierpeckiego oddziału Towarzystwa Naukowego Płockiego – 28.09.2008 r. Magdalena Wiśniewska. // Nasz Sierpiec. – 2008, nr 11, s. 4-5, il.

Oświata. Zagadnienia ogólne

231. **Górska, Katarzyna.**: Co się dzieje w płockich szkołach / Katarzyna Górska; rozm. // M 4. – 2008, nr 4, s. 4-5, il. Rozmowa z Mazowieckim Kuratorem Oświaty.

— **M.Rz.:** Tajne nauczanie w Obwodzie Armii Krajowej Gąbin = poz. 126

232. **Orłowska, Milena.**: Hej, młody junaku, smutek zwalcz i strach / Milena Orłowska. // Gazeta Wyborcza – Płock. – 2008, nr 243, s. 4, il.

Szkolnictwo podstawowe

233. **Kłódawski, Krzysztof.**: Szkoła w Myśluborzycach: ze szkolnych archiwów / Krzysztof Kłódawski. // Mazowiecka Szwajcaria. – 2008, nr 2 (wrzesień – październik), s. 8, 10 Historia szkoły w latach 1917-1939 r.

234. **Kowalska, Marta.**: Nauczanie języka angielskiego w klasie pierwszej szkoły podstawowej – własne doświadczenia / Marta Kowalska. // Zeszyty Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Płocku. Pedagogika. – T. 7 (2008), s. 151-155

Nauczanie w Szkole Podstawowej nr 11 w Płocku.

235. **red.:** 28 września 2008 Rościszewskie Spotkania z Muzyką F. Chopina / red. // Głos Rościszewa. – 2008, nr 16, s. 11-13, il. Szkoła Podstawowa w Rościszewie.

Szkolnictwo ogólnokształcące

236. **Grafik, R.**: Jan Przyszlak – 1914-1999: pedagog, wychowawca, działacz społeczny / R. Grafik. // Nowa Gazeta Łukowska. – 2008, nr 12, s. 24-25, il.

237. **rad.:** Kotysanka dla miasteczka: gimnazjaliści opowiadają o historii Bodzanowa / rad. // Tygodnik Płocki. – 2008, nr 47, s. 20, il.

Gimnazjum w Bodzanowie.

— **Siuta, Małgorzata.**: Dziękujemy podwójnie! = poz. 181

— **Siuta, Małgorzata.**: Zawieś bombkę, pomóż dzieciom = poz. 182

Szkolnictwo zawodowe

238. **Kowalski, Rafał.**: Odkrywanie zaginionego sąsiada / Rafał Kowalski. // Gazeta Wyborcza – Płock. – 2008, nr 259,

s. 4, il.
Projekt Zespołu Szkół Ekonomiczno-Kupieckich im. Ludwika Krzywickiego w Płocku i Instytutu Pamięci Męczenników i Bohaterów Yad Vashem z Jerozolimy nt. losu płockich Żydów w czasie II wojny światowej.

239. Lemanowicz, Andrzej.: „Powróćmy jak za dawnych lat...” / Andrzej Lemanowicz. // Powiat Płocki. – 2008, nr 38, s. 34-36, il.

60-lecie Zespołu Szkół im. Stanisława Staszica w Gąbinie.

240. Piekarski, Tomasz.: Zarys dziejów Szkoły Rolniczej w Niegłosach pod Płockiem / Tomasz Piekarski. // Rocznik Historyczny Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego. – 2008, nr 24, s. 141-153

Szkolnictwo specjalne

241. Wiśniewska, Magdalena.: Mistrzynie pędzla i słowa Hali-na Szatecka-Nasiłkowska bohaterką VII spotkania Klubu Zaśluzonych dla Miasta Sierpca / Magdalena Wiśniewska. // Nasz Sierpc. – 2008, nr 4, s. 30-31, il.

Przedszkola

242. Marciniak, Jola.: Wszystko robią dla siebie: w Wincentowie / Jola Marciniak. // Tygodnik Płocki. – 2008, nr 47, s. 11, il.

Niepubliczne Przedszkole „Promyczek” w Wincentowie.

Kultura. Zagadnienia ogólne

— Nagroda Marszałka Województwa Mazowieckiego = poz. 197

Domy kultury

243. Głowacka, Aleksandra.: U sąsiadów: w Sannikach / Aleksandra Głowacka, Anna Wojciechowska. // Wieści znad Wisły. – 2008, nr 72, s. 32-33, il.

Wydarzenia w Gminnym Ośrodku Kultury.

244. Gminny Ośrodek Kultury w Łącku.: // Gazeta Łącka. – 2008, nr 2(47), s. 29-30, il.

245. Nowak, Bożena.: Malownicze wspomnienia z XVI Ogólnopolskiego Pleneru Plastycznego Sierpc 2008 / Bożena Nowak. // Nasz Sierpc. – 2008, nr 4, s. 27-28, il.

Impreza Domu Kultury w Sierpcu.

— Stanuszkiewicz, Blanka.: Sąsiedzi nie tylko od święta = poz. 248

246. Wojtalewicz, Mariusz.: Jak sąsiad z sąsiadem / Mariusz Wojtalewicz; rozm. przepr. Ewa Jasińska. // Sygnały Płockie. – 2008, nr 21, s. 21, il.

Rozmowa z kierownikiem Domu Darmstadt w Płocku.

Współpraca kulturalna z zagranicą

247. Dorobek, Andrzej.: Wielogłos Płocko-Darmstadt / Andrzej Dorobek. // Wiadomości Uczelniane. – 2008, nr 1(11), s. 12-15, il.

Dot. m. in. wieczoru poetyckiego Andrzeja Dorobka i Ewy Grodzickiej w Domu Literatury w Darmstadt.

— Marciniak, Jola.: Spacer z Amerykanami, śniadanie u Rojsjan = poz. 196

248. Stanuszkiewicz, Blanka.: Sąsiedzi nie tylko od święta: 20

lat partnerstwa Płocka i Darmstadt / Blanka Stanuszkiewicz. // Tygodnik Płocki. – 2008, nr 52, s. 8, il.

— Wojtalewicz, Mariusz.: Jak sąsiad z sąsiadem = poz. 246

Imprezy kulturalne

— Bereszczynska, Urszula.: Lekcja patriotyzmu = poz. 133

249. Kozłowska, Magdalena.: 3. festiwal folkloru i kultury Ziemi Kujawskiej i Mazowieckiej „Od kujawiaka do oberka” / Magdalena Kozłowska. // Powiat Płocki. – 2008, nr 38, s. 38, il.

Trzeci festiwal folkloru i kultury w Łącku.

250. Nowak, Bożena.: Roztańczone święto folkloru – Kasztelania 2008 / Bożena Nowak. // Nasz Sierpc. – 2008, nr 4, s. 23 - 25, il.

XIII Międzynarodowy Festiwal Folklorystyczny „Kasztelania” w Sierpcu.

251. Śmigielski, Marcin.: Jarmark Kasztelański w Nowej Górze : III Powiatowy Przegląd Zespołów i Kapel Ludowych / Marcin Śmigielski. // Tygodnik Płocki. – 2008, nr 45, s. 19, il.

252. 3. Festiwal Folkloru i Kultury Ziemi Kujawskiej i Mazowieckiej „Od Kujawiaka do Oberka”.: // Gazeta Łącka.

– 2008, nr 2(47), s. 31, il.

Trzeci Festiwal Folkloru i Kultury Ziemi Kujawskiej i Mazowieckiej „Od Kujawiaka do Oberka”

Amatorski ruch artystyczny

— GF.: Święto Hufca = poz. 177

— Kapela Sanniki [Dokument elektroniczny] = poz. 131

253. Kowalska, Teresa.: U „Grzybowianek” w Grzybowie / Teresa Kowalska. // Wieści znad Wisły. – 2008, nr 72, s. 14-15, il.

Koło Gospodyń Wiejskich w Grzybowie.

254. Nowak, Eryk.: Zagraniczne sukcesy uczniów z Solca / Eryk Nowak. // Głos Gostyniński. – 2008, nr 11, s. 2

Dziecięcy Zespół Pieśni i Tańca w Zespole Szkoły Podstawowej i Gimnazjum w Solcu.

— rad.: Szła dziewczeczka do ... szkoły = poz. 198

— Stanisławska, Marzena.: Druh Waclaw Milke – Członek Honorowy TNP nie żyje (1914-2008) = poz. 94

Muzea i wystawy

Muzeum Diecezjalne

— Kowalski, Rafał.: Tradycji stało się zadość = poz. 345

255. Stanuszkiewicz-Cegłowska, Blanka.: Płockie skarby kapiające złotem i srebrem, wysadzane rubinami: cudze chwalice, swego nie znacie / Blanka Stanuszkiewicz-Cegłowska. // Tygodnik Płocki. – 2008, nr 50/51, s. 22, il.
Skarbiec Muzeum Diecezjalnego w Płocku.

Muzeum Mazowieckie

256. Jędrysek-Migdalska, Elżbieta.: Historia niepodległości zapisana w polskich środkach płatniczych. Kolekcja zebrana przez Jana H. Walusia: wystawa w spichlerzu / Elżbieta Jędrysek-Migdalska. // Biuletyn Muzealny. – 2008, nr 3/12, s. 3, il.

257. Kordala, Tomasz.: Drugi sezon badań wykopaliskowych na wzgórzu Krasino: archeologia / Tomasz Kordala. // Biuletyn Muzealny. – 2008, nr 3/12, s. 11, il.

— Kordala, Tomasz.: Prapremiera „Misterium płockiego” poz. 304

258. Korgul-Wyszatycka, Iwona.: Aleksy Kiriuszyn – artysta płocki: wystawa w kamienicy / Iwona Korgul-Wyszatycka. // Biuletyn Muzealny. – 2008, nr 3/12, s. 4-5, il.

259. Kowalski, Rafał.: Chcą „odkurzyć” mazowieckie hity / Rafał Kowalski. // Gazeta Wyborcza – Płock. – 2008, nr 270, s. 4, il.

Film dokumentalny „Stare Mazowsze – przyroda i człowiek” zrealizowany w Muzeum Mazowieckim.

260. Kowalski, Rafał.: Jak Matejko namalował Hermana i Krzywoustego / Rafał Kowalski. // Gazeta Wyborcza – Płock. – 2008, nr 266, s. 8, il.

Wypożyczenie Muzeum Mazowieckiemu przez Muzeum Narodowe trzech obrazów Jana Matejki: „Chrzest Władysława Warneńczyka 18 II 1425 r.”, „Ociemniały Wit Stwoszcz z wnuczką”, „Przyjęcie Żydów R.P. 1096”, na wystawę z okazji 170. rocznicy urodzin malarza.

261. Kowalski, Rafał.: Na Matejkę do Płocka / Rafał Kowalski. // Gazeta Wyborcza – Płock. – 2008, nr 261, s. 1, il.

Wypożyczenie Muzeum Mazowieckiemu przez Muzeum Narodowe trzech obrazów Jana Matejki: „Chrzest Władysława

- Warneńczyka 18 II 1425 r.", "Ociemniały Wit Stwosz z wnuczką", „Przyjęcie Żydów R.P. 1096”, na wystawę.
- 262. Kowalski, Rafał.**: Zapomniany i niedoceniony: płocczanin Aleksy Kiriuszyn / Rafał Kowalski. //Gazeta Wyborcza – Płock. – 2008, nr 241, s. 2, il.
Kiriuszyn, Aleksy – (1886-1972) – wystawa w 2008 r. w Muzeum Mazowieckim.
- 263. (Iesz).**: Płótna Mistrza Matejki: trzecia odsłona cyklu „Portrety” w Muzeum Mazowieckim / (Iesz). // Tygodnik Płocki. – 2008, nr 46, s. 9, il.
- 264. Lica-Kaczan, Magdalena.**: Mennonici w dolinie Wisły / Magdalena Lica-Kaczan. // Kronika Mazowiecka. – 2008, nr 12, s. 43, il.
Wystawa „Mennonici na Żutawach. Ocalone dziedzictwo” i „Osadnictwo olenderskie na Mazowszu”.
- 265. Lustyk, Bogusław.**: Bogusław Lustyk: „inne kolory koni”; Muzeum Mazowieckie w Płocku, 4 grudnia 2008-28 lutego 2009. – Płock: Muzeum Mazowieckie, 2008. – 23, [5] s.: il. kolor.; 22x27 cm. – ISBN 978-83-89034-52-6
- 266. Lustyk, Bogusław.**: Bogusław Lustyk: „obok tańca”; Muzeum Mazowieckie w Płocku, 4 grudnia 2008-28 lutego 2009. – Płock: Muzeum Mazowieckie, 2008. – 27, [1] s.: il. kolor.; 22x27 cm. – ISBN 978-83-89034-53-3
- 267. Łabarzewski, Radosław.**: Drzwi do historii / Radosław Łabarzewski. // Sygnaty Płockie. – 2008, nr 21, s. 20, il.
Drzwi z domu Wacława Lachmana w zbiorach Muzeum Mazowieckiego, a w budynku przy pl. Obrońców Warszawy 1 ich wierna kopia.
- 268. Piaskowski, Grzegorz.**: Po wełnioki nad Pilicę: etnografia / Grzegorz Piaskowski. // Biuletyn Muzealny. – 2008, nr 3/12, s. 9, il.
Nowe eksponaty do etnograficznej kolekcji Muzeum Mazowieckiego z Mazowsza Rawskiego.
- 269. Rogalska, Katarzyna.**: Transparent PPS-u po konserwacji. Dotacja ministerstwa (2): konserwacja / Katarzyna Rogalska. // Biuletyn Muzealny. – 2008, nr 3/12, s. 10, il.
Zbiory Muzeum Mazowieckiego.
- 270. Siuta, Małgorzata.**: Matejko a sprawa lustracji / Małgorzata Siuta. // Gazeta Wyborcza – Płock. – 2008, nr 274, s. 5, il.
Wykład prof. Marii Poprzęckiej w Muzeum Mazowieckim z okazji wystawy trzech obrazów Jana Matejki: „Chrzest Władysława Warneńczyka 18 II 1425 r.”, „Ociemniały Wit Stwosz z wnuczką”, „Przyjęcie Żydów R.P. 1096” ze zbiorów Muzeum Narodowego.
- 271. Sobieraj, Leonard.**: Od secesji do Dalekiego Wschodu / Leonard Sobieraj; rozm. przepr. Lena Szatkowska. // Tygodnik Płocki. – 2008, nr 52, s. 9, il.
Rozmowa z dyrektorem Muzeum Mazowieckiego.
- 272. Szatkowska, Lena.**: Kiriuszyn w Muzeum: dochód z kalendarza na renowację nagrobka / Lena Szatkowska. // Tygodnik Płocki. – 2008, nr 45, s. 9, il.
- 273. Wróbel, Maciej.**: W zwiercadle artysty / Maciej Wróbel. // Kronika Mazowiecka. – 2008, nr 11, s. 33, il.
Wystawa malarstwa Aleksego Kiriuszyna w Muzeum Mazowieckim w Płocku.

Muzeum Wsi Mazowieckiej

- Rumiński, Robert.: Strażnicy polskiej tradycji = poz. 132

Radiofonia

- 274. Dybiec, Aleksandra.**: Cztery kandydatów do jednej koncesji: walka o radio w Płocku / Aleksandra Dybiec. // Gazeta Wyborcza – Płock. – 2008 nr 289, s. 2, il.

Sport. Kultura fizyczna.

- 275. III Międzynarodowy Festiwal Judo Dzieci i Młodzieży Miast Partnerskich Płocka.** // Gazeta Szkoły Wyższej im. Pawła Włodkowica. – 2008, nr 28, dod. s. II-III, il.
- 276. Jol.**: Dobre wyniki płockich pływaków: VI Memoriał Cezarego Piórkowskiego / Jol. // Tygodnik Płocki. – 2008, nr 45, s. 38
- 277. Jol.**: Spotkanie z Olimpijczykami: Memoriał Juliusza Kawieckiego / Jol. // Tygodnik Płocki. – 2008, nr 40, s. 45, il.
- 278. Kubera, Piotr.**: Szukamy oszczędności w klubie / Piotr Kubera; rozm. przepr. Jola Marciniak. // Tygodnik Płocki. – 2008, nr 43, s. 38, il.
Rozmowa z prezesem Wisły Płock.
- 279. Małachowski, Adam.**: Odszedł wielki trener / Adam Małachowski. // Gazeta Wyborcza - Płock. – 2008, nr 253, s. 8, il.
Wspomnienie o Stanisławie Sulińskim.
- Marciniak, Jola.: Klub w oczach płockich radnych = poz. 194
- 280. Marciniak, Jola.**: Opiekun szczęśliwych wojowników: Fleming Oliver Jensen trenerem piłkarzy ręcznych Wisły Płock / Jola Marciniak. // Tygodnik Płocki. – 2008, nr 49, s. 46, il.
- Marciniak, Jola.: Przetarg do 16 stycznia = poz. 195
- 281. Marciniak, Jola.**: To był bardzo dobry rok: wioślarstwo / Jola Marciniak. // Tygodnik Płocki. – 2008, nr 48, s. 44, il.
Płockie Towarzystwo Wioślarskie.
- 282. Nycek, Jan B.**: Pomyślnych wiatrów i stopy wody pod kilem... : Flis rozpoczął wielkie żeglowanie / Jan B. Nycek. // Głos Słupna. – 2008, grudzień (nr 14), s. 16-17, il.
Stowarzyszenie Wodniaków Gminy Słupno „Flis”.
- rad.: Pro Domo Sua = poz. 93
- 283. Rogowski, W.**: Mistrzowie wiosł / W. Rogowski. // Sygnaty Płockie. – 2008, nr 21, s. 26, il.
Sukcesy zawodników Płockiego Towarzystwa Wioślarskiego w 2008 r.
- 284. Szkopek, Grzegorz.**: Zaczęto się od motorynki / Grzegorz Szkopek. // Płock Nasze Miasto. - 2008, nr 45, s. 15, il.
Paweł Szkopek - wyścigowy motocyklista z Dobrzykowa.
- 285. Woja, Justyna.**: Prezes Ożóg jak marzenie / Justyna Woja, Andrzej Zarębski. // Gazeta Wyborcza – Płock. – 2008, nr 294, s. 1, 8, il.
J erzy Ożóg nowym prezesem Wisły Płock SA.
- 286. Wspomnienie o Stanisławie Sulińskim** / oprac. Konrad Kozłowski. // Nafciarz. – 2008, nr 23, s. 8-9, il.

XIII. LITERATURA PIĘKNA

Historia literatury. Życie literackie

- Dorobek, Andrzej.: Wielogłos Płocko-Darmstadtzki = poz. 247
- 287. Dorobek, Andrzej.**: Międzynarodowy gościniec poezji / Andrzej Dorobek // Sygnaty Płockie. – 2008, nr 20, s.12-13, il.
XIX Druskiennicka Jesień Poezji z udziałem Andrzeja Dorobka.
- (Iesz).: Młodzi twórcy literatury o przyszłości = poz. 333
- (Iesz).: „O liść dębu” po raz XX = poz. 334
- Luma, Ewa.: Dwadzieścia „Liści Dębu” = poz. 335

Poezja

- 288. Łabarzewski, Radosław.**: Rok z życia iluzjonisty / Radosław Łabarzewski. // Sygnaty Płockie. – 2008, nr 20, s.19, il.
Zawiera rec. książki: Iluzjon / Marek Woźniak. – Kraków, 2008. Promocja książki w Książnicy Płockiej.
- 289. Malinowska, Aldona Teresa.**: Z potrzeby serca... / Aldona Teresa Malinowska. – Bartoszewice: Wydawnictwo Duszpasterstwa Rolników, 2008. – 199 s.: il. kolor.; 24 cm. – ISBN 978-83-7401-142-6
- 290. „O Liść Dębu” 2008:** Ogólnopolski Konkurs Poetycki

im. Władysława Broniewskiego: XX Jubileuszowa Edycja: wiersze nagrodzone. – Płock: Książnica Płocka im. Władysława Broniewskiego: Płockie Stowarzyszenie Przyjaciół Książki i Bibliotek, 2008. – 75, [3] s.: il. (w tym kolor.) 20 cm. – ISBN 978-83-88028-50-2

Proza

- 291. Jasińska E.:** Gwiazdy w Wiśle/E. Jasińska. // Sygnały Płockie. – 2008, nr 17, s. 1, 9, il.
Zawiera rec. książki: Gwiazdy w Wiśle: baśnie i legendy o Płocku. – Płock, 2008.
- 292. Kowalski, Rafał.:** Krasieński pisał o Płocku / Rafał Kowalski. // Gazeta Wyborcza Płock. – 2008, nr 299, s. 1, il.
Konkurs w Filii nr 5 Książnicy Płockiej im. Władysława Broniewskiego.
- 293. Kowalski, Rafał.:** Ludzie serdeczni, owoce tanie, nie to co w ... Warszawie: nasze miasto w literaturze / Rafał Kowalski. // Gazeta Wyborcza – Płock. – 2008, nr 301, s. 2, il.
Konkurs w Filii nr 5 Książnicy Płockiej im. Władysława Broniewskiego.
- 294. Majchrzak, Anna.:** Listy Zbigniewa Herberta do przyjaciół z Gostynina / Anna Majchrzak. // Głos Gostyniński. – 2008, nr 12, s. 6, il.
Fragmenty listów Zbigniewa Herberta do przyjaciela, Władysława Walczykiwicza.

XIV. SZTUKA

Architektura. Urbanistyka

- **Bohun, Tomasz.:** [Prawda i legenda o zamku gostynińskim – recenzja] = poz. 115
- **(rt).:** Fotografia okupacyjna = poz. 112
- **Stefański, Jerzy.:** [Z dziejów budownictwa w Płocku – recenzja] = poz. 139
- 295. Woźniak, Hubert.:** Bolek na kucyku / Hubert Woźniak. // Gazeta Wyborcza – Płock. – 2008, nr 296, s. 1, il.
Pokonkursowa wystawa projektów pomnika Bolesława III Krzywoustego w Płocku.
- 296. Woźniak, Hubert.:** Jaki będzie pomnik Krzywoustego? / Hubert Woźniak, Adam Małachowski. // Gazeta Wyborcza – Płock. – 2008, nr 272, s. 9, il.
Konkurs na projekt pomnika Krzywoustego w Płocku.
- 297. Woźniak, Hubert.:** Nowoczesność na Starówce?: zabudowa Placu 13 Straconych / Hubert Woźniak. // Gazeta Wyborcza – Płock. – 2008, nr 294, s. 2, il.
- 298. Woźniak, Hubert.:** Piątka wraca po latach / Hubert Woźniak. // Gazeta Wyborcza – Płock. – 2008, nr 301, s. 1, il.
Pomysł odbudowy zabytkowej kamienicy przy Nowym Rynku 5 w Płocku.

Malarstwo. Galerie

- 299. Balcerzak, Alojzy.:** Moje pejzaże z Mazowsza dla Fryderyka Chopina / Alojzy Balcerzak. // Moje Mazowsze. – 2008, nr 4(26), s. 40-41, il.
- **Korgul-Wyszatycka, Iwona.:** Aleksy Kiriuszyn - artysta płocki = poz. 258
- **Korgul-Wyszatycka, Iwona.:** Aleksy Kiriuszyn 1886-1972 = poz. 90
- 300. Kowalski, Rafał.:** Zobacz księżniczki w kimonach: wernisaż w Płockiej Galerii Sztuki / Rafał Kowalski. // Gazeta Wyborcza – Płock. – 2008, nr 295, s. 2, il.
Wystawa „Magia grafiki japońskiej” w Płockiej Galerii Sztuki.
- **Kowalski, Rafał.:** Jak Matejko namalował Hermana i Krzywoustego = poz. 260
- **Kowalski, Rafał.:** Na Matejkę do Płocka = poz. 261
- **Kowalski, Rafał.:** Zapomniany skarb.Goi = poz. 328

- **Lustyk, Bogusław.:** Bogusław Lustyk = poz. 265, 266
- 301. (rt).:** Triumf płocczanina / (rt). // Sygnały Płockie. – 2008, nr 21, s. 13, il.
I nagroda dla Ryszarda Koska na VII Ogólnopolskim Konkursie Malarskim im. Teofila Ociepki w Bydgoszczy.
- 302. Samusik-Zaremba, Zofia.:** Zofia Samusik-Zaremba – „dajmi wstążkę błękitną...”. – Płock : Książnica Płocka im. Władysława Broniewskiego, 2008. – [8] s.: il. kolor.; 21x22 cm. – ISBN 978-83-88028-51-0
- **Siuta, Małgorzata.:** Matejko a sprawa lustracji = poz. 270
- **Sztkowska, Lena.:** Kiriuszyn w Muzeum = poz. 272

Zabytki. Ochrona zabytków

- 303. (eg).:** Zabytkowy ołtarz po renowacji: w Bazylice Katedralnej / (eg). // Tygodnik Płocki. – 2008, nr 45, s. 2, il.
Ołtarz Ukrzyżowania.
- **Kowalski, Rafał.:** Sto lat organów = poz. 314
- **Łyjak, Wiktor Zygmunt.:** Organy na Mazowszu = poz. 316
- **Woźniak, Hubert.:** Rekordowa kwesta = poz. 165
- **Woźniak, Hubert.:** Sq efekty kwesty = poz. 166

Teatr

- 304. Kordala, Tomasz.:** Prapremiera „Misterium płockiego”: III Piknik Archeologiczno-Etnograficzny zakończony/ Tomasz Kordala. // Biuletyn Muzealny. – 2008, nr 3/12, s. 7, il.
Zawiera m.in. rec. przedstawienia: Misterium płockie – Bolesław Krzywousty / Ludwik Hieronim Morstin; reż. Mariusz Pogonowski, Przemysław Pawlicki; Teatr Dramatyczny, Płock; Teatr Per Se, Płock.
- 305. Kowalski, Rafał.:** Baśń dla dzieci i dorosłych: premiera w Teatrze Dramatycznym / Rafał Kowalski. // Gazeta Wyborcza - Płock. – 2008, nr 296, s. 10, il.
Zawiera rec. przedstawienia: Pierścień i róża / William Makepeace Thackeray; reż. Karol Suszka; Teatr Dramatyczny, Płock.
- 306. Łabarzewski, Radosław.:** Obiecujący sezon teatralny / Radosław Łabarzewski. // Sygnały Płockie. – 2008, nr 17, s. 10, il.
Plany na nowy sezon artystyczny, nowi aktorzy.
- 307. Orłowska, Milena.:** Teatr na zakręcie: Wiesław Rudzki stracił stanowisko / Milena Orłowska. // Gazeta Wyborcza – Płock. – 2008, nr 284, s. 2, il.
Zwolnienie dyrektora artystycznego TD w Płocku.

Recenzje teatralne

- 308. Wanecki, Jarosław.:** Cappucino? Tylko we dwoje: premiera w płockim teatrze / Jarosław Wanecki. // Gazeta Wyborcza - Płock. – 2008, nr 240, s. 2, il.
Zawiera rec. przedstawienia: Cappuccino Je Taime / Mariella Righini; reż. Katarzyna Ostrowska; Teatr Dramatyczny, Płock.
- 309. Łabarzewski, Radosław.:** Droga do zatracenia / Radosław Łabarzewski. // Sygnały Płockie. – 2008, nr 18, s. 14, il.
Zawiera rec. przedstawienia: Faling / Mariusz Pogonowski, Przemek Pawlicki; reż. Mariusz Pogonowski, Przemek Pawlicki; Teatr Per Se, Płock.
- 310. Łabarzewski, Radosław.:** Sztuka dobrze opakowana / Radosław Łabarzewski. // Sygnały Płockie. – 2008, nr 19, s. 16, il.
Zawiera rec. przedstawienia: Cappuccino Je Taime / Mariella Righini; reż. Katarzyna Ostrowska; Teatr Dramatyczny, Płock.
- 311. Stanuszkiewicz, Blanka.:** Wstrząśnięte, nie zmieszane: pierwszy w Płocku teatr tańca / Blanka Stanuszkiewicz. // Tygodnik Płocki. – 2008, nr 52, s. 17, il.
Zawiera rec. przedstawienia: Sala nr 5 / Bogumił Karbowski; reż. Bogumił Karbowski; Teatr Per Se, Płock.

312. **Szatkowska, Lena.**: Przy cappuccino o życiu: premiera w teatrze płockim / Lena Szatkowska. // Tygodnik Płocki. – 2008, nr 42, s. 9, il.
Zawiera rec. przedstawienia: Cappuccino Je T'aime / Mariella Righini; reż. Katarzyna Ostrowska; Teatr Dramatyczny, Płock.

Muzyka

313. **A.D.**: Rocznicą radosną / A. D. // Sygnały Płockie. – 2008, nr 19, s. 13, il.
Koncert Płockiej Orkiestry Kameralnej z okazji 30. rocznicy pontyfikatu Jana Pawła II.
- **Głowacka, Aleksandra.**: U sąsiadów = poz. 243
314. **Kowalski, Rafał.**: Sto lat organów / Rafał Kowalski. // Gazeta Wyborcza – Płock. – 2008, nr 233, s. 1, il.
Koncert z okazji stulecia katedralnych organów.
315. **Kowalski, Rafał.**: Wykonaliśmy kawał cholernie dobrej roboty i... będziemy bezdomni / Rafał Kowalski. // Gazeta Wyborcza - Płock. – 2008, nr 276, s. 1, il.
Płocka Orkiestra Symfoniczna bez bazy lokalowej.
316. **Łyjak, Wiktor Zygmunt.**: Organy na Mazowszu: w Diecezji Płockiej od 1818 do 1925 roku: systematyka prospektów organowych / Wiktor Zygmunt Łyjak, Marcin Zgliński; [tł. Karol Gołębiowski, Jan Janca, Wojciech Łyjak]; Towarzystwo Naukowe Płockie. – Płock: Towarzystwo Naukowe Płockie, 2008. – 808 s.: fot., rys.; 25 cm. – Bibliogr. s. 801- 806. Indeksy. – ISBN 978-83-60348-08-6
317. **POS.**: Płocka Orkiestra Symfoniczna im. Witolda Lutosławskiego / POS. // Znaj. – 2008, nr 1, s. 69-70, il.
318. **Rutecka, Jolanta.**: Przystanek Płock / Jolanta Rutecka. // Nasze Miasto. – 2008, nr 12, s. 6, il.
Ryszard Wolbach – muzyk, wokalista i lider zespołu Harlem.

Film

- **Kowalski, Rafał.**: Chąc „odkurzyc” mazowieckie hity = poz. 259
319. **Orłowska, Milena.**: Na Kwiatka 90 lat temu: sensacyjne znalezisko we francuskim archiwum / Milena Orłowska. // Gazeta Wyborcza – Płock. – 2008, nr 303, s. 1, il.
Francuskie filmy o Płocku z serii „Geografia Europy” z 1920 r.
- **rad.**: Kotłyszanka dla miasteczka = poz. 237

Fotografia

- **Chrzanowska, Barbara.**: Mazowieckie Local Press Photo = poz. 347
- **Orłowska, Milena.**: Co żyje w pamięci, nie zginie = poz. 119
- **(rł).**: Fotografia okupacyjna = poz. 112

XV. ZAGADNIENIA WYZNANIOWE

- **Brzeziński, Daniel.**: Koncepcja roku kościelnego w nauczaniu błogosławionego abpa Antoniego Juliana Nowowiejskiego = poz. 74
- **Decyk, Jan.**: Życie eucharystyczne pasterską troską błogosławionego arcybiskupa Antoniego Juliana Nowowiejskiego = poz. 75
- **(eg).**: Zabytkowy ołtarz po renowacji = poz. 303
- **Giżyńska-Burakowska, Halina.**: Matka Józefa Hałacińskiego = poz. 86
- **Giżyńska-Burakowska, Halina.**: „Poszłabym...drogą pasyjną” = poz. 101
- **Góralski, Wojciech.**: Złoty jubileusz kapłaństwa arcybiskupa Antoniego Juliana Nowowiejskiego (1931) = poz. 76
320. **Gretkowski, Andrzej.**: Zjawisko wypalenia wśród duchowieństwa: (na przykładzie badań w diecezji płockiej) / Andrzej Gretkowski, Teresa Zbyrad. // Miesięcznik Pastorski Płoc-ki. – 2008, nr 11, s. 510-518, nr 12, s. 574-577, il.

— **Grodkiewicz, Waldemar.**: Jeszcze trochę sił i energii zostało = poz. 84

— **Gruszka, Waldemar.**: Ś.P. Brat Kapłan Franciszek M. Wawrzyniec Rostworowski = poz. 96

— **Grzybowska, Elżbieta.**: Czas miasta – czas człowieka = poz. 117

321. **Grzybowska, Elżbieta.**: Koniec wieńczy dzieło: konsekracja kościoła na Podolszyczach Południe / Elżbieta Grzybowska. // Tygodnik Płocki. – 2008, nr 41, s. 17, il.

322. **Grzybowska, Elżbieta.**: Siostry od pasji: jubileusz płockiego zgromadzenia / Elżbieta Grzybowska. // Tygodnik Płocki. – 2008, nr 43, s. 8, il.

90. rocznica powstania Zgromadzenia Sióstr Pasjonistek w Płocku.

323. **Grzybowska, Elżbieta.**: Św. Tomasz zmieniłby zdanie: kobieta rzecznikiem Płockiej Diecezji / Elżbieta Grzybowska; rozm. przepr. Rafał Kowalski. // Gazeta Wyborcza - Płock. – 2008, nr 279, s. 2, il.

Rozmowa z Elżbietą Grzybowską, rzecznikiem diecezji płockiej.

— **Grzybowski, Michał Marian.**: Bibliografia Antoniego Juliana Nowowiejskiego = poz. 2

— **Grzybowski, Michał Marian.**: Obecność biskupa A. J. Nowowiejskiego w mieście i diecezji = poz. 77

— **Grzybowski, Michał Marian.**: Antoni Julian Nowowiejski (1941-1981) = poz. 78

324. **Gutowski, Wiesław.**: Rozmowa z Ks. Kan. Proboszczem Wiesławem Gutowskim / Wiesław Gutowski; rozm. przepr. Urszula Domostawska. // FanFary. – 2008, nr 6, s. 3-4, il.

— **Jasińska, Ewa.**: Ostatni Leśni = poz. 128

325. **Krawczyk, Maria.**: Działalność pielęgniacyjno-opiekunicza Zgromadzenia Sióstr Pasjonistek w latach 1918-1969 / s. Maria Krawczyk. // Biuletyn. Okręgowa Izba Lekarska w Płocku. – 2008, nr 3(99), s. 23

326. **Kuźniewska, Zofia.**: Benedyktyni w Płocku / Zofia Kuźniewska. // Studia Mazowieckie. – R. 4(10), nr 4(2008), s. 131-140

— **Kwiatkowska, Honorata.**: Świadectwo o aresztowaniu księdza abpa Antoniego Juliana Nowowiejskiego i księdza bpa Leona Wetmańskiego = poz. 79

— **Matyszewski, Adam.**: Elementy duchowości liturgicznej we „Mszy świętej” arcybiskupa Antoniego Juliana Nowowiejskiego = poz. 80

— **Mielczarska, Ewa.**: Sprawozdanie oraz moja refleksja z uczestnictwa w Sympozjum Naukowym = poz. 174

— **Mosakowski, Roman.**: Modlitwa w życiu duchowym i nauczaniu abpa Antoniego Juliana Nowowiejskiego = poz. 81

— **Mossakowski, Lech.**: „Miałem wydestać biskupów ze Słupna” = poz. 82

327. **Rojewski, Andrzej.**: Kongresy i dni eucharystyczne w Diecezji Płockiej w latach posługi pasterskiej bł. abpa A. J. Nowowiejskiego / Andrzej Rojewski. // Studia Płockie. – T. 36 (2008), s. 113-133
Streszcz. w jęz. niem.

— **Stogowska, Anna Maria.**: Działalność naukowa biskupa Antoniego Juliana Nowowiejskiego = poz. 83

— **Wójtowicz, Norbert.**: Widziane z „Olimpu” = poz. 213

XVI. KSIĄŻKA I CZYTELNICTWO. BIBLIOTEKI

Biblioteki naukowe

Biblioteka im. Zielińskich TNP

328. **Kowalski, Rafał.**: Zapomniany skarb Goi: dlaczego Płock nie chwali się „Kaprysami” / Rafał Kowalski. // Gazeta Wyborcza – Płock. – 2008, nr 273, s. 2, il.

Biblioteki publiczne

— **Walewski, Józef.**: Z Urzędu Gminy = poz. 202

Książnica Płocka im. Władysława Broniewskiego

- 329. (eg).**: Teolog czyta Herberta: Rok Herbertowski w Książnicy / (eg). // Tygodnik Płocki. – 2008, nr 42, s. 8, il.
- 330. Gawlik, Aleksandra.**: Wirtualna podróż marzeń po Republice Południowej Afryki / Aleksandra Gawlik. // Bibliotekarz Płocki. – 2008, nr 2, s. 109-111, il.
Impreza w Filii nr 8.
- 331. Jasińska, E.**: Autoportret w wierszach: Rok Zbigniewa Herberta / E. Jasińska. // Sygnały Płockie. – 2008, nr 19, s. 11, il.
Spotkanie z Henrykiem Citko z Biblioteki Narodowej oraz wystawa rysunków i pamiątek po Herbercie „We mnie jest płomień, który myśli”.
- 332. Kajdas, Jolanta.**: Plany popularyzacji biblioteki i czytelnictwa Filii Nr 1 Książnicy Płockiej / Jolanta Kajdas. // Bibliotekarz Płocki. – 2008, nr 2, s. 105-108, il.
- 333. (lesz).**: Młodzi twórcy literatury o przyszłości: Książnica Płocka / (lesz). // Tygodnik Płocki. – 2008, nr 52, s. 6, il.
Rozstrzygnięcie 18. edycji Ogólnopolskiego Konkursu Literackiego „Młodzi twórcy literatury”.
- 334. (lesz).**: „O liść dębu” po raz XX : Książnica Płocka / (lesz). // Tygodnik Płocki. – 2008, nr 48, s. 9, il.
- 335. Luma, Ewa.**: Dwadzieścia „Liści Dębu” / Ewa Luma. // Bibliotekarz Płocki. – 2008, nr 2, s. 93-98, il.
XX edycja Ogólnopolskiego Konkursu Poetyckiego im. Wł. Broniewskiego „O liść dębu”.
- **Łabarzewski, Radość.**: Rok z życia iluzjonisty = poz. 288
- 336. Matusiak, Ewa Lilianna.**: Rok Zbigniewa Herberta: z barbarzyńcą w ogrodach... / Ewa Lilianna Matusiak. // Znaj. – 2008, nr 1, s. 72-73, il.
Obchody Roku Zbigniewa Herberta w Książnicy Płockiej.
- 337. Matusiak, Ewa Lilianna.**: Z barbarzyńcą w ogrodach... / Ewa Lilianna Matusiak. // Bibliotekarz Płocki. – 2008, nr 2, s. 5-14, il.
Podsumowanie projektu poświęconego Zbigniewowi Herbertowi.
— „O Liść Dębu” 2008 = poz. 290
- 338. Ostrowska, Monika.**: Z wizyty... w Książnicy Płockiej: z Moniką Ostrowską, kierownikiem Biblioteki dla Dzieci im. Wandy Chotomskiej, rozmawia Wojciech Kupść. // SowA Mokotowa. – 2008, nr 04, s. 18-19, il.
- 339. (rł).**: Herbert codzienny / (rł). // Sygnały Płockie. – 2008, nr 18, s. 8, il.
Monodram „Życiorys” w wykonaniu Wojciecha Wysockiego i wystawa fotografii Emilii Gowin-Paculy.

— **Samusik-Zaremba, Zofia.**: Zofia Samusik-Zaremba – „dami wstążkę błękitną...” = poz. 302

- 340. Szatkowska, Lena.**: Z barbarzyńcą w ogrodach...: Herbert w Książnicy / Lena Szatkowska. // Tygodnik Płocki. – 2008, nr 41, s. 9, il.
Obchody Roku Zbigniewa Herberta – monodram „Życiorys” w wykonaniu Wojciecha Wysockiego i wystawa fotografii Emilii Gowin-Paculy.
- 341. Tyburska, Iwona.**: Literackie ABC, dla każdego, kto Europę poznać chce: krótka relacja z realizacji projektu / Iwona Tyburska. // Bibliotekarz Płocki. – 2008, nr 2, s. 99-104, il.

Biblioteki pedagogiczne

- 342. Łabarzewski, Radość.**: Z domu ławiej / Radość Łabarzewski. // Sygnały Płockie. – 2008, nr 21, s. 17, il.
Internetowe zamawianie książek w Bibliotece Pedagogicznej w Płocku.
- 343. Zielińska, Barbara.**: Biblioteki Pedagogicznej w Płocku skok ku nowoczesności / Barbara Zielińska, Izabela Wypych. // Bibliotekarz Płocki. – 2008, nr 2, s. 117-120, il.

Biblioteki fachowe

- 344. Pyć, Elwira.**: Zapraszamy do biblioteki: Biblioteka Naukowo-Techniczna / Elwira, Pyć. // Orlen Ekspres. – 2008, nr 22, s. 9, il.
Biblioteka Naukowo-Techniczna Ośrodka Badawczo-Rozwojowego Przemysłu Rafineryjnego S.A.

Drukarstwo

- 345. Kowalski, Rafał.**: Tradycji stało się zadość: kalendarz ze skarbami / Rafał Kowalski. // Gazeta Wyborcza - Płock. – 2008, nr 290, s. 2, il.

Czasopiśmiennictwo

- 346. Za i przeciw:** debata / Jarostaw Wanecki, Jarostaw Nowak, Barbara Sosnowska, Robert Gryczon. // Biuletyn. Okręgowa Izba Lekarska w Płocku. – 2008, nr 4(100), s. 6-11, il.
Debata z okazji wydania setnego numeru Biuletynu Okręgowej Izby Lekarskiej w Płocku.
- 347. Chrzanowska, Barbara.**: Mazowieckie Local Press Photo / Barbara Chrzanowska. // Kronika Mazowiecka. – 2008, nr 12, s. 42, il.
Nagrody dla płockich fotoreporterów: Piotra Augustyniaka z „Gazety Wyborczej Płock” i Piotra Hejke z „Życia Płocka”.
- 348. Danieluk, Małgorzata.**: 200 numerów w 13 lat / Małgorzata Danieluk. // Sygnały Płockie. – 2008, nr 20, s. 24, il.
„Sygnały Płockie” ukazujące się od listopada 1995 r.
- 349. Trubas, Michał.**: Wojsko i obronność w płockiej prasie codziennej w latach 1918-1939 (zarys problematyki) / Michał Terebus. // Notatki Płockie. – 2008, nr 4/217, s. 19-24

NDEKS OSOBOWY

- A.D. 313
 Abramczyk, Anna 219
 Anuszevska, Elżbieta 104
 Balcerzak, Alojzy 299
 Bednarek, Janina 58
 BeeS. 137, 154
 Bereszczńska, Urszula 133
 Bielak, Małgorzata 1
 Bielińska, Kamila 14
 Bieńkowski, Krzysztof 63
 Bogucki, Łukasz 207
 Bohun, Tomasz 115
 Boszko, Michał 184
 Brzeziński, Daniel 74
 Burakowska, Halina zob. Gizińska-Burakowska, Halina
 Cegłowska, Blanka zob. Stanuszkiewicz-Cegłowska, Blanka
 Chodubski, Paweł Tomasz 152
 Chrzanowska, Barbara 347
 Chudzyński, Marian 100
 Cieślak, Kazimierz 171
 Cydejko, Grzegorz 142
 Czarnecka, Ewa 214
 Czerwińska-Jędrusiak, Barbara 44
 Danieluk, Jacek 185-6
 Danieluk, Małgorzata 105, 178, 187-9, 208, 348
 Dądzik, Dorota 42, 51
 Decyk, Jan 75
 Dera, Andrzej 209
 Dobroń, Elżbieta 1
 Domośławska, Urszula 324
 Dorobek, Andrzej 247, 287
 Dorobek, Jarosław 190
 Dowgielski, Błażej 143
 Dumowski, Zdzisław 111
 Duraj, Danuta zob. Walczak-Duraj, Danuta
 Dwojnych, Andrzej 26
 Dybiec, Aleksandra 67, 179, 181, 274
 E. J. 87
 (eg). 172, 226, 303, 329
 Fijałkowski, Sławomir 125
 Franciszkiewicz, Leszek 113
 Frąckowiak, Anna 222
 Gajewski, Wojciech 191
 Garkowski, Longin 127
 Gawlik, Aleksandra 330
 GF. 177
 Gizińska-Burakowska, Halina 86, 101
 Głowacka, Aleksandra 243
 Gmachowska, Aneta 160
 Gołębiowski, Grzegorz 122
 Gołębiowski, Karol 316
 Gospodarowicz, Jan 73
 Góralska, Katarzyna 231
 Góralski, Wojciech 76
 Górzyński, Maciej 146
 GR. 144
 Grafik, R. 236
 Grammunt, Beata 20
 Gregorczyk, Ewa 54
 Gretkowski, Andrzej 320
 Grodkiewicz, Waldemar 84
 Gruszka, Waldemar 96
 Gryczon, Robert 346
 Grzybowski, Elżbieta 117, 321-3
 Grzybowski, Michał Marian 2, 77, 78
 Grzywacz, Jacek 134, 215
 Gutowski, Wiesław 324
 Guziak, Artur 27
 Jałoszewski, Mariusz 205
 Janca, Jan 316
 Janowski, Rafał 183
 Jasińska, Ewa 50, 128, 246, 291, 331
 Jelec, Antoni 8
 Jędrusiak, Barbara zob. Czerwińska-Jędrusiak, Barbara
 Jędrysek-Migdalska, Elżbieta 256
 Jol. 276-7
 Kaczan, Magdalena zob. Lica-Kaczan, Magdalena
 Kaczyńska, Krystyna zob. Różańska-Kaczyńska, Krystyna
 Kajdas, Jolanta 332
 Kawatczewska, Janina 107
 Kaźmierowicz, Wiktor 68
 kb. 223
 Kęczkowski, Marcin 118
 Kluczyński, Zenon 17
 Kłobukowski, Mirosław 167
 Kłodawski, Krzysztof 233
 Kłoszewski, Marian 106
 Kobla, Dagmara 40
 Kococik, Maria 130
 Kolińska, Iwona 33
 Konarska-Pabiniak, Barbara 18, 168
 Koński, Wiesław 38
 Kopeć, Wiesław 60
 Kopka, Mariola 109, 199
 Kordala, Tomasz 257, 304
 Korgul-Wyszyńska, Iwona 90, 258
 Kowalczyk, Katarzyna 141
 Kowalik, Filip 142
 Kowalska, Marta 234
 Kowalska, Teresa 253
 Kowalski, Paweł Piotr 110
 Kowalski, Rafał 129, 161, 163, 238, 259-62, 292-3, 300,
 305, 314-5, 323, 328, 345
 Kowalski, Sławomir 134
 Kozłowska, Magdalena 249
 Kozłowska, Zofia 57
 Kozłowski, Aleksander 62
 Kozłowski, Konrad 286
 Krajewski, Tomasz 30
 Krawczyk, Maria 325
 Krawczyńska, Renata 39, 145, 212
 Krawiec, Jacek 145
 Kruszewski, Zbigniew Paweł 224
 Krześniński, Robert 64
 Kubera, Piotr 278
 Kupść, Wojciech 338
 Kuźnińska, Zofia 326
 Kwiatkowska, Honorata 79
 Lemanowicz, Andrzej 239
 Lenart, Witold 107
 (lesz) 263, 333-4
 Lewandowska, Magdalena 23
 Lica-Kaczan, Magdalena 264
 Lolo, Radosław 155
 Luma, Ewa 4, 335
 Lustyk, Bogusław 265-6
 Łabarewski, Radosław 92, 267, 288, 306, 309-10, 342
 Łempicki, Jerzy 111

Łyjak, Wiktor Zygmunt 316
Łykowski, Konrad 130
M.Rz. 126
Majchrzak, Anna 294
Majchrzak, Stanisław 99, 156, 162, 173
Majewski, Dariusz 32
Malinowska, Aldona Teresa 289
Małachowski, Adam 157, 279, 296
Marciniak, Jola 66, 167, 194-6, 242, 278, 280-1
Maślanka, Renata 56
Matusiak, Ewa Lilianna 7, 336-7
Matuszewska, Maria 216
Matyszewski, Adam 80, 82
Mazurska, Wiesława 1
Michnik, Adam 15
Mielczarska, Ewa 174
Migdalska, Elżbieta. zob. Jędrysek-Migdalska, Elżbieta
Możeszowicz, Hanka 95
Mosakowski, Roman 81
Mossakowski, Lech 82
Mroczkowski, Ireneusz 49
MŚ. 159
Nowak, Bożena. 245, 250
Nowak, Eryk. 254
Nowak, Jarosław 346
Nycek, Jan Bolesław 36, 69, 190-1, 282
Orłowska, Milena 119, 153, 210, 232, 307, 319
Ostrowska, Monika 338
Ostrowski, Janusz 34
Pabiniak, Barbara. zob. Konarska-Pabiniak, Barbara
Pabiniak, Barbara Konarska- 168
Pankowska, Monika 20
Papierowski, Andrzej 158
Paradowska, Iwona 180
Pawłowska, Monika 116
Pękalski, Marian 72
Piaskowski, Grzegorz 268
Piekarski, Tomasz 240
Piekut, Henryk 140
Piotrowski, Mariusz 161, 163
Piotrowski, Paweł 68
POS. 317
Półturzycki, Józef 10
PP. 138
Ptasiewicz, Zbigniew 48
Pyć, Elwira 344
(r). 175
rad. 93, 176, 180, 183, 198, 220-21, 228, 237
Ratkowski, Grzegorz 199
red. 235
(rł) 112, 301, 339
Rogalska, Katarzyna 269
Rogowski, W. 283
Rojewski, Andrzej 327
Różańska-Kaczyńska, Krystyna 70
Rumiński, Robert 132
Rutecka, Jolanta 318
Rychlewski, Grzegorz 147-8
Samsonowicz, Henryk 155
Samusik-Zaremba, Zofia 302
Siemiątkowski, Roman 218
Siuta, Małgorzata. 163, 179, 181-2, 227, 270
Skubiś Ireneusz 37 a
Słowiński, Rafał 98
Smuk-Stratenwerth, Ewa 56
Sobieraj, Leonard 5, 271

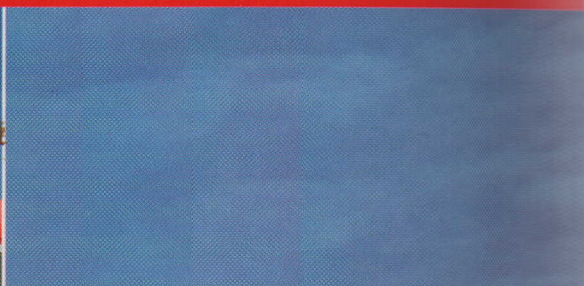
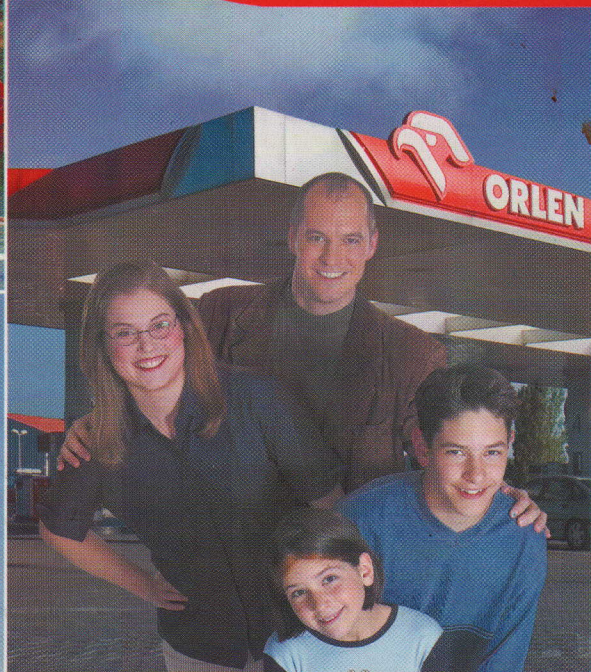
Sosnowska, Barbara 346
Sprusiński, Paweł 12
Stanisławska, Marzena 94
Stanuszkiewicz, Blanka 248, 311
Stanuszkiewicz-Cegłowska, Blanka 102, 255
Stefański, Jerzy 139
Stogowska, Anna Maria 83
Stratenwerth, Ewa zob. Smuk-Stratenwerth, Ewa
Struzik, Małgorzata 41
Strzelecki, Zbigniew 28
Subotowicz, Elżbieta 41
Sulkowska, Ewa 224
Szałkowski, Grzegorz 145
szat. 149-50
Szałkowska, Lena 229, 271, 312, 340
Szałkowski, Tomasz 52, 136
Szcześniak, Paweł 141
Szkopek, Grzegorz 284
Szkowska, Lena 272
Szychowski, Ireneusz 211
Śmigieński, Marcin 108, 251
Trubas, Michał 349
Tyburska, Iwona 341
W.G. 97
W.J. 103
Walczak-Duraj, Danuta 21
Walczak, Magdalena 164, 201
Walewski, Józef 202
Waluch, Kazimierz 11
Waluś, Konrad J. 121
Wanecki, Jarosław 6, 89, 91, 308, 346
Wąsiewski, Grzegorz J. 113
Wiącek, Maciej 35
Wichrowska, Karolina 53
Więckowski, Andrzej 45
Wiśniewska, Magdalena 230, 241
Wiśniewski, Janusz 59
Wiśniewski, Remigiusz 225
Wiśniewski, Sławomir 22
Wiłkowska, Paulina 157
Woja, Justyna 285
Wojciechowska, Anna 243
Wojno, Lesław 17, 71
Wojtawicz, Mariusz 246
Woźniak, Hubert 85, 151, 165-6, 295-8
Wójtowicz, Norbert 124, 213
Wróbel, Maciej 273
Wybranowski, Wojciech 206, 209
Wypych, Izabela 343
Wyszatycka, Iwona zob. Korgul-Wyszatycka, Iwona
Zajączkowska, Ewa Bożena 204
Zaremba, Zofia zob. Samusik-Zaremba, Zofia
Zarębski, Andrzej 285
Zbyrad, Teresa 320
Zbyszewska, Alicja 13
Zgliński, Marcin 316
Zielińska, Barbara 343
Ziętek, Janina 29

Opracowały:

Małgorzata Bielak, Elżbieta Dobroń, Wiesława Mazurska

Książnica Płocka im. Wł. Broniewskiego
09-400 Płock, ul. Kościuszki 6
Tel. (024) 268 00 21 lub 268 00 32
e-mail: dib@bibl.plock.pl

ZAWSZE, GDY NAS POTRZEBUJESZ

ORLEN DLA PŁOCKA